

«ПЯЦАК»

ВЫДАННІЕ БЕЛАРУСКАГА КУЛЬТУРНА-
АСЬВЕТНІЦКАГА ЦЭНТРА
КЛІРЛЕНД
ЗША

№ 1 (11), 1992

Polacak

Published with the financial support of the parish
Mother of God of Zyroviccy,
Cleveland, Ohio, USA.

Друкуецца пры фінансавай дапамозе прыхода Жыровіцкае Божае Маці,
Беларускай Аўтакефальтай Праваслаўнай Царквы, г. Кліўленд, штат
Агаё.

Рэдакцыйная калегія: **Святлана Белая** (рэдактар), **Міхась
Белямук** (сакратар), **Янка Салавянюк**, сябры -- **Сяргей
Карніловіч, Іна Каханоўская, Вольга Дубаневіч (МакДэрмат),
Лідзія Лазар--Ханенка, Янка Ханенка.**

Editorial board : **Svetlana Belaia** (Editor), **Michael Bielamuk** (Secretary),
Jan Solowienuk, Members -- **Serge Karnilovich, Ina Kachanovski, Olga
Dubanevich (Mc Dermott), Lydia Lazar-Chanenka, Yanka Chanenka.**

Ганаровыя сябры рэдкалегіі:
Анатоль Белы, Васіль Быкаў, Іосіф Юхі.

Прозвішчы падпішчыкаў і ахвярадаўцаў рэдакцыя
будзе публікаваць у часопісе.

All correspondence should be addressed to:
S.Belaia or M.Bielamuk,
10915 Lake Rd., Cleveland, Oh. 44102, USA.
Tel. (216) 651-3451

Святлана Белая Вяртанье крыжа 3

Зберцало житих

Юры Штыхаў. Аб стварэнні Полацкай эпархіі 4
Мікола Ермаловіч. Полацкая эпархія ё яе роля ў пачатковай гісторыі Беларусі 6
Сяргей Тарасаў. Адкуль прыйшло хрысьціянства ў Беларусь? 9

Наша гісторыя

Міхась Белямук. Эмблема на шыце герба «Пагоні» 14
Паўла Урбан Да пытаўна прыналежнасці старжытных ліцьвіноў 19

Згукі Бацькаўшчыны

Анатоль Сабалеўскі. Час духоўнага паяднання 23

Далёкае і блізкае

Кастусь Мерляк. Беларусы ў Аргентыне 27

Памяць зямлі

Лявон Шыман. Мая няволя 34
Успаміны Яўгена Ціхановіча 40
Лісты і вершы Ўладзіміра Караткевіча 46

Роднае слова

Масей Сяднёў Яшчэ раз пра мову 51
Анатоль Цыркуноў. Пагоня 53
Лявон Эміліт. Сумую я па Вільні 53
Святлана Багданкевіч. «Няма таго, што раныш было...» 54
Святлана Сачанка. *** «Вялікі ветразь надзіманы ветрам» 54
Аўгэн Гучок. «Каб па-людску, каб ладна жыць...» 55
Наталья Арсеньева, Пётр Нядзвіцкі Жыве Беларусы! 56

Карані нашага роду

Васіль Ліцьвінка. Засьпяй песьню, народзе! 57
Валер Санько. Прыкметы старэй за звычай 60

Хроніка эміграцыі 62

Андрэй Карпук. Мастацкая распрацоўка макета вокладкі, шрыфтоў і заставак рубрык
На першай бачынцы вokладкі: **Міхась Басалыга.** Летапісец
На другой бачынцы вokладкі: **Мікола Рыжы.** Эклібрэс
На чацвертай бачынцы вokладкі: **Адольф Гугель.** (Зь нізкі «У Белаважской
пушчы»)

На развароце:

Міхась Карпук. Краявід

Вяртаньне крыжа

Святлана Белая

прынц Рюрик власть вісім одинъ, стде
князжа, и руздма шажыт скончта колости
и городы ржбии, окомоу Ильинскъ, окомоу
Ростокъ, дроўгомоу Белоозеро: и по
тыхъ городыты сектъ нахадынци Караган,
а прынин насеслынцы въ Покѣ городѣ Сло-
вѧнсъ, и въ Полотъстѣ Краснину, въ Росто-
кѣ Меркене, въ Белоозерѣ Висъ, въ Мог-
иловѣ Могрома.

І тут летапісец прыпыніўся. Над зя-
млёю ўставала сонца. І залатая ягоныя
праменьні лілія съветлымі стаўпамі
праз вузенька вакеца вежы ў кельлю.
Ралтам адзін праменчык, быццам-бы ада-
рваўшыся ад іншыхъ, сylізгануў па
прыгожым літарам летапісу і застыў на
назове Полотъскъ. Ен асьвятліў незнамы
летапісцу горад, і ў тым сонечным
святле убачыўся старому манаху знак
Гасподні.

І сказаў ён тады: «Таму гораду будзе
дадзеная вялікая ласка Божая. Бо
над ім узыходзіць сонца незалежнага
дня.»

Летапісец ня ведаў, што тыя слова
станунц прарочымі. І нават не згада-
ваўся, што зь ягонага запісу пачынаецца
гісторыя самага старажытнага горада
нашай Бацькаўшчыны, бацькі гарадоў бела-
рускіх — Полацка. Сталася гэтае ў року
васемсот шэсьцідесят другім ад нараджэн-
ня Ісуса Хрыста.

Так, ад 862 года слаўнага града Полацка
пачатак. І ў гэтым годзе адзна-
чаем мы яго 1130- годзідзе. Святыкуем
на незалежнай Бацькаўшчыне, такой,
якой яна была 1130 гадоў назад. Але ня

толькі гэту ўрачыстасць прыноўш 1992
год замле беларускай. У 992 годзе, у
вольным, незалежным княстве Полацкім
быў пакладзены пачатак Полацкай эпар-
хii. Сёлета мы будзем адзначаць яе 1000-
годзідзе.

Гэта будзе вельмі ўрачысты год. Год
нашага прычащэння да святыняў По-
лацка, да духоўных здабыткаў роднай
Бацькаўшчыны. Тысячы людзей прыйдуць
пакланіцца сьв. Еўфрасініі. У храмах
адбудуцца сьвятыя літургіі і крестныя
хады. Будуць съпявальчы хары і званіць
званы сьв. Сафіі.

І над гэтай прыгажосьцю, над усімі
храмамі, Полацкам, высока-высока зъ-
нябеснай вышыні, у праменьнях узыход-
дзячага сонца, будуць звязы Еўфрасіні-
неўскія крыжи. Так сказаў Дзімітры, Біс-
куп Полацк і Віцебскі на навуковай на-
радзе, прысьвеченай, 830-годзідзе кры-
жа сьв. Еўфрасініі Полацкае. І мы спа-
дзялемся, што так яно і будзе.

Крыжи сьв. Еўфрасініі вяртаеца ў
незалежную Беларусь. Дык дапаможа
усім нам Гасподзь дачакацца гэтага
светлага дnia.

Амін.

ЗБІРДЛО ЖИТІЯ

Аб ставарэнъні Палацкай эпархії

Юры Штыхаў

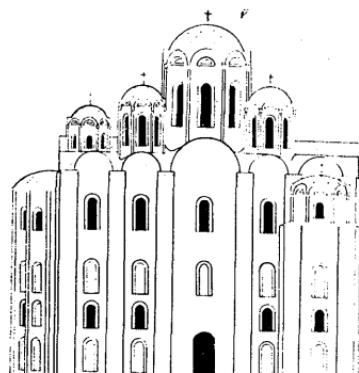
Культурна-гістарычныя зьявы на Палацкай зямлі ў IX—XIII стст. мелі шмат агульнага, з тым што адбывалася на іншых землях. Гэта датычыца распаўсяджання хрысціянства. Можна сцвярджаць, што новая вера ў Палацку была прынята прадстаўнікамі вышэйшай знаці адразу за афіцыйным увядзеннем яе ў Кіеве (988 г.).

Летапісны запіс, што падцвярджае існаванье Палацкай эпархії (япіскопіі) датычыца да пасцвячэння Міны ў сан япіскапа Палацка 13 снежня 1105 г. Раней ён быў манаҳам Кіева-Пячорскага манастыра. У «Жыцыці» прэпадобнай Еўфрасіні, ігуменыні Палацкай называеца каля 1126 г. імя палацкага япіскапа Ільлі. Калі той аддаваў Еўфрасіні Сяльцо, ён успомніў аб цэркvi Спаса, якая існавала там, «иде же братия наша лежать, прежде нас бывшая епіскопія». Значыць, у Ільлі быў не адзін папярэднік у асобе Міны, а некалькі палацкіх япіскапаў. Гэта нейкім чынам яшчэ раз падцвярджае думку аб існаваныні эпархіі ў Палацку ў XI ст.

В. Тацішчаў, які меў мажлівасць карыстацца Палацкім летапісам, што, на жаль, не дайшоў да нас, сцвярджаў, што кіеўскі мітрапаліт Нікіфар I, які пасцвяціў Міну, раней сам быў палацкім япіскапам. Аднак Я. Галубінскі быў супроць гэтай вэрсіі. Ён лічыў, што Нікіфар I быў грэкам. Але сярод япіскапаў на Русі таксама маглі быць грэкі, у тым ліку і Палацкі Нікіфар.

У Палацку, як і ў іншых вялікіх гарадах з распаўсяджаннем новай веры будаваліся і культавыя пабудовы. Палацак быў трэцім горадам на землях усходніх славянаў пасля Кіева і Ноўгарада, у якім быў сабор св. Сафіі. У ім адлюстраваная моц і роля палацкіх князёў і Палацкай зямлі, якой яны валодалі.

Архітэктурна-археолагічнае вывучэнне Палацкай Сафіі прывяло дасьледчыкаў да меркавання, што яна была пабудаваная ў 50-я гг. XI ст., і яе рабілі майстры, якія раней будавалі Сафіі Кіеўскую і Наўгародzkую. Разам з тым Палацкая Сафія мае адметныя рысы, што вызначалася ўмовамі замовы, наяўнасці будаўнічых матэрыялаў, мясцовымі асаблівасцямі. Большасць гісторыкаў, якія пісалі пра Палацкую Сафію, сцвярджаюць, што сам факт узвядзення храма «Прамудрасці Божае» сведчыць аб існаваныні эпархіі ў Палацку. Як вядома, у 1054 г. адбылося канчатковое падзяленне хрысціянскай царквы на каталіцкую і праваслаўную. Закладка Палацкай Сафіі з апсыдай, якая звернута на ўсход, сведчаныне паслыядоўнай арыентацыі палацкага княскага дома на бізантыйскую традыцыю ў хрысціянстве. (Заходнія апсыды ў Палацкай Сафіі з'явіліся пазней).

Палацкая Сафія XI ст. Паўночны фасад.

Рэканструкцыя А. Булкіна

Агульнавядома, што каменныя саборы Сафії ў Кіеве і Ноўгародзе мелі сваіх драўляных папярэднікаў, пабудаваных у тымажа часе. Праўдападобна, што мела такога папярэдніка і Полацкая Сафія.

Пры археолагічных раскопках у Верхнім Замку ў Полацку ў 1979-1980 гг. былі выяўленыя прыкметы вялікага пажарышча, які зьнічтожыў драўляныя пабудовы там, дзе потым быў узведзены каменны Сафійскі храм.

Мажліва, Полацкая Сафія была ня самым першым хрысціянскім храмам, пабудаваным у Полацку. У летапісах маюцца съвядчаныні аб перанесенні у пачатку XI ст. астанакаў полацкіх князёў Ізяслава й яго малога сына Ўсяслава «В святую Богородицу». Можна меркаваць, што гэта та самая Багародзіца «стара», аб якой ідзе размова ў Іпацьеўскім летапісе пад 1158 г.

Але некаторыя дасьледваныні выключаюць мажлівасць такоі інтэрпрэтацыі (Л.В. Алексеев. 1966, с. 240) і вось чаму. У «Повести временных лет» пасъль звесткі пад 1003 г. «Преставися Всеславъ сынъ Изяславъ внуку Вълодимеръ» и пропускаў у апісаныні падзей 1004-1006 гг. зъмешчана інфармацыя пад 1007 г., што перанесены «святыне в святую Богородицу». Не зразумела, аб якіх съвятыніх тут ідзе размова. Відаць, больш правільны тэкст чытаеца ў Наўгародzkім 4-м летапісе: «Принесени быша си в святую Богородицу князя». Інакш, упамянутыя вышэй полацкія князі былі перанесены ў Багародзіцкую царкву ў Полацку. Падобная думка ўжо выказана раней Д. Ліхачовым у яго камэнтарыях да выдання «Повести временных лет» (1950 г.)

Назоў царквы ў Полацку Багародзіца «стара» ў сярэдзіне XII ст. съвядчыць аб ранніні ўзьвядзеніні тут храмаў. Нагадаем,

што старажытнейшая царква ў Кіеве, якая была закладзеная ў 989 г., называлася Пра-святоў Багародзіці (Дзесіцінная).

Адносна летапісных дадзеных Ізяславу, сын Рагнеды, хутка пасъль прынцыці хрысціянства (ён быў ахрэшчаны ў Кіеве разам з іншымі сынамі Уладзіміра) стаў княжыць у Полацку. Аб ягоных хлопатах па распаўсюджанью новай веры на Полацкай зямлі можна меркаваць па зьвесках больш пазнейшага Ніканоўскага летапіснага зводу, дзе сказана, што Ізяславу «и любя зело и почитая священнический чин и иноческий, и прилежаще прочитанию божественных писаний...». А у Цвярскім летапісе, ужо пазней, пад 988 г. запісаны сказаныне аб Рагнедзе. Яна пасъль прынцыці хрысціянства аддала перавагу жыццю ў манастыры, у якім і правяла апошнія свае гады пад імем Анастасіі. Дзе знаходзіцца той манастыр дакладна нявыяўлена і на сёняшні дзень. Паданыне гаворыць, быццам-бы ён існаваў у Заслаўі (летапісны Ізяславль Полацкі).

У пачатку XI ст. існавалі эпархii ў Ноўгародзе, Чарнігаве, Пераяслаўлі. Аўтар шматтомнай «Істории Русской церкви» (1868 г.) архіепіскап Макары (Булгакаў), абавіраючыся на «Житие св. Леонтия, епископа ростовского», дзе гаворыцца аб назначэнні япіскапа ў Полацакі пры Уладзіміру I Святаславічу, указае на мажлівасць існаваньне Полацкай эпархii ў тых гады.

Улічваючы гэтую съвядчаныні, можна меркаваць, што ў Полацку быў пакладзены пачатак эпархii пасъль стварэння Кіеўскай мітраполіі ў 90-я гг. Зь невялікай долей умоўнасці можна лічыць 992 г. датай стварэння Полацкай эпархii.

Полацкая эпархія й яе роля ў гісторыі

Беларусі

Мікола Ермаловіч

Заснаваныне Полацкай эпархіі ў 992 г. зьяўляеца важнейшай падзеяй у пачатковай гісторыі Беларусі. Зразумела, што толькі эпархіі маглі праводзіць масавае паширэньне хрысціянства сярод насельніцтва, богаслужэнні ў іх. Усё гэта адносіцца да Палачыны, пачатковая гісторыя якой шчыльна пераплітаецца зь гісторыяй зьяўлення ў ёй хрысціянства.

Не адмаўляючи таго, што палачане былі знаёмы з хрысціянствам яшчэ да 988 г., дзякуючы непасрэдным зносінам паасобных яе жыхароў з Бізантый, усё ж трэба лічыць, што з утварэннем япіскапства туць мог пачацца даволі прыкметны працэс хрысціянізацыі. Праўда, крыніцы нам не захавалі поўнай карціны яго, аднак аб значных посыпехах у гэтым кірунку мы маём вельмі іскравыя съведчанні ў самым пачатку хрысціянскай эпохі на Палачыне. У Густынскім, Цвярскім летапісах пад 988 г. змешчана апавяданьне. У ім гаворыцца, як полацкая князёуна Рагнеда адмаўляеца выйсьці замуж за прапанаванага ёй якога-небудзь вяльможу кіеўскага князя Ўладзіміра, бо яна «унявесяцілася Хрысту», г. зн. стала манашкай, што і зрабіла, прыняўши гэты чын і чарнецкае імя Анастасіі. Не мае значэння, ці гэта праўдзівы факт, ці легендарны. Важна тое, што ўжо ў пачатку хрысціянства на нашай зямлі існавала ўяўленне менавіта аб полацкай князёуне, як ўласбітні хрысціянскай съвятасці. Фактычна Рагнеда першая ўпамінаеца летапісцамі як манашка ўсходне-славянскіх земляў.

Сказаное аб Рагнедзе дазваляе лічыць поўнасцю праўдзівай характарыстыку яе сына полацкага князя Ізяслава, дадзеную ў Ніканаўскім летапісу: «бысть же сей князь тих, и кроток и смирен, милостив, и любя зело, и почтая священнический чин иноческий, и приложен прочитанию божественных писаний, и отваращася от суетных глумлений, и слезен, и умилен, и долготерпив». Вядома, такі князь прыкладаў усе намаганыні, каб хрысціянскі съветапогляд і хрысціянская добрачыннасць пашираліся ў яго народзе. І ўжо тое, што Ізяслава шанаваў съвятароў і манашаскі чын, можа гаварыць, на сколькі гэта было паширана на Полацкай зямлі. Асаблівай ўвагі заслугоўвае тое, што Ізяслава выступаў у летапісе як першы ва ўсходне-славянскіх землях князь-кніжнік.

Вядома-ж такі гуманны ѹадукаваны і глыбока прасякнуты хрысціянскай маральлю князь ня мог у сваёй дзяржайнай і асьветніцка-рэлігійнай дзеянасці прыбягаць да гвалту. Вось чаму адметнай асаблівасцю паширэння хрысціянства на Полацкай зямлі было тое, што яно працякала ў цэлым мірна, у той час, як у іншых землях хрышчэнне насіла гвалтоўныя характеристы. Напрыклад, у Наўгародзкай зямлі, як съведчыць летапіс, Дабрыня (дзядзька кіеўскага князя Ўладзіміра) хрысціў народ «агнём і мячом». Вядомыя таксама выпадкі, як там-жэ зынічаліся паганская валхвы. Такога ў Полацкай зямлі крыніцы не зарэгістравалі. Наадварот, у «Хроніцы Лівоніі» Генрыха Латвійскага полацкія

князі папракающа за тое, што яны не прымушаюць залежных ад іх паганскіх прыбалтыйскіх плямёнаў да хрышчэнья, а толькі зада-вольвающа данінай зь іх. Відаць, у такім духу дзеянічалі полацкія князі й япіскапы ў адносінах свайго карэннага насельніцтва Полаччыны, дзе працэс хрысьціянізацыі ішоў без шуму і гвалту, як зазначыў у свой час А.Качубінскі. Гэтым і тлумачыцца той факт, што яшчэ да канца XIУ ст. у Полацкай зямлі захаваліся вастрывы паганскага насельніцтва як, напрыклад, у раёне Абольца на Аршанічыне, у раёне Гайні на Лагойшчыне і інш. І толькі па ўмовах Крэўскай вуніі гэта насельніцтва было ахрышчана ў каталіцкую веру. Менавіта з прыходам апошняй і пачаўся рэлігійны фанатызм, гвалтоўнае навязванье веры, зыншчэнне праваслаўных книг і г.д.

Нельга лічыць, што пашырэнне хрысьціянства зь Кіева садзейнічала ўмацаванью кіеўскай улады ва ўсходне-славянскіх землях, асабліва на Полацкай зямлі, якая жыла незалежным жыццём. Як зьяўленыне хрысьціянства ў Кіеў зь Бізантыі не прыканавала яго палітычна да гэтай імперіі, так і прыход хрысьціянства з Кіева ў Полацак ніколькі не садзейнічаў падначальненню Полацкага княства Кіеўскому князю. Наадварот, менавіта з прынцыпем хрысьціянства пачынаеца яго самастойнае дзяржаўнае жыццё. Ніхто іншы як першы Полацкі князь-хрысьціянін Ізяслаў аднавіў полацкую княскую дынастыю. Адзінства веры не перашкаджала Полацку весьці барацьбу зь Кіевам за сваю самастойнасць. Асабліва харктэрны прыклад менскага князя Глеба Усяславіча. Ён, робяны вялікім ахвяраваныні Кіева-Пячорскому манастыру, у той-же час быў непрымірымым ворагам Кіева. Хаця ён быў вельмі набожным чала-

векам, але не збаяўся праклъцця кіеўскага мітрапаліта за напад на Кіеўскія ўладаньні і прадаўжаў весьці сябе гэтак-жэ і далей. За што быў у 1119 г.узяты ў палон і прывезены ў Кіеў, дзе праз некалькі месяцаў і памер. Асабліва харктэрны выпадак з тураўскім япіскапам Акімам, які быў ініцыятарам сэпарацыйскіх дзеяньняў у 1146 г. тураўскага князя Вячаслава ўладзіміравіча. За гэта быў кіеўскім карнікамісхопленым, закаваны ў кандалы і прывезены ў Кіеў. Калі так вялі сябе япіскапы залежнай ад Кіева Тураўскай зямлі, то можна ўяўіць, што япіскапы незалежнай Полацкай зямлі былі пасълядоўнымі абаронцамі яе самастойнасці. Вядомыя факты, калі полацкі япіскап у кіраваныні дзяржавай замяняў яе князёў. Так, полацкі япіскап Якаў каля 1309 г. ад імя палачанау паслаў грамату рыхжанам, зь якімі заключыў мірны і гандлёвы дагавор. Подпіс полацкага япіскапа Грыгорыя стаіць і пад граматай, напісанай у 1338 г. і адрасаванай таксама рыхжанам. Варта адзначыць і тое, што хрысьціянскія храмы ў Полаччыне мелі на толькі культавае прызначэнне, але і выконвалі ролю палітычнага сымбала: так, збудаваны вялікім полацкім князем Усяславам Чарадзеем Сафійскі сабор у Полацку, быў ня толькі храмам, але зьяўляўся выяўленынем роўнасці Полацка зь Кіевам і Ноўгарадам, паколькі падобныя величныя збудаванні былі ўжо ўзвядзеныя ў гэтых гарадах.

Трэба думачыць, што менавіта разам з прыходам на Полаччыну хрысьціянства пашырылася і назва «Русь». Як вядома, пачатковы гэта назва адносілася толькі да Кіеўскай зямлі. І звычайна тая ці іншая вера атрымлівае сваю другую назву па той мясцовасці, адкуль яна ішла, так, каталіцкая вера, якая прыйшла ў Беларусь з Польшчы, называеца польскай верай, Тоে-

ж атрымалася, толькі на стагодзьдзі раней і з праваслаўнай верай. Паколькі яна ішла зь Кіева , г.зн. з Русі, то яна стала называцца рускай, так-ж як яна канчатково ўсталёўвалася, умацоўвалася і назва «Русь». Ва ўсякім выпадку, у пач. XIII ст.лівонскі храніст Полаччыну называлі «Русій», а палацкага князя — «Каралём русаў». А праз стагодзьдзе, у адрозненіне ад усіх рускіх земляў, дзе замацавалася праваслаўная вера, Полаччына пачала называцца Белай Русьсю, што побач зь іншым падкрэслівалася этнічную адметнасць. У далейшым гэта назва перайшла на ўсе беларускія землі.

Няма патрэбы даводзіць праўдзівасць факту заснаванняя полацкай эпархіі ў 992 г., гэта даведзена ў працах Е.Галубінскага, А.Скакунова, Я. Юшапава, О.Рапава й інш. Трэба спадзявацца, што адзначэнне 1000-годзьдзя Полацкай эпархіі пройдзе пад знакам шырокага асьвятлення яе ролі ў развязыці культуры Беларусі. У час съяточных урачыстасцей неабходна вырашыць пытаныне аб збудаванні помніка Рагнедзе й Ізяславу , а таксама аб кананізацыі іх і да-лучэнні да ліку святых. Яны заслужылі гэта сваёй адданай дзейнасцю ва ўма-цаванні хрысціянства ў Беларускай зямлі.

Заслаўскі замак.
Тут жылі Рагнеда й Ізяславу

Адкуль прыйшло хрысьціянства ў Беларусь?

Сяргей Тарасаў

Вядома, што развіцыё новай рэлігіі ва ўсходнеславянскіх землях ішло па схэме: князь—дружына—горад—вёска. Разумеючы перспектывы новае ідэялёгіі, новая магчымасць, якія яна несла дзяржаве і народу, шырокія агульнаэўрапейскія палітычныя выгады, палаchanе паступова схіляліся да хрысьціянства праваслаўнага ўзроўню. У сувязі з гэтым цікава прасачыць за летапіснымі звесткамі аб полакіх князях тых гадоў. У «Апovесці мінулых часоў» пры апісаныні падзеі першай паловы Х ст. трапляеца вельмі цікавы, нешмат-слоўны блок артыкулаў, прысьвеченых Палацку: смерць Рагнеды—Анастасіі: (1000 г.), смерць Ізяслава (1001), смерць Усяслава (1003), паход Брачыслава на Ноўгарад (1021 г.) і ягоная барацьба з Яраславам Мудрым. У гэтым полацкім блоку апынуўся артыкул «Перанесены сьвятыя ў святую Багародзіцу» (1007). Аб якіх сьвятых і якой царкве ідзе гаворка?

Першыя кіеўскія (у далейшым—агульнарасейскія) сьвятыя Барыс і Глеб, паздрadніцку забітыя трэцім братам—Святаславам, былы кананізаваныя ніяк не раней съмерці іх бацькі—князя Ўладзіміра Святаслававіча 15 ліпеня 1015 г. Перанесены ж у новую вышагародzkую царкву яны былі у 1072 г., аб чым ёсьць адпаведны запіс у той-ж ап. «Апovесці мінулых часоў». Іншых сьвятых на той час у Кіеве, як і ў Ноўгарадзе, і быць не магло. Тлумачыцца гэта тым, што ўсходнеславянская царква цалкам залежала ад канстантынопальской патрыархіі, дзе засцівярдждалася любая ка національнасць. Вынікае, сьвятыя не маглі быць кіeўскага цi наўгародскага паходжанья.

(Заканчэнне. Пачатак у № 10)

Якая царква, прысьвечаная Багародзіцы, прыгадваеца ў летапісе? На той час (1007 г.) найбольш славутай, безумоўна, была кіeўская, вядомая пад называй Дзесіцінная. Але мала хто з дасьледчыкаў адзначае, што ў гэтыя-ж часы аналягічная царква была ў Палацку. Летапісны запіс 1158 г. ведае нават дзіве царквы ў Палацку, прысьвечаныя Багародзіцы. Каб іх адрозніць, летапісец адну называе «старой». Якая магла лічыцца «старой», калі ў XII ст. у Палацку толькі-толькі пачалося шырокамаштабнае будаўніцтва мураваных храмаў? Зь дзесяці вядомых нам сёння старадауніх полацкіх храмаў дзевяць адносяцца да XII ст. І толькі адзін—Сафійскі сабор—да XI ст. Разам з тым ні ў адным горадзе, дзе існавалі падобныя саборы, Канстантынопаль, Кіeў, Ноўгарад яны наўрад ці былі першымі культавымі хрысьціянскімі пабудовамі. Як немагчыма адразу паганцу стаць хрысьціянінам, тым больш пад прымусам, так немагчыма адразу збудаваць вялікі храм Сафіі—сымбалі сутнасць веры. Хрышчэнне—гэта не рзвалюцыя ў яе крывава гвалтоўным разуменіні, гэта доўгі, паступовы працэс перамены чалавечай съядомасці, маралі, культуры. Таму пабудове Сафійскага сабора ў Палацку абавязкова павінна было папярэднічаць будаўніцтву іншых храмаў. Адным з храмаў, як мы казалі вышэй, быў, відаць, храм манастыра Іаана Прадзечы на Востраве. Другім—Багародзіца Старая. На нашую думку, менавіта яна і згадваеца ў летапісе пад 1007 г.

Але ў такім выпадку паўстае і другое пытанне: мoshы якіх полацкіх сьвятых маглі быць перанесены ў Багародзіцу Ст-

рую? Перш чым адказаць на гэта пытаньне, давайце памяркуем: а ці маглі ўвогуле ў Палацку быць свае святыя?

Калі мы гаварылі абзалежнасці кіеўскай праваслаўнай мітраполіі ад Канстантынопаля ў другой палове Хст., то мелі разыю, бо менавіта ад Канстантынопальскага патрыярха Кіеў, а за ім і Ноўгарад прынялі Хрост. І гэтая падзея «адгукалася» кіеўская маскоўская праваслаўнай царкве ажно да 1448 г., калі яна, нарашэць, стала цалком незалежнай—аўтакефальнай. Як ужо гаварылася, німа доказу, што Палацкае княства прымала хрышчэнне ад Кіева. Адсюль вынікае, што Кіеў ня мог пасрэдніцаць паміж Канстантынопалем і Палацкам у выбары веры. Такім чынам, пасрэднікам быў нехта іншы або яго ўвогуле не было. Царкоўна-палітычны расклад у Эўропе канца Х-начатку XI стст. быў вельмі складаны і не на карысць праваслаўнага Канстантынопаля. Каталіцкая — рымскія месіянеры — прайяўлялі значна больш імпазту ў далучэньні да апостальской царквы новых парофіянаў. Ужо ў другой палове Х ст. Рымская царква паашырала свой уплыў на землях палякаў, харватаў. Абапершыся на агрэсіўную палітыку нямецкага караля — імпэратара Атона I, яна пранікае на землі мадзяраў, лужычан, палабскіх славян. У канцы Х ст. рымскі абраад прыняў польскі князь Мешка, а ў 1000 г. была заснаваная самая ўсходняя на той час архіепіскапская кафедра ў Гнезна. Не забывалі папскія паслы і ўсходнюю Эўропу. З 960 па 1000 гг. яе наведала шэсць місій. Князь Святаполк Тураўскі, больш вядомы як «Акаянны» быў вялікім прыхільнікам каталіцтва. Яго жонка, дачка польскага караля Баляслава Храбрага, прыехала да свайго мужа разам з духоўнікам — япіскапам калабрэжскім Рэйнбернам. Хутчэй за ўсё ў гэты час

узынікае ў Тураве каталіцкая царкоўная кафедра. Пазней яна прыгадваеца ў Кіев-Печорскім пасцерыку пад 1105 г. У нейкай ступені з-за веры паміж Святаполкам і яго бацькам Уладзімірам Хрысьціцелем адбылася сварка, у выніку якой Святаполк, яго жонка і Райнберн былі пасаджаны ў турму. Апошні там і памёр. А няявісць да Святаполка захавалася на працягу многіх стагодзьдзяў ня толькі таму, што ён забіў сваіх братоў Барыса і Глеба, а і таму, што патураў да іншай ад праваслаўя веры.

Вось у гэтых складаных палітычна-царкоўных стасунках перад Палацкай зямлею паўстаў выбор, як захаваць незалежнасць, не падпасть пад уладу Кіева цераз праваслаўе? А ў той-же час нельга было застацца ў паганскай адзіноце сярод хрысьціянскай Эўропы. Шлях быў адзіны: прымаць хрысьціянства і паступова яго распаўсюджваць, але так, каб не выпускаць рэальнай улады з сваіх рук. А гэта было магчымым толькі пры ўмове пабудовы палацкай царквы як аўтакефальнай з улікам мясцовых традыцый. Гаварыць пра першапачатковую незалежнасць палацкай царквы ў нас ёсць падставы, таму што пранікненне хрысьціянства сюды ішло самастойна як з поўдня, так і з поўначы і заходу. Прычым нягледзячы на тое, што заходняя каталіцкая царква была значна бліжэй за бізантыйскі ўсход абранны, быў эгзаскі абраад. Па-другое, (эна гэта чамусці не звязалі ўвагі папярэднія дасьледчыкі) першы вядомы нам палацкі япіскап Нікіфар быў грэкам. Ён ніяк ня быў залежным ад Кіева, бо ў 1092 г. яго паставілі мітрапалітам Кіеўскім. А такое стаўленне адбывалася толькі з ласкі канстантынопальскага патрыярха. Адсюль вынікае, што ў Палацку ён мог звязацца толькі па накіраванью таго-ж патрыярха, г.зн.—напрас-

ткі з Бізантыі. Наступны япіскап зьяўлецца ў Полацку толькі ў 1105 г. пасля съмерці Ўсяслава Чарадзея, вядомага сваёй незалежнай самастойнай палітыкай. Ці можа гэта азначаць, што ў Полацку 12 гадоў не было свайго япіскапа? Вядома, не. Але паколькі ён трапляе ў Полацкае княства ў абыход Кіева, то не згадваецца ў кіеўскіх ці якіх іншых летапісах.

Тое самае справядліва і да полацкай япіскапскай кафедры да 1092 г. Яна павінна была існаваць ад часу будаўніцтва полацкага Сафійскага сабора (1050-1055 гг.), а то і раней. Апрача таго, Полацкае княства спрадвеку славілася сваімі моцнымі паганскімі традыцыямі. Яны былі абумоўлены ў першую чаргу палітнічным складам жы хароў княства, дзе спляялася ў адну тутую ніць баліцкая і славянская кроў. Менавіта паганства ва многім было падставаю для кансалідацыі рознаэтнічных зямель вакол Полацка, яно было апрышчам у XI ст. князю Ўсяславу Чарадзею ў барацьбе за незалежнасць сваёй Бацькаўшчыны. Дарэчы, абедзівэ гэтыя зяўвы—незалежнасць і паганства — на фоне хрысьціянскай Эўропы мелі свой вобразны синонім — «Белы». Ці не адлюль пайшла Белая Русь? Назва, якая, як вядома, упершыню зафіксаваная ў заходне-эўрапейскіх крыніцах пачатку XIV ст. У сувязі з апошнім цікава, што сучасная гісторыкі (у прыватнасці, доктар науку, прафесар В.Сядоў) лічаць, што гаварыць аб сучэльнай хрысьціянізацыі Полацкай зямлі да канца XIII — пачатку XIV стст. праста не выпадае. Аб гэтым съведчыць і сучасная этнографія. Найбольшую колькасць паганскіх перажыткаў, этнонімаў, тапонімаў на тэрыторыі усходніх Эўропы налічваеца менавіта ў Беларусі. Вось і атрымліваеца, што першае стагодзьдзе «пераможнага шэсцьця» праваслаўнага хрысьціянства па

ўсходній Эўропе, Полаччыне ішло побач з захаваньнем, а ў некаторых выпадках нават з падтрымкаю паганскіх звычаяў і стварэннем самастойнай полацкай япіскапіі пры непасрэдных прымых стасунках з Константынопалем. У такім выпадку толькі бізантыйскі патрыярх мог даць дазвол на кананізацыю мясцовых святых. Апошня ў любой мясцовай незалежнай царкве адыгryваюць надзвычай важную функцыю. Константынопаль быў зацікаўлены ў хрысьціянізацыі Полаччыны па ўсходніму абраду. Полаччына — у кананізацыі сваіх святых, а праз іх — у сцвярджэнні сваёй незалежнасці. Вось такімі першымі беларускімі святымі імаглі паўстаць ма-нашка Рагнеда-Анастасія, набожны Ізяслаў і памершы маладетнім Усяслаў (1003 г.). Магчыма, што да іх быў далучаны і святы Торнальд. Тоэ, што іх імёны згубіліся ў съвіцах за смугу вякоў, нядзіва. З 1104 г. япіскапы, якіх рукапакладалі для Полацку каф тыя, праводзілі палітыку выключна ў інтарсах Кіеўскай імпэрыі дзяржавы. Яна была накіравана на развал Полацкай зямлі і падначаленне яе асобных частак Кіеву, Ноўгараду або Смаленску. Але гэтыя спадзіваныні не спраўдзіліся: магутная некалі «Імпэрыя Рурыкавічаў» трашчала па ўсіх швах. Тым на меныш, з утварэнням маскоўскай цэнтралізаванай дзяржавы палітыка праваслаўя ў Беларусі працягвалася ў тым-жа накірунку, толькі на ў бок Кіева, а ў бок Масквы. Наколькі яна была паспяховай, мы бачым нават сέньня...

Палірэднічала гэтamu восем стагодзьдзя здзіў існавання праваслаўя ў Беларусі. Найболыш яскрава ўплыў непасрэдных сувязяў Бізантыі з Полацкай назіраўся ў XII ст. Яны былі настолькі трывалыя, што нават права Кіева рукапакладаць у Полацку сваіх япіскапаў не магло іх парушыць.

Съвед чаньнем таго можа быць уся гісторыя маастацтва і культуры Палацка XII ст. Прыйгайдайма: сярод шматлікіх храмаў, якія ўжо існавалі ў Палацку, на той час у Бельчыцкім манастыры быў так званы «храм-трыконы». адзіны аналёт якому ва ўсходніх, блізкіх да Палацкага княства землях быў у Смаленшчыне. Затое непадалёк ад Бізантый — у Сэрбіі і Харватыі—падобных храмаў безъліч. Дойлід, будаўнік гэтага храма, мог быць выхадцам толькі з тых зямель. Хто ведае, ці не адыграла ролю тое, што адна дачка Рагнеды — Анастасіі была замужам за чэшскім князем Балеславам III Рудым, а другая — за прынцам угорскім Ласлам Сарам Лысым. Толькі дойлід той звык гэтак-жа нечакана, як і звязвіўся. Прывіліза ў гэты-ж час у Палацку зьяўляеца другі дойлід — іаан, які будзе для Еўфрасініі Палацкае храм Спаса-Праабражэння. Менавіта яму належыць аўтарства крыжова-купальнага храма з высока ўзынятым барабанам, якіх дагэтуль не будавалі ў землях Кіеўскай Русі . Менавіта тут упершыню зьявіліся ў архітэктуры «какошнікі», якія сталі сымбалем усходне-славянскай архітэктуры. Адкуль раптам мог звязвіца такі майстар, нябачнай раней праваслаўнай архітэктуры? Адкуль у фрэсках таго-ж храма бізантыйская суровасць лікаў, сцяціасць вуснаў? Для Спасакага храма майстра Лазар Богша ў 1161 г. робіць напрастольны шасціканцовы крыж, аздоблены перагародчатымі эмаліямі. Адкуль узялася такая незвычайная форма крыжа, калі на тэрыторыі ўсходняй Эўропы яна дагэтуль не сустракалася? Можа, зноўтакі з Бызантый, дзе была мода на падобныя крыжы. Інарэшце, сама Еўфрасінія Палацкая, атрымаўшы каштоўную падарункі ад імп'ератара Мануіла Камніна і Патрыярха Лукі Хрызаверга (у прыватнасці, кнігі і

абраз Божай Маці, напісаны самім евангелістам Лукою), выправілася ў съятое паломніцтва ў Палестыну праз Канстантынопаль, дзе сустрэлі яе з пашанаю. Яскравым доказам таго, што ў Бізантыі памяталі аў першых палацкіх съявитых, стала і кананізацыя самой Еўфрасініі. Палацкая ігуменыя памерла ў Палестыне ў 1173г. і адразу была пахавана на Афоне. У хуткім часе, напрыканцы таго ж XII стст., якія лічаць дасьледчыкі, датуеца напісанье першага жыцьця Еўфрасініі Палацкай. А гэта магло быць толькі з народы яе далучэння да сонму съявитых. Нагадаем, што кіеўская княгіня Вольга хаця і шанавалася з XI ст., была кананізавана толькі ў XIII ст. Усё вышэй згадане прымушае нас лічыць, пакуль што ў якосьці гіпотэзы, што хрысьціянства па праваслаўнаму абраду прыйшло ў Беларусь непасрэдна зь Бізантый, Канстантынополя. Няма сэнсу спрачацца, наколькі прагрэсіўнай і неабходнай была для Палачыны новая рэлігія. Як усё новае, яна несла ў сабе прагрэсіўны пачатак, а на першым этапе спрыяла станаўленню Палацкага княства ў якосьці самастойнай і незалежнай дзяржавы. На вялікі жаль, пазней, калі ішоў да завяршэння працэс утварэння ўсходнеславянскіх нацыяў, праваслаўе не змагло «перабудавацца» з улікам інтарэсаў гэтых нацыяў. Цені старадаўнія імп'ерскія палітыкі цалкам пакрывае сабой дзеяньніцы Рускай праваслаўнай царквы, якая заставалася «рускай» і ў Літве, і ў Лівоніі, і ў Маларосіі. Гэтую нягнуткасць праваслаўя спрабавала скрыстаць апостольская рымская царква, якая даўно ўжо адыйшла ад дагмату пропаведзі Закона Божага выключна на адной мове. У выніку ў Беларусі зьяўляеца царкоўная Вунія, дзе фармальнае прызначэнне Папежа главой было хутчэй зъедлівым рэверансам у бок Масковіі і

праваслаўнага патрыярха, чым фактычным яму падпарадкаваньнем. Вунія ў Беларусі—размова асобая. Яе росквіт прыпадае на росквіт новае беларускай дзяржавы—ядра і душы Вялікага княства. І калі «трэціаму Рыму» спатрэбілася паслья вайсковага заходу падпарадкаваць сабе Беларусь яшчэ й ідэялігчна, дык гэта рабілася шляхам гвалтоўнага вынішчэння вуніяцкай царквы й яе вернікаў.

Звычайна, калі прыгадваеца вунія, за ўсёды задаецца пытаныне: вы што, за адраджэнне вуніяцтва ў Беларусі? А чаму не? Толькі за адраджэнне вуніяцтва, як і пра васлаўя, каталіцызму, мусульманства і ўдаізму. Права на існаваныне маюць усе канфесіі, як і большасць сект. Іншая справа, якім мэтам служыць тая ці іншая царква.

Тое, што сёньня яна нямалая частка палітыкі й ідэялігі, бяспрэчна. Пытаныне стаіць іначэй. Ці будзе весьціся багаслужэньне ў касыцёле на польскай мове, паслья чаго спрадвечны беларус ня толькі будзе пагарджаць сваёй мове, але й адчуваць на сабе комплекс непаўназнанасці «поляка малага» на «крэсах усходніх», ці будзе весьціся служба на расейскай мове, паслья якой застаецца комплекс «малодшага брата», прычым нават не другога, а трэцяга і не беларуса, а «россиянина с испорченным наречием». Гісторыя паказвае, што агульначалавечыя, агульнагуманістычныя Божыя слова тым хутчэй дойдуць да душы народу, чым хутчэй загукаць яны на мове народу з царквы, якая на справе клапоціцца аб лёсі і будучым гэтага народу.

Спаская царква Еўфрасінъеўскага манастыра XII ст.
(Рэпрадукцыя П.Рапапорта і Г.Штэндара)

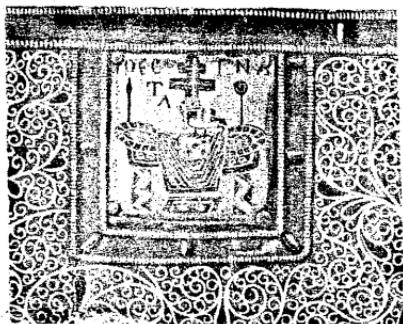
Фрэска Спаскай царквы

НАША ГІСТОРІЯ

Эмблема на щыце герба «Пагоні»

Михась Белямук

У Архангельскім саборы ў Маскве пераходзілася Евангельле з XII ст., яно па сваёй старажытнасці трэцяе пасъля Тураўскага з XI ст. і Астраміравага з 1056-1057 гг. Евангельле Архангельскага сабору напісана ў 1125 г. Алексаю Лазараўым ў Ноўгарадзе для князя Месьцілава, Манамахавага сына. Аправа Евангельля з XII ст. — залатая скань, у якую устаўленыя іконкі, у самым версе сьв. Прэстол, запрэстольны крыж шасьціканцовы (45, мал. 77).

У Гістарычным музэі ў Маскве пераходзіваецца «Толковый апостол» з 1220 г. Ягоным уластвнікам, праўдападобна, быў растоўскі япіскап Кіръял, які зьбіраў кнігі і пакінуў пасъля сваёй съмерці ў 1229 г. багатую бібліятэку. У гэтым «Толковым апостоле» маеца мініяцюра, на якой пад аркай з купалам, увенчаным патрыаршым крыжам, апосталы Пётра і Павал, а над імі паўфігура Хрыста (46, б.477, 47, б.179).

Мірапаліт Макары інфармуе, што ў зборніку сьв. Рыгора Багаслова, які перапісаны ў XI ст. і знаходзіўся ў Публічнай бібліятэцы ў Маскве, на апошнім лісце намаляваны шасьціканцовы патрыяршы крыж (48, б. 215). І. Сынегіраў у 1841 г. выдаў «Памятнікі московской древности...» У сыштку IV-м на б. 91 зъмісьціў малюнак гэтага крыжа.

Зъбераглася грамата смаленскага князя Аляксандра Глебіча. Яна напісана каля 1300 г. на пергамэнце. Напачатку граматы патрыаршы крыж на Галгофе (49, б.67,68).

**Лоіклоң ә
Пісапара.
Ірмжъсім
ікако ёстеб
глѣболхъ**

У зборніку Святаслава з 1073 г. маецца мініяцюра «Собор святих отец». Трэці, ад левай стараны, трymае шасьціканцовы патрыаршы крыж (50, б. 344-345).

У рызьніцы Благавешчансага сабору ў Москве перахоўваўся нагрудны крыж. Паводля паданья, імпэратор Бізантыі Канстантын IX (Манамах), калі даведаўся, што дачка Ірина нарадзіла сына, якому далі імя дзеда Уладзіміра, прыслаў у Кіеў кіпарысны крыж. У гэтым крыжы была

часьцінка крыжа, на якім укрыжавалі Ісуса. Крыж шасьціканцовы. Як трапіў Уладзіміра ў севалодавіча крыж ў Москву, няведама. Там для крыжа зрабілі стаўратэку, а пазней, у пачатку ХУІІ ст., спэцыяльны кіёт. Стаўратэка ўпрыгожаная залатай сканью, фініфітам, пэрламі, рубінамі, брыльянтамі. Уверсе два архангелы з трубамі, ўнізе Канстантын і Гелена, а пад крыжом панагія патрыарха Тэафана Ерусалімскага.(45, т. 2, б. 67-75, мал.44)

Радзівілскі летапіс, ён часамі называеца Кёнігсбергскім, меў Станіславу Зеновіч, вілейскі лясьнічы. С. Зенковіч ахвяраваў рукапіс віленскаму ваяводзе кн. Янушу Радзівілу. Ад Я. Радзівіла (памёр 30.12. 1655 г.) летапіс атрымаў кн. Багуславу Радзівіл і пераслаў у Кёнігсбергскую бібліятэкую. У 1715 г. Пётр I загадаў зрабіць сабе копію зь летапісу. У студзені 1758 г. расейская армія акупавала Кёнігсберг і

вывезла рукапіс у Москву, які ад 1818 г. знаходзіца ў бібліятэцы Акадэміі Навук у Пецярбурзе.

А. Шахматаў і М.Прыселкаў правялі дакладны аналіз летапіснага тэксту і зрабілі вывад, што Радзівілаўскі рукапіс зьяўляеца съпісам з больш старэйшага пратографа. Да съледчыкі ўважаюць, што Радзівілаўскі летапіс паходзіць з канца XIУ або пачатку ХҮ ст. Філёлягічны аналіз дазваляе прыкметніць мейсца напісаньня летапісу—«Западную Русь». А.Шахматаў лічыў, што напісаны ён у Смаленску.

У летапісе вялікую гістарычную і масцакую каштоўнасць маюць мініяцюры тэматычна звязаныя з тэкстам. Іх 618 і яны ў колеры. Манерá выканання малюнкаў дае падставу меркаваць, што іх мініяцюры мініяцюраў быў В.Сізаў. Ён ўважаў, што летапіс ілюстраваўся ў Ноўгарадзе, бо ноўгарадскія мастакі былі азнаёмленыя з заходнеўрапейскім мастацтвам. М.Артамонаў лічыць, што летапіс размалёўваўся ў Смаленску. У 1965 г. В.Пабедава апублікавала свае досыльеды аб мініяцюрах Аднонаса мініяцюраў Радзівілаўскага летапісу яна кажа, што некаторыя мініяцюры пакрытыя трэмі слаямі фарбаў, пэрыядычна трохмастакі працавалі над мініяцюрамі. Трэці мастак падрысоўваў, падпраўляў малюнкі папярэдніх мастакоў. Гэты трэці мастак рабіў падрысоўкі ў канцы ХҮ—пачатку ХҮI ст. В.Пабедава лічыць, што летапіс напісаны і размалёваны ў Цьверы, якая ляжала на скрыжаваньні ўплываў Захадняй Русі (Вялікага княства Літоўскага), і Ўладзіміра—Сузdal'скай Русі (Масковіі). Вывад В.Пабедавай аб працы трэцяга мастака над мініяцюрамі летапісу вельмі важны, паколькі форма восьміканцовага крыжа стала пашырацца.

у Московіі і гэта не засталося без уплываў на мініяцюры Радзівілаўскага летапісу. Аднак, усё-ж такі на некаторых мініяцюрах збераглася форма шасьціканцовага патрыаршага крыжа.

Хрэшчэнне князя Ўладзіміра ў Корсуні ў 988 г. Купальня ўвенчана патрыаршым крыжам. (50, б.80-81)

Прысяга і цалаванье крыжа (51, б. 83)
песамое вѣшили. ѿглімірима

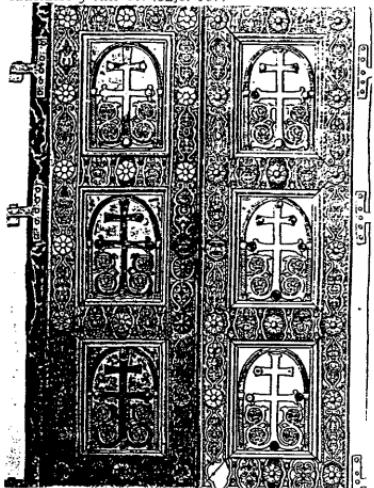

послание приходящіх, вінко дын-хопакі
шын-шыл-ласілакону. дыдз. ішонде

Прысяга князёу на крыж (51, б.73)

Прымірэные братоу Міхала й Усевалода на Клязьме ў XIII ст. (52, б. 197)

У Ноўгараадзе ў прыбудове Нараджэння Багародзіцы былі дзвёры адлітыя з сплаву медзі і срэбра. Гэтые дзвёры называліся Сігунцкімі. Швэдскія крыніцы паведамляюць аб спусташэнні Сігунты наўгародцамі і карэламі ў XII ст. Сігунцкая дзвёры маюць дзвіне паловы; кожная падзеленая на тры часткі, з квітнеочым патрыаршымі крыжамі. (45, т. III, б.58-60. мал. 20).

У Эрмітажы ад 1930 г. знаходзіцца срэбаная стаўратэка. Яна пераходзівала раней у Дзяржаўным Рускім музэі, але, калі яна трапіла ў гэты музэй, інфармацыя ў няма. Да съследчыкі А. Сыміроў і А. Банку згодныя, што стаўратэка была зробленая бізантыйскімі ювелірамі не пазней пачатку XII ст. Каля шасыціканцовага крыжа стаяць бізантыйскі імпэратар Константын і яго маці Гелена. Да поясу Гелены прыміцаваны кавалак тканіны — таракон, які мае форму шчыта «з выяваваю шасыціканцовага крыжа». Уверсе, над крыжам, съв. Прастол, запрастольны крыж таксама шасыціканцовы. На адваротным баку стаўратэкі гравіраваны арнамэнтаваны шасыціканцовы крыж на Галгофе, побач крыжа дрэбы. А. Банк робіць дапушчэнне, што стаўрэтука аздаблялі два ювеліра ў розным часе. (53, б.234-242).

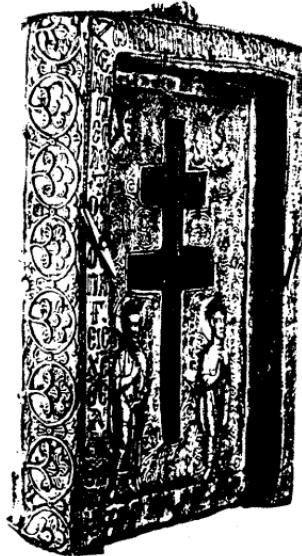

У Маскве, у Дзяржаўнай «Оружейной палате» пераходзіла срэбная стаўратэка, якую называлі Філафееўскай.

Нядавама, як і калі яна трапіла ў Маскву. Вечка стаўратэкі мела патрыаршы крыж пад якім маглі зьберагацца монеты съвятых. Паабапал крыжа — Казьма і Дзяманак. Уверсе два мэдальёны, зълева Кір, справа Панцеляймон. Мажліва, што Філафееўская стаўратэка была выканана ювелірамі ў сярэдзіне XIII стагодзідзя.

У музэях Заходняе Эўропы збераглося некалькі стаўратэкаў вытворчасці бізантыйскіх ювэліраў, амаль усе яны маюць вechka з патрыаршымі крыжамі. Найстарэйшая стаўратэка з X ст., а наймаладзейшая да гэтага часу зъяўляецца Філафееўская. Сумніўна, каб яны беспаспэчна трапілі ў Москву з Бізантыні ў XII ці XIII стст., бо Москва у ту пару была правінцыяльным мястэчкам. (53, б.237-242)

Філафееўская стаўратэка
(Працяг у наступным нумары)

Бібліографія

45. Древности Российского государства... М.1849, т.1, М.1850, т.ІІ, М.1853, т.УІ.
46. История русского искусства под ред. И.Грабара. М. 1953, т.І.
47. Вздорнов Г.И. Малоизвестные лицевые рукописи...СА, 1965, №4.
48. Макарий митрополит. История Русской церкви, СПб. 1889, т.2.
49. Смоленские грамоты XIII-XIV вв., М.1963.
50. Повесть Временных Лет. АН ССР, Л.—М.,1950.
51. Победова О.И. Миниатюры русских исторических рукописей М.,1965.
52. Толокно П.П. Древняя Русь. К.1987
53. Банк А.Византийские серебряные изделия XI—XII вв...ВВ 1958, № 14.

Да пытаньня этнічнай прыналежнасьці стара жытных ліцьвіноў

Паўла Урбан

Летувіскія гісторыкі і публіцысты вельмі захапляюцца гістарычнай величчу сваёй дзяржавы, бо, маўляў, «Літва распасыцерлася ад мора да мора», а беларусы, паводле іх, ня мелі аніякага дачыненія да Вялікага княства Літоўскага. Пра заваёвы летувісаў і захоп імі «рускіх земляў» пішуць таксама польскія гісторыкі, адноўлькаў паўтараючы, што ў Вялікім княстве Літоўскім палітычна панаваў летувіскі этнічны элемэнт.¹

Але гістарычнай праўда можа скіляцца на бок беларускіх гісторыкаў, якія сцвярджаюць, што і беларускі народ меў сваю дзяржаўнасць «у форме Вялікага княства Літоўскага»².

Працягнем шукаць гэту праўду і паставім пытаньне: да якога этнасу належалі колішнія ліцьвіны і што назначала тады Літва як дзяржава?

Пачнем ад таго, што, каб пакрыжаўца захопніцкія пляны Тэўтонскага ордэну крыжакоў, вялікі князь Гедымін меўся ажыццяўіць хрышчэнне яшчэ паганскага насельніцтва свайго Княства ці канкрэтна ўласнай Літвы. Дзеяя гэ-

тага ён наладзіў контакты з Папам Янам ХХII, а таксама з манахамі ордэну францысканцаў Саксоніі, якое было датаванае 25 красавіння 1323 г. Гедымін прасіў накіраваць у ВКЛ пакуль што чатырох манахаў-братоў, каб яны маглі запікавацца дзіюмъю цэрквамі, пабудаванымі ў Вільні і ў Наваградку. У тым сваім пасланні вялікі князь Гедымін выстаўляў умову і пажаданье, каб місіянеры абавязкова ведалі польскую, земгальскую і русінскую мовы. У гэтым пасланні Гедыміна дадавалася таксама, што мовамі гэтымі валодалі іншыя місіянеры, якія дасюль быly або яшчэ знаходзіліся ў Вялікім княстве Літоўскім³.

Можна меркаваць, што ад місіянераў вымагалася веданыне ня ўсіх гэтых трох моваў, але хоць бы адной з іх. Пажаданье, каб місіянеры маглі ведаць земгальскую мову дыктавалася, напэўна, тым фактам, што ў межах Вялікага княства Літоўскага жыло тады шмат земгалаў. Пасыль паразы паўстання супроць панавання Лівонскага ордэну

1. Jadwiga Krzyżaniakowa, Jerzy Ochmannski. Władysław II Jagiełło. Wrocław, 1990; Jan Tyszkiewicz. Tatarzy na Litwie i w Polsce. W., 1989; Henryk Łowmiański. Prusy - Litwa-Krzyżacy. Wyboru dokonał Marceli Kośman, W., 1989.
2. Ермаловіч, М.І. Па слядах аднаго міфа. Мн., 1991; Вітаўт Чаропка. Праўда «неабережных фактаў». «Полімя», № 12, 1990, с.202-208; Леанід Лыч, Рэлігія і мова. «Літаратура і мастацтва», 19. VII.1991

3. Volumus enim episcopos, sacerdotes, religiosos ordinis cuiuscunque colligere, praecipue de vestris, quibus iam erexitus duas ecclesias, unam in civitate nostra regis, dicta Vilna, aliam in Novgardia, ad quas nobis hoc anno quatuor fratres scientes polonicum, semigalicum ac ruthenicum ordinetis, tales ut nunc sunt et fuerunt, et etiam de praedicatoribus, quibus dabimus ecclesiam tempore successivo". (Посланія Гедыміна, Подг. В.Т. Пашута и И.В. Шталь. В., 1966, № 6, с. 53-55).

мечаносцаў у 1289-1290 гг. земгалы зруйнавалі свае замкі і перасяліліся на землі ВКЛ. Перасялілася іх сюды каля 100 тысяч чалавек.⁴ Апрача таго, вялікі князь Гедымін прэтэндаваў на землі Земгаліі, у суязі з чым да свайго тытулу «*Кароль Ліцвіноў і Русінаў*» дадаваў яшчэ: «*Гаспадар і князь Земгаліі*». Гэта аднолькава апраўдывала пажаданьне Гедыміна мець місіянераў для земгалаў і эвантуальна для жамойцайд, мова якіх збліжалася з мовай земгалаш.

Што-ж тычицыца польскай мовы, дык у тым часе яна шмат не адрознівалася ад іншых славянскіх моваў. Гэта першае, другое, як можна меркаваць, у тым часе на Захадзе, напэўна, лягчэй было знайсці місіянераў, якія маглі-б ведаць польскую мову, але не мову русінскую.

Застаецца яшчэ праблема, чаму тыя місіянёры—прапаведнікі, якія запрашаліся ў Вялікае княства Літоўскае, павінны быті ведаць русінскую, а не літоўскую (летувіскую) мову? Дарэчы трэба адзначыць, што ў сваёй манаграфіі «Образование Литовского государства» гісторык Уладзімір Пашути ўхітрыўся «руси́нскую» мову з цытаванага пасланнія вялікага князя Гедыміна называць мовай «літоўскай».⁵

Вырашыць гэту апошнюю праблему дазваляе дапушчэнне, што і мова старажытных ліцвіноў таксама належала да сям'і славянскіх моваў. Інакш кажучы, не адрознівалася ад мовы «руси́нскай» або ад старабеларускай мовы. Да патрэбных доказаў, што пацвярджаюць гэткае дапушчэнне, мы вернемся пазь-

4. Пашуто В.Т. Образование Литовского государства. М., 1959, с.411-412; *Livländische Reimchronik*. In: SRL, Bd. 1, Riga und Leipzig, 1853, s. 716-724.
5. Пашуто В.Т. Там жа с.412.

ней. А зараз хацелася-б звязрнуць увагу на хоць-бы такія немалаважныя факты.

Ідэя хрысьціянізацыі ўласнай Літвы ўзынякала таксама ў 1349—1350 гг., а затым яшчэ ў 1358 г. Абмяркоўвалася яна і ў 1373 г. За справу хрышчэння ліцвіноў цяпер браліся вялікі князь Альгерд і ягоны брат Кейстут. І ў першым выпадку гэту справу хрышчэння ліцвіноў Ватыкан меўся даручыць Гнезненскаму архіяпіскапу і польскім католіцкім сьвятарам. У другім-же выпадку, які тычыўся адпаведных заходаў у 1358 г., дзеля перамоваў у той-же справе хрышчэння ліцвіноў у Вільню наведалася адмысловая дэлегацыя, якую ўзна чальваў Пражскі архіяпіскап Эрнаст з Пардубіц⁶. Як можам канстатаваць, у абодвух гэтых выпадках справа хрысьціянізацыі ўласнай Літвы даручалася якраз прадстаўнікам славянскіх народаў. Адсюль няцяжка зрабіць выснову, што дзеля свайго хрышчэння ліцвінам было патрэбна зразумелая для іх славянская мова.

Гісторык Ян Длугаш апісаў эпізод абраду першага масавага хрышчэння ліцвіноў у 1387г. У тым абраадзе хрышчэння ліцвіноў бралі ўдзел сам Ягайла, Гнезненскі архіяпіскап і цэлая сывіта польскіх сьвятараў. Паводле Длугаша, ліцвіны быті навучаныя Слову Божому і малітвам гэтымі польскімі сьвятаратамі дый яшчэ самім Ягайлом, які «ведаў мову свайго народу».⁷ Ян Длугаш апісаў таксама эпізод удзелу Ягайлы ў абраадзе хрышчэння жамойцаў у

6. Zdzisław Kaczmarczyk .Polska czasów Kazimierza Wielkiego. Kr., 1964, s. 101.

7. Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki stawnego Królestwa Polskiego. Ks. 10,W., 1981, str. 209-211.

1413 годзе. Але цяпер Длугаш съяврджаў, што ня ведаючы жамойцкае мовы, польскія съявары змушаныя былі карысташца паслугамі перакладчыкаў.⁸

Ян Длугаш пісаў пра гэтак званае «італьянскае» паходжанне гэтых ліцьвіноў і пра тое, што ў іх была «сапсанавая» лацінская мова. Але зноў-жа Длугаш съяврджаў, што з прычыны цесных кантактаў з суседнімі народамі мова ліцьвіноў «набыла асаблівасці славянскіх мовы».⁹

Пасля гэтакага ўступу можна з'яўрнуцца да тых аўтараў, якія пра Літву пісалі як пра славянскую краіну; да славянскіх моваў зацічалі і мову ліцьвіноў. Адным з такіх аўтараў быў манах Хрысьціян, першы япіскап для Пруссіі, прызначаны Ватыканам. Ён трапляў у палон да паганцаў, пазней не пагаджаўся з чиста захопніцкай палітыкай у Пруссіі Тэўтонскага ордэну крыжакоў. У сувязі з гэтым і быў адсунуты ад місіянерскай дзейнасці. Памёр япіскап Хрысьціян каля 1245 г.¹⁰

Напісаная ім хроніка Пруссіі не захавалася. Аднак дзяля сваіх фантастычных высноваў, ёю карысталіся прускія храністы XVI ст. Сымон Грунаў і Лукаш Давід. Якраз у чарнавых паперах, якія пакінуў паслья сябе Лукаш Давід, быў знойдзены невялікі фрагмент з тэй «Хронікі» япіскапа Хрысьціяна, выпісаны почыркам Лукаша Давіда і названы ім: «Borussorum origo ex Domino Christiano». Гэты фрагмент апублікаваў у сваёй «Гісторыі Пруссіі» Ёганэ Фойхт.¹¹

8. Ibidem, Ks. 11, Warszawa, 1985, s.19-21

9. Ibidem, Ks. 10, s.218-221.

10. Hartmut Boockmann. Der Deutsche Orden. Munchen, 1989, s.76-96.

11. Johannes Voigt, Geschichte Preus-

Як ведама, за часоў япіскапа Хрысьціяна ды і пазней ствараліся розныя фантастычныя тэорыі паходжання паасобных народаў. Не пазбег гэтай «слабасці» япіскап Хрысьціян, хоць, праў да, ён таксама мог грунтавацца на легендах, якія існавалі тады ў асяродзьдзі невялікіх прускіх плямёнаў. Адным словам, зыходзячы з назоваў вось гэтых плямёнаў або назоваў паасобных земляў старожытнай Пруссіі, япіскап Хрысьціян і прыдумаў для іх імёны прашчураў ці князёў-заснавальнікаў як Пруссіі ўвогуле, гэтак і ўсіх паасобных земляў. Гісторыю паходжання прусаў япіскап Хрысьціян пачынаў ад часоў бізантыйскага імпэратара Юстыніяна I і з'яўляваў яе з паразай гораў у Italii, з ўцёкамі часткі іх на поўнач у кірунку Даніі і перасяленнем іх дасколь з дзволу караля Даніі Тэўдота на востраў Готланд у Балтыйскі моры. Раней на гэтым востраве жыў скандынаўскі народ камбраў, які, уступаючы востраў горам, змушаны быў перасяліцца ва Ўльмігансію, якая пазней пачне называцца Пруссіяй.

Паводле япіскапа Хрысьціяна, пры сваім перасяленні той народ камбраў (кімбраў) меў двух князёў на імя Брутэнса і Вудавута. На новым месцы пасялення першы з іх быў абраны выконваць функцыі паганскае съявитара (Крывэ-Крывэйта), а Вудавута стаўся каралём, які і спарадзіў 12 сыноў, старэйшы з якіх быў на імя Літфо.

У прыгаданым фрагмэнце не было гаворкі, якую-ж зямлю пры падзеле атрымаў гэты Літфо. Аднак япіскап Хрысьціян занатаваў тут-же гэткую цікавую рэч, якую выпадае пераказаць у арыгінале і ў нашым перакладзе лацінскага тексту. «Wenedia olim, nunc Lithphania,

sens Bd. 1, Königsberg, 1827, s.621.

hinc sinus Venedicus dicitur. Гэта азана-
чае ў дакладным перакладзе: «Калісці
звалася Венедыяй, а цяпер гэта Літва,
адсью і назва Венедзкага заліву».

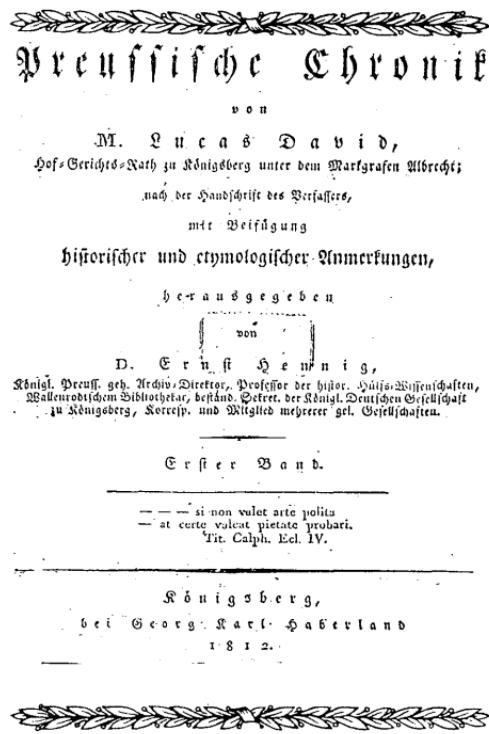
І тут ніяма патрэбы даказваць, што
«калісцы» ўсіх славянаў называлі вене-
дамі, і пад гэтай назвай заходнія славя-
не, уключаючы сюды і Польшчу, часта-
выступалі ў заходненеўрапейскіх хроні-
ках ды іншых краінцах яшчэ ў X і XI
стагодзьдзях. Венедзкім у тым часе на-
звалася і Балтыскіе мора ці «заліў»,
паводле япіскапа Хрысьціяна.

Дык, як можам канстатаваць, Літву
свайго часу япіскап Хрысьціян проста
запісаў да славянскіх краін. Не ра-
туя сытуацыю ў гэтым выпадку і той
факт, што з прыгадванага міфічнага кня-
зя ліцьвіноў япіскап Хрысьціян рабі-
сынам гэтакага ж міфічнага прускага
князя Будавуты.

Мы ўжо гаварылі, што хронікай япіс-
капа Хрысьціяна, якая мела назоў «Li-
ber filiorum Boelial et eorum superstitioni-
bus», карысталіся прускія храністы Сы-
мон Грунаў і Лукаш Давід. Але гэтыя
аўтары пісалі свае «Прускія хронікі» ў
часе, калі ў тагачаснай гісторыяграфії,
асабліва польскай, на ўсе лады вы-
праўлялася і перакручвалася ведама
тэорыя пра гэтак званае «рымлянскае»
або «італьянскае» паходжаньне ліцьви-
ноў і жамойцаў. Хоць праўда жамойцы
мелі яшчэ ўласную тэорыю свайго «рым-
лянскага» паходжання, у якую тыя-ж
ліцьвіны не дапускаліся. Вось-ж, гэтая
сытуацыя асабліва тычылася Лукаша Да-
віда, які памёр у 1583 г. і пры жыцці
якога, дзякуючы «кніжнікам», мова жа-
мойцаў таксама пачала называцца як мо-
ва «літоўская». Таму гэтыя прускія хра-
ністы, як дарэчы, і беззліч іншых аўта-
раў, ліцьвіноў раднілі з жамойцамі або
адрознівалі іх як асобныя народы.

Дарэчы адзначыць, што хроніка Лу-
каша Давіда не цытавалася ні пры жы-
цці аўтара, ні пару стагодзьдзяў пазъ-
ней. Калі верыць выдаўцу «Прускай
хронікі» Лукаша Давіда ¹², яна захо-
валаася ў архівах у двух рукапісах, пры
гэтым з папраўкамі ўстаўкамі на ас-
боных лістках, зробленых самім аўтарам
і пабочнымі асобамі. Былі і выкрэслі-
ваныні, таму ўсё гэта вядзе да незразу-
менення паасобных ейных мясцінаў.

(Працяг у наступным нумары)

ЗГУКІ БАЩАУЧЫНЫ

Час духоўнага паяднаньня

Анатоль Сабалеўскі

Мікола Рыжы

На радыё пад час абедзеннага перапынку загучаў знаёмы голас Данчыка. Адна песня ў яго выкананын, другая... Да гэтага турбавалі нейкія жыцьцёвые клюпаты, быў няважны настрой. І раптам усё перамянілася — кудысьці адышлі турботы, на души стала шымліва і съветла. Магчыма, ад нахлынутага пачуцця, духоўнага паяднання двух людзей, хоць і абалотна розных: і па веку адмежаваны, і па жыццёваму волыту, і нават па супрацьлегласці кантынентаў. І вось, забыўшыся сяджу і слухаю. Толь-

кі адчуваю, што па твары паволі коціца съязза. І дзіўная рэч — не саромеюся, нават маю прыемнасць ад яе цяпла.

З чаго-б усё гэта, з якой прычыны? Мы-ж з Данчыкам, можна сказаць, зусім незнаёмыя, у час яго кароткага візту ў Беларусь нават не пасыпелі сустрэцца не кажучы ўжо пра тое, каб установіць асабістыя контакты. Але ведаю, што ў сваіх душэўных парываннях я не адзінокі, та-кіх як я ў Беларусі цяпер вельмі многа.

Фенамен Данчыка патрабуе глыбокага ўсьведамлення, сур'ёзнага асэнсаванья. Данчык з'явіўся ў Беларусі на золку новай, цяперашнія хвалі нацыянальнага Адраджэння нашай культуры і шырэй — духоўнасці. Яшчэ далёка не ўсё нават з лепшым сыноў і дачак нацыі асьмельваліся пра сапраўдныя рэчы гаварыць на поўны голас: хтосьці па звычцу ды і зь небеспадстаўнай асьцярогі традыцыйна ўціскаў галаву ў плечы, хтосьці на ўсякі нядобры выпадак карыстаўся больш намёкамі ці эзопаўскай мовай, А ён, Данчык, быў зусім адкрыты — прама і ўпэўнена ішоў на-сустрач людзям, дабру, праўдзе. Без узынёслай пафаснасці, мітынгавасці, ва ўсім прости, шчыры, з шырокай і чыстай душой.

Прырода шчодра надзяліла гэтага юнака — даволі моцным і вельмі прыемнага тэмбру голасам, выключнай, бадай, у найвышэйшай меры чалавечай прывабнасцю. Да прыроднага дару гожа далучаюча сціпласць, інтэлігентнасць. На сцэнічных-же падмостках, падчас выканання беларускіх песен, Данчык увесь лучыща паэзіі, што глыбокае кранае душу кожнага. Я сказаў-бы, па-

зіяй багдановічаўскага складу, нахілу. Тут усё хораша, вабна, і невыпадкова, што выканануца, дзе-б ні выступаў, меў бяспречны агульны посыпек. Прыехаўшы на радзіму маці і разам зь ёю з прыватным візитам, Данчык ператварыў гэты візіт ня толькі ў яркую і буйную зъяву, але і ў падзею даволі шырокага нацыянальнага руху. Стаяў актыўным тварам вясны беларускага Адраджэння.

Многі тады здыўвіла, уразіла, ашаламіла (эпітэты можна доўжыць) — як гэта так: мы тут, у сябе дома, на радзіме, у сьветлай зъяве, на волі (карыстаўся тагачаснымі ідэялягічнымі памяццямі і ўяўленнямі) амаль забыліся на сваю мову, на гісторыю, на найбагацейшыя народныя скарбы і традыцыі, а Данчык, жывучы ў Амэрыцы, прынейкім там загніваючым капіталізмем, да гэтага нават не разу не ступаўшы па беларускай зямлі, мае такое добрае чыстае вымаўленне, так хораша і сакавіта гучыць у яго вуснах слова. І ўвогуле, увесі клад мыслення беларускі, выключна нацыянальны. І гэта, падкрэсліваю, жывучы ў зусім іншым асяроддзі, няхай бяз крываў будзе ўспрыніта, далёкі і чужым да беларускай культуры.

Зноў-жа наплываюць пытанні, што маюць не звычайнную цікавінасць, а непасрэднае дачыненне да ўсяго нашага руху, да праблемы Адраджэння: як удалося ў такой чысыціні і съежавацца захаваць сваё крэўнае, роднае, ні кроплі не выплеснушы ў вялікім акіяніне іншанацыянальнай мовы, духоўнай і матэрыйяльнай культуры, наогул, ва ўсім інакшым асяродку? Дзе тут знаходзяцца пачаткі і наступствы? Чым сілкуюцца памкненінні, намаганні, воля? Што ёсьць нацыянальны патрыятызм і, увогуле, пачуцьцё высокай чалавечай годнасці?

Так, пытаннія ў шмат яны патрабуюць раздуму, глыбокага асэнсавання.

Тут-же дазволю сабе прывесці толькі адзін штрышок. На міжнародным кангрэсе беларусыстаў, які праходзіў у трапеві 1991 года ў Менску, рэдактар газеты «Беларус» Янка Запруднік, гаворачы добрая словаў у адрас дырэктара Беларускага Інстытута навукі і мас-тацтва Вітаўта Кіпеля, сказаў: «У яго расце малы ўнук, і можна не сумнявацца, што ён будзе хораша, дасканала валодаць беларускай мовай». Я тут-же лаўлю сябе на думцы: і ў мене растуць унукі, я таксама стараюся, каб яны веда лі родную мову, гаварылі па-беларуску. Але я зімі могу перакінуцца колькімі словамі раніцой, калі яны збраўбаща ў садок, а я на працу, таксама ўвечары, у вольнія хвіліны, якіх катастрофічна мала, а то і зусім не бывае. Ды і тыя мае намаганьні, прынамсі, малаплённыя. Дзе-ци ўесь дзень знаходзяцца ў іншым асяроддзі, ледзве не ўсё, што сеялася дома, у сям'і, распяляеца, губляеца. І як-жа яшчэ многа нам трэба зрабіць, каб Беларусь стала Беларусью, сапраўднай, нацыянальнай годнай. Аднак, гэта больш нашыя асабістыя праблемы.

Цяпер-же пра іншае. Адметнасць, своеасаблівасць нацыянальнага Адраджэння на нашым этапе вызначаецца памкненнем да духоўнага яднання беларусаў съвету, у незалежнасці, хто на якой адлегласці ці на які бок мяжы знаходзіцца. Раней такога не было.

Калі, скажам, узнімалася адраджэнская хвала ў пачатку дваццатага стагодзьдзя і затым шырвалася ў дзесятага гады, многія беларусы—працоўны люд—якраз ад'язжалі ці ўжо да гэтага ад'ехалі за мяжу. Выпраўляліся туды ў пошуках кавалка хлеба. Ім было не да нацыянальнай ідэі, цешыліся, што праста могуць выжыць. Да таго-ж тады зусім ня тыя былі камунікатыўныя сродкі і,

увогуле, сацыяльныя ўмовы, каб мець магчымасць ладзіць моцныя, сталыя кантакты.

У дваццатыя гады, калі ўжо на іншым этапе разьвіцца грамадства і, натуральна, у іншых умовах працягаўся адраджэнскі рух, на паяднанье беларусаў рапчу адмоўны ўплыў аказала клясавыя ідзялгія ды і проста дзяржаўныя межы.

Цяперашнію ідзю звычайна вытлумачываюць дэзвію акаўніцтвамі: галоснасцю, дэмакратызацыяй грамадства і чарнобыльскай катастрофай. Вядома, тут ёсьць рацыя. Беларусы спакон веку, хіба што за выключэннем пэрыяду, калі мелі сваю дзяржаўнасць — Вялікае княства Літоўскае, цярпелі ўціск ад розных улад і таму генетычна прывучаныя знаходзіць любыя сродкі і формы, каб выявіць сваю нацыянальную гонарнасць, займець прва «людзкім звацца». І было-б недарэчным і смешным не выкарыстаць з толкам і карысцю сёньняшняя магчымасці. Зразумела і тое, што бяда, гора, ды такія грандыёзныя, як чарнобыльская навала, аб'ядноўваюць, ня мо гуць ні аб'ядноўваць людзей. Час браца і моцна трymацца за рукі. Асабліва, калі на парадак дня з усёй сур'ёзнасцю паўстала праблема выжывання нацыі.

Словам, дэмакратызацыя нашага жыцця і галоснасць спрыяе паразуменню і збліжэнню людзей нашай Бацькаўшчыны, хто-б дзе ні знаходзіўся, а злавесны Чарнобыль рабіць гэта вельмі прысьпешвае. Але першапрычына ўсё-ж, думаецца, у нечым іншым і значна-значна большым. Сёньня покліч да нашага духоўнага паяднанья і супрацоўніцтва пранізвае, так-бы мовіць, усю атмасферу. І было-б залішне смелым і нават самаўпэўненым канкрэтна называць кропіцы, з якіх ён лучыцца. Пакінем гісторыкам высывяціцца імпульсы й энер-

гію наших агульных памкненняў. Зрэшты, дапаможа патлумачыць і сам час.

Я-ж звязнуся да ўласнай галіны дзейнасці. Можна спадзявацца і верыць, што праз нейкі перыяд звязыца навуковая працы, у якіх грамадзянская гісторыя народу, яго духоўная, матэрыяльная культура, увогуле, усе сферы жыцця і творчасць будуть дасьледаваны комплексна, у незалежнасці ад таго, у якой краіне ці на якім кантыненце знаходзіцца беларус. Нарэшце, займеем, так бы мовіць, цэласную, непадзельную карціну. Але яна не звязіцца вось так адразу, сама па сабе. Дзеля гэтага трэба працаўаць, не пакладаючы рук. Прытым менавіта аб'яднаўшы сілы. Адным словам, да жаданай мэты у нас няпросты і доўгі шлях.

Складанасцю будзе шмат. Скажам, у Беларусі, калі мы хочам вывучыць жыццё, культуру, побыт людзей пэўнай мясцовасці, то арганізуем экспедыцыю — налейпш з большай колькасцю навукоўцаў і розных спэцыяльнасцей — і дасьледуем усё гэта якраз комплексна. Такой магчымасці ў нас цяпер німа у дачыненні да іншых краін і нават цяжка прагназаваць, калі яна звязіцца. Пакуль што самыя высокія душэўныя парывы глушыць «проза» жыцця — не-канвэртуемыя ці, як у нас гаворыць, «драўлянныя рублі», адсутнасць валюты ды ўсё яшчэ няпросты выезд за мяжу. Тому трэба шукаць іншыя формы і сродкі, прынамсі, напачатку давядзенца задавальняцца не такімі шырокімі, як хадзелася-б, размахамі і маштабамі. Неабходна зьбіраць усё, што ёсьць пад рукамі, што ўвогуле даступна, дасьледваць, абагульніць і рабіць гэта здабыткам чытачоў. Як гаворыцца, класыцца галіну да цагліны, кідаць зерне за зернем. І ўжо гэтым у пэўнай меры будзем зъмяншаць белыя плямы ў культурным

летапісе народу. І паступова наблізімся да вырашэння галоўнай задачы.

Такім бачыцца шлях, калі гаварыць пра яго ў найбольш агульных абрысах. Само сабой, могуць быць і пэўныя адхіленні, як і іншыя формы і мэтады. Траба рацыянальна выкарыстоўваць усёмагчымыя і плённае і рабіць гэта на сучасным ўзоруні мыслення. Тут маецца на ўвазе вось што.

Бадай, над усімі намі завіс вялікі груз мінлага. Ён у розныя перыяды называўся па-рознаму — і вульгарным сацыёлагізмам, і проста сацыёлагізаўаньнем, а з нядаўнага часу — ідэягізацияй. Гэтым вельмі хварэлі мы. Але хварэлі, мяркуючы па тых выданнях, зь якімі ўдалося пазнаёміцца, і нашыя замежныя суайчыннікі. Нярэдка перад усім браў верх образа ворага: капіталізму, імпэрыялізму, — з аднаго боку, і бальшавізму, камунізму, — з другога. Таму адны і тыя-ж, скажам, творы літаратуры, мастацтва, культуры камэнтаваліся і ацэньваліся з ідэялічнага, палітычнага боку зусім па-рознаму, гледзя чы па які бок дзяржаўнай мяжы адпаведна знаходзяцца і творцы, і чытачы. Можа калі-небудзь нейкага кніжніка і зацікавіць, хто і як зачынаў варажбу, і ён возвышца дас্যледваш гэту тэму. Але менавіта цяпер, думаецца, ня час на гэта траціць сілы. Ды і звычайна ў даўгу ніхто не перад кім ні заставаўся.

А вось сέньня доўгагадовы груз ідэялізмаў, сацыёлагізмаў, палітызмаў і іншых там «ізмаў», якія не збліжалі людзей, а толькі іх разъядноўвалі, мы павінны рапушча адкінуць і скіраваць сілы, намаганыні дзеля вырашэння актуальных нацыянальных задач. Пры безу моўным верхавенстве агульначалавечых каштоўнасцей, высокай маральнасці.

Усё гэта гаворыцца не ў пляніе адцгненных, беспрадметных разваг і пра-

жэктаў. Адчуваючы пільнью патрэбу ў тым, каб духоўныя, культурныя набыткі замежных суродзічаў сталіся і нашымі здабыткамі, каб зылківідаць белыя плямы на карце нацыі. Выправіць мінулыя памылкі, дапушчаныя несправядлівасці, увогуле, садзейнічаць большаму паразуменіню і паяднанню нашага народу, пры Міністэрстве культуры Беларусі, якое прыняло на сябе абязяцкі падтрымкі ідэі і фінансавання, саарганізаўся творчыя калектывы па дас্যледванью тэмы «Духона і матэрыяльная культура беларускага замежжа». У яго склад ўваішлі шэраг вядомых у рэспубліцы, аўтарытэтных навукоўцаў розных галін ведаў — спэцыялісты літаратуры і мовы, фальклёру, этнографіі, тэатральному, выяўленчаму мастацтву, самадзеянай творчасці. Пра мэты і накірунках калектыву тут ужо з большага гаварылася, удакладненыні і неабходныя карэктывы будуть рабіцца па ходу самой працы. Маєм намер свае, няхай і сьціпляя, набыткі не тримаць у шуфлядах стаю, а як мага хутчэй даводзіць да чытачоў. І ўжо цяпер востра адчуваєм, што без супрацоўніцтва з нашымі замежнымі суайчыннікамі, калегамі, без уздземадапамогі будзе цяжка, проста кæфі-цыент карыснага дзеяньня, плён, супрацоўніцтва, дапамогі могуць быць самыя шырокі і разнастайныя, як гаворыцца, індывідуальныя ў кожным канкрэтным выпадку.

Былі-б добрыя, жыцьцядзейныя на-меры і памкеньні. Дык няхай ўсім нам дапаможа Бог!

Даёкае і блізкае

Беларусы ў Аргентыне

Кастусь Мерляк

Аргентына па сваёй велічыні ёсьць другой краінай у Паўдзённай Амэрыцы. Яе тэрыторыя абымае 1,084,439 кв. міляў і расцягваецца ў даўжыню каля 2,300 міляў, а ў шырыню каля 1.000 міляў ад рэкаў Ля Плята і Парана на Поўначы аж да Вагністай Зямлі на Поўдзень і Атлантыцкага акіяна да Андыскіх гораў. Паводле статыстыкі 1951 г. Аргентына налічвала насельніцтва 19,108,000 з чаго большая палавіна пражывала ў Буэнос Айрэс і яе правінцы.

Аргентына ёсьць Фэдэральная рэспублікай, у якую ўваходзяць 22 правінцыі і фэдэральная акруга сталіцы Буэнос Айрэс. На чале рэспублікі стаіць Прэзыдэнт і ён-жа выконвае функцыю Прэм'єра Міністра. У 1946 г. на Прэзыдэнта быў выбраны палкоунік Хуан Д. Пэрон. Яго жонка Эва Дуартэ дэ Пэрон была вельмі актыўнай у палітычным і грамадzkім жыцці Рэспублікі. Сваёю дзеянасцю яна здабыла вялікую папулярнасць насельніцтва й мела моцны ўплыў на Сындыкат працоўных. Пасьля яе съмерці 26 ліпеня 1952 г. Аслабела падтрымка грамадзтвам палітыкі ўраду.

Генэрал Пэрон быў адначасна кірауніком партыі Хустыц'яліста (Справядлівасці), якая была пазней перайменаваная на партыю Пэроніста. Побач з партыяй Пэроніста існавалі й афіцыяльна дзейнічалі партыя Дэмакратычных Радыкалаў (галоўны апазыцыянер партыі Пэроніста). Саюз Нацыяналістаў і партыя Камуністычнай.

Нягледзяча на тое, што Аргентына ў сакавіку 1945 г. уступіла ў вайну на боку Аліянтаў супраць дзяржаваў «Восі», вонкавая палітыка была накіраваная на стварэнне трэцяе сілы ў сьвеце. Гэта

значыць да існуючых двух блёкаў: камуністычнага пад гэгемоніяй Савецкага Саюзу, капіталістычнага пад гэгемоніяй Амэрыкі—мусіў далучыцца і блёк Хустыц'ялістаў пад гэгемоніяй Аргентыны. Такая палітыка разыходзілася з палітыкай Амэрыкі й яна нацягвала на сябе нерэпременныя наступствы.

Бязумоўна, генэрал Пэрон зрабіў вялікія сацыяльныя рэформы, а здабыты капітал падчас вайны дапамог падняць узровень жыцця ды пастаўіць Аргентыну на першае месца ў Паўдзённай Амэрыцы.

Эканамічнае жыццё кіравалася ўрадавай інстытуцыяй «Аргентынскі Інстытут Развіцця» й Абмену» згодна даўтрыны Хустыц'яліста. Дакtryна Хустыц'яліста палягала на tym, што Інстытут закупліваў усе гаспадарчыя працукты, прызначаныя на экспарт (як усякага роду збожжа, мяса, скуры, фрукты і г.д.) па загадзя ўстаноўленых цэнах, ды экспартаваў іх за граніцу. Земля ўласнікі, ablіўшыся кошт працукты ды забавязаны паводле сацыяльных рэформаў, пабачылі, што яны перавышаюць устаноўленыя цэны. Яны перасталі сеяць і гадаваць жыўёлу, у выніку чаго узровень жыцця пачаў падаць.

Канфлікт, які ўзьнік між урадам і Каталіцкаю царквой ў 1954 г., палітыка стварэння трэцяе сілы ды эканамічны застой давялі да таго, што марское і сухупутнае камандаванне збройных сілаў скінулі ўрад, а Прэзыдэнта Пэрона выслалі ў выгнанье.

Прэзыдэнтам Аргентынскае Рэспублікі быў назначаны збройнымі сіламі генэрал Эдуардо Лёмбарді, які ў сваю

чаргу быў скінуты і заменены генералам Пэдро Арамбуру, які быў праціўнікам Пэронізму. Ён і яго наступнікі давялі сваёю палітыкаю Аргентыну да таго, што Пэрон вярнуўся назад і быў выбраны ізноў на Прэзідэнта. Але гэта не памагло: краіна паступова бяднела, а палітычная непаладкі сапхнулі яе да эканамічнага заняпаду й скрайняе бедноты.

Беларусаў у гэты час (1946–1950г.) ў Аргентыне было каля 100,000. Пражывалі ў сваёй бальшыні ў горадзе й правінцыі Буэнос Айрэс. Гэта была эміграцыя з Заходняе Беларусі, у асноўным эканамічнай, паміж якой знаходзілася многа грамадаўцаў і камуністаў з КПБЗ. У гэты лік беларусаў уключана эміграцыя з часоў з першай сусветнай вайны і пасля другой сусветнай вайны, якія былі, можна сказаць, у невялікай колькасці¹.

Беларуская эміграцыя была зарганизаваная ў розных організацыях, як грамадзіскіх, культурных, так і спартовых. Было іх шаснаццаць.² Яны тварылі федэрацию Беларускіх Арганізацыяў у Аргентыне.

Зараз-жа пасля вайны агенты Савецкага Прадстаўніцтва ў Уругваю ў ад 1946 г. ў Аргентыне прылажыліся да саарганізавання Славянскага Саюзу ў Аргентыне, да якога належалі ўсе арганізацыі славянскага паходжання, у тым ліку й Фэдэрация Беларускіх Арганізацыяў у Аргентыне. Савецкія агенты пры арганізацыі Славянскага Саюзу добра выкарысталі павенены настой перамогі над фашызмам, які існаваў у грамадзтве, асабліва пераконваючым фактарам быў саюз Амерыкі з Саветамі. Ідэялагічна Славянскі Саюз быў пракамуністычны і поўнасцю апанаваны і кіраваны Савецкімі агентамі.

Калі Кастусь прыехаў у сънежні 1947 г. у Буэнос Айрэс, то ён застаў ужо новых эмігрантаў, якія пачалі прыбываць у 1946 г., пераважна з Англіі, быўшыя жаўнеры 1-га і 2-га Корпусу Польскага Арміі. Пазней сталі прыбываць Беларусы з Італіі, Нямеччыны й Аўстрыі.

Сябры Славянскага Саюзу, у тым ліку й беларусы, зьбіраліся на Пляц Рэтіро перад Эміграцыйным Гатэлем і нападалі на новапрыбыўшых, авбінавачаючы іх у здрадніцтве свае Радзімы і калебаранстве з немцамі. Яны называлі іх фашыстамі і кричалі: «Едзьце назад!». Тут пачыналіся контратакі прыежжых, перш слоўныя а потым фізычныя, якія перахо дзілі у бойкі, аж пакуль не ўмешвалася паліцыя.

Гвалтоўныя дыскусіі й рукабойкі адбываліся па сталоўках і рэстаранах на працягу некалькі гадоў. Такія інцыдэнты здараліся дзякуючы нахальнym захаваныям зьбіральшчыкаў грошоў на дапамогу ахвярам фашызму, або ў часе вельмі частых зборак на «боты Сталіну».

На працягу летніх, а па нашаму зімовых месяцаў, Кастусь наведваў Пляц Рэтіро, дзе можна было спаткацца зь беларусамі, якія прыежджалі і з тымі, якія іх спатыкалі. Другім месцам спаткання была Расейская праваслаўная царква, перш пад юрыдыкцыяй Сыноду, а пазней пад юрыдыкцыяй Амэрыканскай мітрополіі. Вось у гэтых мясцох Кастусь пазнаёміўся з групай Беларусаў, якія прыбылі пераважна з Англіі: Мікалай Ланкевіч, Але́сь Карповіч, Аляксандар Літвінскі, Васіль Казлоўскі, Сымон Камар, Мікалай Кейзік, Анатолі Грынкевіч, А.Вашчыловіч ды шмат другіх, зь імі ён і праводзіў гутарку ў справе стварэння беларускага арганізацыі ў Аргентыне.

Кастусь палагодзіў фармальнасці, якія былі прадумовай, каб арганізацыя

пачала легальна існаваць і дзейнічаць. Украінскае Таварыства «Відрожанье» адпусціла пакой у сваім клюбе для канцыляры й афіцыяльнага адрасу нашай новай арганізацыі.

4-га красавіка 1948 г. адбыўся першы сход ініцыятыўнай групы беларусаў, на якім пастановілі заснаваць беларускую арганізацыю—Згуртаванье Беларусаў у Аргентыне з адрасам: вуліца Маза 150. Буэнос Айрэс, Аргентына³. На гэтым сходзе была выбраная Управа з 3-х асобаў із старшынёю Константынам Мерляком.

Першым даручэннем было навязаць лучніцасць з беларускім арганізацыямі ў Нямеччыне й Англіі, з мэтай дапамогі ім эміграваць у Аргентыну. Адразу пасля падання ў прэсе весткі аб паўстанні беларускес арганізацыі, пасыпаліся індывідуальныя ю ад розных арганізацыяў у Нямеччыне й Аўстрыі лісты ў справе эміграцыі ў Аргентыну.

У канцы 1948 г. Управа ЗБА злажыла ў Дырэकцыю Іміграцыі два ссыпкі з просьбай выдаць груповую візу на ўезд у Аргентыну Беларусам з Нямеччыны й Аўстрыі. Праз кароткі час дэкрэтам Прэзыдэнта была ўстрыйманая выдача групавых візаў. Але з дапамогай розных арганізацыяў у Эўропе й Аргентыне, беларусы прыбывалі па індывідуальных візах напрацягу 1947-1949 гадоў.

У міжчасе былі ўведеныны зъмены ў эміграцыйны закон ЗША, якія давалі шырэйшыямагчымасці ўцекачам з акупаваных бальшавікамі краінаў, у тым ліку і беларусам, эміграваць у Амэрыку. Старшыня Управы ЗБА К. Мерляк бачыў лепшыя ўмовы жыцця ў Амэрыцы і ў прыватных як і афіцыяльных лістох не рэкамендаваў эміграваць у Аргентыну.

У Аргентыне ўпорна праводзілася грамадзкая праца, якая ў 1948 і 1949 гг. па сутнасці палягала на спатыканню

новапрыбыўшых, інфармаванне іх аб сітуацыі адносна пракамуністычнай акцыі «землякоў», абмагчыласцях уладжанья на працу ды забесьпячэння кватэрэй. У гэтым быў моцна заангажаваны ўвесці актыў ЗБА, аказваючы дапамогу, уключна з дапамогай фінансавай.

У гэтым годзе (1948) ЗБА было прынятае ў сябры Антыкамуністычнай Славянскай Лігі, якая была зарганізаваная пару гадоў таму назад на перакору пракамуністычнаму Славянскаму Саюзу.

На вялікім антыкамуністычным мітынгу, зарганізаваным Лігай у Буэнос Айрэс 19 верасня 1949 г., выступіў з прамоваю ў гішпанскес мове старшыня ЗБА К. Мерляк. Яго прамова з фатографіяй была поўнасцю надрукавана ў газэце «Трыбуна Популяр» № 24, 11 кастрычніка 1948 г.

Першай імпрэзай, якую ладзіла Управа ЗБА, быў Калядні вечар, 8 студзеня 1949 г., на якім спаткаліся як беларусы, што прыехалі два гады таму назад так і тыя, як сям'я Губэрта і сям'я Дземідзенкі, што прыехалі ўсяго два тыдні назад.

31-я ўгодкі абавязкэнныя незалежнасці Беларускай Народнай Рэспублікі ўпершыню адзначаліся ў Буэнос Айрэс 27 сакавіка, 1949 г. Акадэмія адбывалася ў украінскес клюбе «Відрожанье». Яе адкрыў ды прывітае прадстаўнікі ю мясцове юлады й іншыя нацыянальныя арганізацыі старшыня ЗБА. Рэфэрат чытаў Петра Саўчыц. Госьці, вітаючы беларусаў з днём Незалежнасці, выказвалі ўзаемнае разуменне.

29 травеня 1949 г. адбыўся другі агульны сход ЗБА, на якім была выбрана новая Управа ЗБА з 5-ці асобаў і з старшынёю К. Мерляком.

У гэтым-жэ годзе была зроблена ящыц адна імпрэза, сяброўская вечарына, 7 жніўня. На вечар прыбыло нямало людзей із старое эміграцыі, каб па-

бачыць нацыяналісту, так яны называлі новую пасъляваенню эміграцыю. На вечарыну прыйшлі ўсе сябры арганізацыі і толькі што прыехаўшыя. Вечар прайшоў удала, ён стаўся «візитны карткай» на прышласць.

Згуртаванье Беларусаў у Аргентыне ў сваім заложаньні ідэялагічна было Бээнэраўскае. Яго закладчыкі прыбылі ў Аргентыну з Англіі й ня былі дастатково праінфармаваныя пра прычыны падзею на «Крывічоў» і «Зарубежнікаў», які існаваў у Нямеччыне. Але з прыездам у Аргентыну сям'я П.Саўчыц, др. М. Мінкевіч ды нежанатых М.Каленіка й П.Зенковіча прыехалі ю новыя весткі з грамадзка-палітычнага жыцця ў Нямеччыне й Аўстрыі. Прывезеныя выяўленыні пра прычыны падзелу між палітычнымі напрамкамі БНР і БЦР не згаджаліся зь весткамі, падаванымі ў прэсе ю прыватнай карэспандэнцыі сяброў ЗБА. Артыкулы ў прэсе раскрывалі Бецэраўскую бяспринцыпавасць у дачыненьні да нацыяналістичных інтэрсаў Беларусі ды апартуністычны падыход у стратэгічнай дзеянасьці БЦР у існуючай палітычнай ситуацыі таго часу ў Эўропе.

Сябры ЗБА на агітацыю «Зарубежнікаў» не звярталі ўвагі, а яны бачучы, што нічога ня зробяць, выступілі з арганізацыі. Нейкі час прарабавалі нешта арганізацаю, але з выездам др.Мінкевіча далёка на правінцыю, пра іхнюю дзеянасьць нічога асаблівага ня можна скажаць.

У канцы 1949 г. ЗБА наняла памяшканье ў выбранася з украінскага клюбу «Відрожаныне». Ад гэтага часу адрас быў наступны:

Asociacion Bielorrusa en la Argentina
calle Coronel Sayos 2981
4 de Junio -Buenos Aires, Argentina.

10 сьнежня 1949 г. выйшаў першы Інфармацыйны Бюлетэн Згуртаванья Беларусаў у Аргентыне.

У ЗБА было зарэгістравана, што прыбылі ў Аргентыну: Мір. Уладзімір Шастак — з Аўстрыі, аграном Язэп Осінскі — з Італіі (былы прадстаўнік БЦР на Аўстрыю), пратаярэй Мікалай Макрэвіч — з Англіі, (служыў да свайго часу на Палесьсі), пратаярэй Васіль Вечорко — з Аўстрыі, (служыў на Палесьсі).

Славянскі Саюз у Аргентыне аб'ядноўваў пракамуністычныя арганізацыі Украіны, Баўгарыі, Славеніі, Югаславіі, Чэхаславакіі, Польшчы, Рәсей, Македоніі і Беларусі левага напрамку Выняткам была Бібліятэка «Івана Луцкевіча». Бібліятэка была выкінута з Фэдэрациі Беларускіх Арганізацыяў за тое, што яна не хацела прызначаваць дзеяўтвы Кангрэс Фэдэрациі за трэці, чаго дамагалася Управа Славянскага саюзу.

Разрыў Ціта—Прэзыдэнта Югаслаўскай Фэдэрациі — са Сталіным выклікаў разыходжаньні ў Славянскім Саюзе. Пра гэта Аргентынскія ўлады (Коордынаціон Фэдэраль) былі праінфармаваныя і падрыхтоўваліся ў роўнай меры із Славянскім Саюзам да яго трэцяга Кангрэсу.

Кангрэс меўся адбыцца 23, 24 і 25 сакавіка 1949 г. у Буэнос Айрэс, на які прыехалі дэлегаты з Москвы, Бэльгіядаў і другіх сталінскіх краінаў, якія былі акупаваныя Саветамі. Раненка, 23 сакавіка пачалі зьбірацца дэлегаты ды запрошаныя госьці. Між запрошанымі гасцямі было шмат незапрошаных Саюзам, запрошаных Коордынаціон Фэдэраль для «падмацаваньня» Кангрэсу. Вялікая залія не могла памісціць нават большай часткі прысутных, яны стаялі ў дзівярах і чарада далёка на пляцы.

Старшыня Славянскага Саюзу старався заклікаць публіку да парадку дня, як раптам нехта закрычаў: «Жыве Ціто!»,

а ў адказ пачуўся выкрык: «Жыве Сталін!» Зашумела бура, на якую чакалі незапрошаныя «госьці». Яны падмацавалі крыкі, і паліція ў паветра крэслы, лаўкі ды ўсё іншае, што было пад рукамі. Тут аказаўлася, што многія былі прыгатаваны да бойкі, якая разгарнулася ў сапраўдную вайну. Зараз-жа выехала паліцыя, якая была на пагатове, і пачала разганяць ваючыя натоўп. Пры гэтым было арыштавана 14 камуністычных дзеячоў.

На дамаганыні нацыянальных арганізацый, у тым ліку й ЗБА, партыі Эроніста ды Аргентынскіх арганізацый правага напрамку, дэкрэтам Прэзыдэнта Пэрона Славянскі Саюз у Аргентыне быў развязаны, а ўся маёмасьць сканфіскаваная.

Ад імя ЗБА К. Мерляк рабіў заходы, каб маёмасьць беларускіх арганізацый, што належалі да Славянскага Саюзу, была перададзена Згуртаванню Беларусаў у Аргентыне. Ягоныя заходы не далі пазытыўных вынікаў. На перашкодзе быў паліярдні прыклад канфіскацыі ня-мецкай маёмасьці. Да таго-ж, у гэтым выпадку, патрэбна было-б разглядаць аднолькава заявы ўсіх нацыянальных арганізацый⁴.

Для ўшанаваньня памяці генэрала Сан Марціна ў сotыя ўгодкі яго сымерці быў прыняты закон, што да пастаўленай даты павінна быць дададзена «Год Вызвольніка Генэрала Сан Марціна 1950». 1950 год ў Аргентыне адзначаўся вельмі шумна, бо гэта была палавіна 20-га стагодзьдзя, а пазней урачыста, бо споўнілася 100-годзьдзе ад сымерці генэрала Сан Марціна, які ў аснаўным спрычыніўся да вывалення Аргентыны з-пад гішпанскага панаваньня й быў занавальнікам Аргентынскага Рэспублікі.

ЗБА традыцыйна адсвятковала Калядныя Святы ды спаткалі Новы год у

Летувіскім клубе пры вуліцы Бёэдо 737 у Бузнос Айрэс.

Вялікай імпрэзай 1950 г. было сівятаўкаваньне 32-х уодкаў абвешчаныя незалежнасці Беларускай Народнай Рэспублікі і сотых угодкаў з дні сымерці генэрала Сан Марціна. Да выдрукаваных запросінаў быў далучаны прэсавы камунікат, які быў разасланы ў прэсу ды гасцініцам. Програма распачалася Божай Службай у Украінскай Аўтакефальтай царкве, а Акадэмія адбылася ў Летувіскім клюбе.

(Працяг у наступным нумары)

**25 SAKAVIKA — MARZO 25
1918 — 1950**

Año del Libertador General San Martín 1950
Соптимогасіён
32 ANIVERSARIO

*de la proclamación de la Independencia
de la República Democrática Bielorrusa*

Бібліографія

1 "Survey Byelorussian National Group in Argentina" -- January 1954, Buenos Aires, Argentina.

2 Сыпісак Беларускіх арганізацый у Аргентыне.

3 Пазней ЗБА было зарэгістравана прац сакратарыяту Культуры №A07 560.

4 Газета «Baцькаўшчына» № 71 i 72, 30-IX i 15-X—1951 г. «Беларуская Эміграция ў Аргентыне»—Гістарычны нарыс. К. Мацкевіч.

Bielorrusia y los Biolirritusos en la Argentina - Buenos Aires 1953, "La Imigracion Bielorrusa en la Argentina" p. 47-58.

Паняць зямлі

Мая няволя

Лявон Шыман

Прадзеда майго звалі Адам. Жыў ён у вёсцы Запалякі Вялейскага ўезду. Быў моцна працаўтым селянінам. Калі адмінілі прыгонніцтва, ён, атрымаўши на-
дзел зямлі, збудаваў хату ў Запаляках і абзавёўся гаспадаркай. Было ў яго трое сыноў: Клімка, Іван і Васіль. Калі мой дзед Клім ажаніўся, ён атрымаў трэцюю частку бацькоўскага падзелу — шэсцьць дзесяцін воранай зямлі і шэсцьць дзесяцін сенажаці. Бабуля Наста яму нарадзіла васьмёру дзяяцей: пяцёра сыноў і троє дачок Самым старэйшым быў мой бацька Юстын. Нарадзіўся ён у 1902 годзе. Калі ў дзеда Кліма падраслі дзецы, ён на ўскрай вёскі збудаваў прыгожую хату на два канцы, зв сенямі пасяродку і двумя ўваходамі, парадным ганкам у сувязліцу і ўсе придворныя пабудовы: хлеў, стопку, гумно.

Яўген Ціхановіч

Дзед мой, як і яго бацька, таксама быў дужа працаўтым, і гаспадарка ў яго ладзілася. Тримаў дваіх каней, чатырох кароў съвіней, авечак, гусак, курэй і іншую жывёлаку. Хлеба хапала для сабе і для жывёлы ад аднаго ўраджаю да другога. Лішкі кожны панядзелак звозілі ў суседняе Лебедзева на рынак, каб было за што купіць соль і газу. Апраналіся ў саматкане. Сукно вырабляла бабуля. Яна была маленькага росту, але за працоўны дзень нажынала сярпом па тры капы жыта. (А капа — шасцьдзесят снапоў.) Па працаzdольнасці ў вёсцы ёй не было роўных.

Другі мой дзед па матцы Сыцяпан Гулецкі быў сынам парабка. Яго бацька паслья адмены паншчыны атрымаў на-
дзел зямлі, трэцюю частку ўчастка ў вёсцы Запалякі. Былі ў яго малодыя браты Паўлюк і Янук, якія пайшлі ў прымакі ў суседня вёску Турэй і Баяры. Такім чынам, Сыцяпан застаўся гаспадаром. Быў ён невысокага росту, але надта мажны. Пад спор перагрызаў зубамі стальную струну, за што яго празвалі «Азьму жалеза». Мой бацька ажаніўся з ягонай 18-гадовай дачкой Еўдакіяй па каханью. Пасагу вялікага дзеда яму не даў, а толькі неабходнае: карову, авечку зь ягнятамі, съвінаматку, куфар з палатном, выправу, падушкі. І яшчэ зрабіў у 1925 г. гучнае вясельле.

Праз год, 21 сінегня 1926 г. нарадзіўся я. Яшчэ праз год нарадзілася сястра Клава, але пажыла яна мала — толькі адзін год. Паслья Клавы ў 1928 годзе нарадзіўся брат Веніамін, а ў 1930 — Аляксей, які пражыў восем гадоў — захварэў запаленчынем лёгкіх і памёр. Больш дзяяцей не было да 1939 г. Паслья

вызваленъня Заходній Беларусі маці нарадзіла сына, якога назвалі ў гонар памерлага Алемашам.

Дзяціства маё прайшлоў вёсцы. Спачатку пасьвіў гусей, а пасля съвіні і авечак. Калі падрос—кароў, а ўжо ў вясы́гадовым узроўніе езьдзіў у начную. У дзеда была кабыла Сюнька і конь Савук. Запомнілася, як нас з прыездам на начлег старэйшыя пасылалі за хворастам, а пасль распальвалі агонь, і дзед Піліп доўга расказваў казкі і быліны. Засыналі ў кажухах і бурносах далёка з поўнач. Каней пасьвілі па чарзе, але вечарам кожны павінен быў прыйсці з аброцьцю забіраць свайго каня дамоў.

. Дома мянене сустракала бабуля. Яна налівала мне кружку сыродаю з дайніцы. Пасля я ішоў у гумно на сена і засынаў салодкім сном. Раніцой назаўтра ўсташаў да ўсходу сонца, браў з сабой вудачку і, адвёўшы каня на паску, ішоў на рончу Вушу лавіцу акунёў і плотак.

Зімой, больш за ёсё вечарам, на выгане зьбіраліся хлапчукі і дзяўчата. Калі заміяразаў лёд, старэйшыя забівалі пасярод лужыны дубовы кол, на яго надзявалі старое кола ад воза. Да кола прывязвалі жэрдку, а на канцы — санкі. Палкамі круцілі гэтае кола па крузе, засунуўшы іх паміж сьпіцаў. Па чарзе садзіліся на санкі, кружыліся ў карусэлі, да тых пор пакуль, зваліўшыся, не паляціш па інэрцыі ў гурбу сънега. Сямі рабілі драўляныя канькі. Акоўвалі іх дротам і коўзалися на каўзанцы да позняга вечара. Дрэнна канчаліся гэтыя гульні толькі тады, калі парвеш какушоў або штаны. Матка за гэта давала лубдоўку розгамі або дзягаю. Як споўнілася мне сем гадоў, бацька паслаў мене ў пачтаковую школу ў в. Баяры.

Заняткі ў школе праводзіліся на польскай мове, і нам, беларусам, цяжка

было вывучаць яе. Першай маёй настаўніцай была Банда Краўчыкова. Сталая жанчына была ветлівой і добрай, а галоўнае, ніколі не карала розгамі. Раз на тыдзень прыядзіла да нас у школу з Маркава, дзе была наша прыходская царква, бацькоша вучыць закону Божому. Тых, хто не вывучыў малітвы, айцец біў па галаве анучай, якой выціралі дошку. А як моцна ўзлуеца, дык і крыжам, які насыў на жалезным ланцужку на шыі. За чатыры гады вучобы я выявіўся як самы здольны вучань. І настаўніца за мае выдатная поспехі направіла мяне ў Лебедзева, дзе была сямігадовая школа, на акордны экзамен. На гэтым зборы павінны былі адabraць з усіх школ Лебядзёўшчыны аднаго самага здольнага вучня для вучобы ў Маладэчанскую гімназію на казённы кошт. За вучобу ў гімназіі ў год трэба было плаціць сто золотых, у пераводзе на хлеб — гэта 50 пудоў жыта. Вучыцца ў гімназіі мог толькі сын багатага селяніна, катары меў маёнтак і вялікі прыбытак з гаспадаркі. Пераважна там вучыліся сынкі купцоў, жыдоў, паноў і, пэўна, дзеці сыноў чыноўнікаў польскай нацыянальнасці. З трыццаці вучняў, прыехаўшых на конкурс, я атрымаў больш за усіх баляў і быў залічаны на дзяржаўную стыпэндыю. Мянене павінны былі апранаць, карміць і вучыць.

27 жніўня 1937 г. маці і бабулька сабралі мне торбу і раніцай правялі да скрыжывання гасцініцаў, адзін з якіх вёў да Маладэчна. З усяго раёна нас сабралі 14 чалавек. Інтэрната, у якім мы павінны былі жыць, тады яшча не было. Адміністрацыя наняла дом у машыніста Грыбоўскага. Пасялілі нас па трычатах чалавекі ў пакой. Тут-же была абедзеннная зала і кухня. Нашым выхавацелем быў прафэсар Міхальскі. Ён-жа працаўваў выкладчыкам ангельскай мовы

ў нашай гімназіі якая наасіла імя Тамаша Зана. Жыў ён з намі ў адным даме і еў за адным сталом. Быў дужа строгім, але справядлівым чалавекам. Мы яго паважалі і хацелі быць падобнымі ва ўсім на яго. У гімназіі я правучыўся адзін год і перайшоў на другі курс.

Восеніню 1939 г. ў Заходнюю Беларусь увайшла Чырвоная армія. Бацька вывесіў над хатою чырвоны сцяг з бабульнчынай чырвонай шарсыцінкі, бо інакшага чырвонага палатна не было, за што яму пасылья добра дасталася ад бабулі. Жыццё пачало мяніцца.

У Маладэчна на Вілейскай вул. разьмешчалася літары П трахпавярховы будынак. У адным крыле была гімназія, а ў другім каталіцкі касцёл. З прыходам Саветаў у гэтым даме зрабілі пэдагагічнае вучылішча. З майго рабёну пайшлі сюды вучыцца на настаўнікаў мае равесь нікі і крышку старэйшыя за мяне хлапцы і дзяўчата. Пайшоў на падрыхтоўчы курс і я. З Усходняй Беларусі прыехалі настаўнікі і заняткі вяліся па беларуску. Усе мы зь вялікай прагансьцю сталі пазнаваць курс навукі. Падрыхтоўчы курс я закончыў з выдатнымі адзнакамі і быў пераведзены на першы курс. Ездзілі на заняткі з Запалляк у Маладэчна кожны дзень рабочым цягніком. З нашай вёскі было тры асобы: Шыман Валя, Бельскі Палок і я.

У 1940 г., летам адбылося аўгустынанне Літвы з Савецкім Саюзам. Для падпісання дагавору з Москвой ў Літву быў напраўлены ўрадавы цягнік. За трое сутак да прыходу цягніка чугунка была ачэплена войскамі і міліцыяй: цераз кожныя 200 метраў стаяў вартавы. Галоўней асобай на цягніку быў Лайрэнці Бэрый. І вось калі гэты цягнік пасылья падпісання дагавору вяртаўся ў Москву, мне на перагоне ад станцыі Пруды да станцыі Маладэчна прыйшлося сус-

трэцца з Бэрыйям нос з носам.

У той дзень я, як і заўсёды, павінен быў ехаць рабочым цягніком на заняткі ў сваё вучылішча. На рабочы цягнік я спазніўся. Калі праходзіў урадавы, не ведаю як, я прараўаўся цераз ланцуг вай скоўцаў і міліцыі. Цягнік на мінуту быў спынены ў Прудах, каб ачысьціць пуці і перон у Младэчна. Я пасыпей учапіца на прыступку вагона і так думаў да ехаць да Маладэчна. На палове дарогі адчыніліся ў тамбура дзъверы, і два дужыя салдаты ўзъянялі мяне за каўнер і ў цягнік у тамбур.

Цераз хвіліну я стаяў перад самім Лайрэнцем Паўлавічам. Ён спытаўся мяне, як я трапіў у вагон і куды я еду. Пачуўшы мае адказы, адпусціў. У Маладэчна мяне, як таго ката, выкінулі на пэрон, на якім было пуста, бо нікога з людзей і блізка не дапускалі на вакзал. Да мяне паддляцела міліцыя, схапілі і пасадзілі ў кутузку, дзе я прабыў цэлыя чатыры гадзіны. У абед мяне выклікалі, і я адправіўся ў вучылішча. Там ужо канчаліся заняткі. Чаму я спазніўся, мне строга наказалі нікому не гаварыць.

Апроч пэдагагічнага вучылішча іншыя навучальныя установы у Маладэчна не было. Займаліся мы па 8 гадзінаў у дзень. Аднойчы вясною 1940 г. мы прыйшлі ў кляс і не далачліся чатырох студэнтаў. Толькі назаўтра пад строгім сакрэтам даведаліся, што іх разам з бацькамі пагрузілі ў вагоны і адправілі ў Сібір да белых мядзведзяў. Вельми шкада мне было Галю Папову, дачку сяўтара, які меў прыход ў Маладэчна. Цягнікі ў Сібір ішлі часта. Адпраўлялі тых, хто быў больш заможны: багацейшых сялян, тых, хто працаў у палякаў лесніком ці стрэлачнікам, а таксама тых, хто не хацеў уступаць ў калгас, хаця і быў жабракам. Мяжа па-

між Заходній і Усходній Беларусьсю ўсё роўна была зачыненая. І сваякі маглі прыезджаць у госьці адзін да аднаго толькі па асобаму пропуску НКВД.

Першы курс я скончыў у чэрвені 1941 г. Мы здалі ўсе экзамены акрамя вуснага па географіі, які быў прызначаны на 23 чэрвень. 22 чэрвень раніцай я зь меншым братам Венем пайшоў на Вушу на рыбалку. Нас моцна зьдзівіла, калі мы ўбачылы ў паветры самалёты, якія ляцелі з захаду на ўсход, на іхніх крылах былі не чырвоныя зоркі, а чорныя крыжы.

Мы прыйшлі з рыбалкі да хаты апоўдні. У вёсцы ўжо галасілі жанчыны, а мужыкі збиралі торбы, каб ісьці ў сельскі савет, а затым у Маладэчанскі ваенны камісарыят. Перажылі неспакойную ноч, амаль ніхто не спаў. Усе з жахам гаварылі пра вайну. У панядзелак раніцай маці дала мне апранаць белую кашулю і, як кожны дзень, я адправіўся на станцыю Пруды, каб ехаць у Маладэчна на апошні экзамен. На пэроне сабралася вялікая колькасць людзей. Хто ехáў на працу, а хто, як і я, на экзамены-вучобу. Калі рабочы цягнік наблізіўся да станцыі, з-за лесу на нізкай высадзе вынырнуў нямецкі самалёт і стаў кідаць скрыні, напоўненыя малымі мінамі. У паветры скрынка расчынялася, бомбы рассыпаліся і падалі на зямлю, чуўся выбух, і бомбы раскідаваліся на ваколкі. За які-б куст я не хаваўся, адусюль мяне выганялі, папракаючы белай кашуляй, якая была на мне. Калі самалёт павярнуў назад, усе разыйшліся хто куды па сваіх вёсках і хатах. Праўда, нікога не забіла насымерць, толькі сёй-той атрымаў ваксолачныя раненыні.

Побач з нашай вёскай праходзіла шаша Вільня—Менск, але па ёй у гэтыя дні ніякага руху войскай не было. Затое па былой, так званай ваеннай дарозе,

каторая праходзіла паралельна з шашой за 3-4 кіламетры, рухалася наша армія на ўсход, а за ёю, як-бы даганяючы яе, нямецкія танкі. У паветры ляталі самалёты і часта чуліся выбухі бомбаў, каторыя падалі на шлях Беніца-Лебедзева—Маладэчна.

Два дні ў вёсцы ніхто не зьяўляўся. На трэці дзень, раніцай, у сераду прыехала нямецкая часць. У кожным двары пасялілася па 20-30 войскоўцоў. Хату занялі афіцэры й унтыры, салдаты разъмесьціліся ў гумне на сене, а нас адправілі ў хлеў. Вечарам немцы на выгане паставілі дзьве брамы і началі граць у футбол. У вёсцы яны пражылі тры дні і паехалі на ўсход. Пасля іх зьявіліся літоўцы. Быў у іх ужо свой начальнік станцыі і ўвесь персанал, а таксама чалавек дзесяць пры зброй і ў форме літоўскай арміі. Доўга літоўцам гаспадарыць не прыйшлося. Прыйехаў стары немец па прозвішчу Тыльман з сваімі помочнікамі. Стрэлачнікаў, рабочых на чугунку і пераездных вартайунікоў набралі з суседніх вёсак. Хутка пераклалі рэйкі на вузкую каляю, і па чыгунцы пачалі хадзіць цягнікі. На ўсход з войскам, гарматамі ды танкамі, а на захад з нашымі палоннымі байцамі.

Кожны дзень маці давала мне тры маленькія буханачкі хлеба, трохі бульбы, і мы, дзеці, стаялі ўздоўж чыгункі, чакалі цягніка з палоннымі, якім і кідалі гэты хлеб і бульбу. Часта ахова, каб пашкодзіць перадаць хлеб галодным байцам страліяла з аўтаматаў. Хоць і баяліся мы, але выбіralі месцы з-за стрэлачных будак альбо з-за стаячых на суседніх каляінах вагонаў і перадавалі галодным салдатам гэтыя прадукты, бо вельмі хацелася дапамагчы ім.

У час нямецкай акупацыі мужыкі падзялялі калгасную зямлю і працягвалі жыць па-ранейшаму. Сяялі жыта, пішані-

цу, авёс, лён, гречку, цукровую бурякі. Кожни год здавалі немцам частку збожжя на падатки.

У Маладечна быў лягер – ваеннопалонных. Хто хадзіў у гэты лягер і даваў немцам яйкі і сала, для тых яны адпускалі палонных, быццам – сваякоў. У нашай вёсцы такіх «свяякоў» сабралася восем асобабу. Цераз паўгода у лясах пачалі арганізоўвацца партызанская атрады, і ўсе былыя палонныя пайшлі ў лес.

У кожнай вёсцы быў солтыс-стараста. Да яго прыезджалі немцы, зьбіралі налог, брали людзей на працу – высякача прысаду калі чыгункі і гасцінца. Аднойчы пад нашу хату прыйшоў солтыс і сказаў маці, каб я ўшаў на працу, а калі не выйду, то немцы адправяць мяне ў Нямеччыну. Часта было так, што на месца працы прыезджалі хапушы і забіралі адразу ў Нямеччыну. Маці хвалівалася за мяне. Яна дала мне бокхан хлеба ды адправіла да сваёй сястры ў вёску Міціляны, што на Смаргоншчыне. Хацела, каб я перачакаў тую навалу. Але і там быў такі-ж самы солтас. Куды дзяўцацца? Ісьці ў лес (мне тады было 15 гадоў)? Хавацца на гумні ў сене, пакуль не зловяць немцы і не застрэляць? У гэты час у Менску працаў беларускі прэзыдэнт Р.Астроўскі. Я з'явірнуўся да беларускай улады і мяне накіравілі настаўнікам у пачатковую школу ў в.Заскавічы. Я стаў працаўца настаўнікам. На працу хадзіў пешкі, школа была ў 4 кілометры ад маёй вёскі. Разам са мной працаў Федзя Шыман з Конавічай.

З сорак трэцяга года з'явіліся партызаны, але вёска Заскавічы не ўваходзіла ў партызанскую зону, паколькі яна знаходзілася бліз чыгункі. У Заскавічах і Запаляяках стаялі нямецкі гарнізон, якія ахоўвалі чыгунку. Партызаны былі розныя: чырвоныя, зялёныя і проста байдыты, якія хадзілі па вёсках і рабавалі

населеніцтва. Першы час, калі немцы сустрэкаліся з партызанамі, то ні адзін і не другі бок у друг дружку не стралілі, а разыходзіліся ў розныя бакі. І толькі калі ў 1943 г. з-за фронту сталі засылаць камандзіраў, пачалася баражыба. Пачынаючы з чэрвеня 1944-га, па чугунцы ў адзін бок на заход ішлі эшалоны з нямецкай тэхнікай і салдатамі. Па шашы ў чатыры рады – машыны і падводы. У вёску заходзілі ўцекачы, прасілі, каб іх схавалі. Аднавяскоўцы былі вельмі напалоханыя. Раней прыходзілася нам бачыць розных людзей: немцаў, пераапранутых у партызанаў, партызанаў, пераапранутых у немцаў. Усе мы казалі адно: не ведаю, не бачыў, ня чуў, толькі, каб зберагчы сваю галаву. Забівалі немцы, забівалі партызаны, забівалі бандыты і ўсе, хто ў той час насыў зброю і меў силу.

Раніцою 3 ліпеня да нас у вёску прыйшоў савецкі салдат, без зброі, у расшпіленай гімнасцьцёрцы і пачаў распітваць, дзе немцы, калі яны былі ў апошні час і ці няма дзе-небудъ засады. Мы, дзеці, расказаў яму, што ведалі. (Немцы пайшлі з нашай вёсцы яшчэ вечарам). Салдат пакрочыў у лес, і праз дзяв'е гадзіны на дарозе з'явіліся 4 саваходкі – малыя танкі і больш як батальён савецкіх войскоўцаў з пагонамі на плячах і з аўтаматамі на грудзях.

5 ліпеня 1944 года войскі генерала арміі Івана Чарнякоўскага авалодалі Маладечнам. 10 чэрвеня да нас у вёску пераехалі войскоўцы з штабу партызанскага руху. Камандзірам быў падпалкоўнік Архангельскі. Да нас у хату пасяліўся маёр Мікалаеў. Прыехалі машыны, у якіх былі радыёстанцы. У вёсцы стала шумна і весела. Кожны вечар рабілі танцы – у штабе было шмат дзяяч: радыстак, сувязістак і стэнаграфістак. Вечарамі сипявалі ваенныя песь

ні і танцевалі пад баян. Хутка штаб паехаў бліжэй да фронту. А ў вёсцы пачалося новае жыцьцё.

Меньшы мой брат (яму было тады 15 гадоў) уладкаваўся у паравозную калёнку. У вайну аблслуга паравоза была ўвесе час у прычапным вагоне. І дзе-б на быў паравоз, аблслуга мусіла быць пры ім. Праца майго брата прыраёнівалася да службы у дзеючай арміі.

Я-ж пайшоў у Маладэчанскі аддзел народнай асьветы, адкуль мяне накіравалі настаўнікам у Беніцкую сярэднюю школу. Там я выкладаў географію і гісторыю, а таксама выконваў ававязкі ваенрука школы. У ваенным камісарыяце на мяне налажылі бронь і на фронт не адправілі. Калі мне споўнілася 18 гадоў, бронь знянілі, мабілізавалі .

14 лютага я атрымаў павестку зьяўліца ў ваенны камісарыят. Маці сабрала мне мяшок з хлебам і салам, а бацька даў трох бутэлькі самагонкі. Пайшоў я разъвітатца з усёй раднёй. Кожны даваў мне пару чырвонаў на дарогу. Адну ноч пераначаваў у ваенным камісарыяце На наступную раніцу нас, каля шасціцот юнакоў нараджэння 1927-1926 гг. пагрузілі у саракатонныя, крытыя вагоны з нарамі і адправілі на ўсход. Да рога была вясёлая, кожны меў гарэлку і ежу, та даго-ж яшчэ мы атрымоўвалі сухі пæк на трэцій норме. За намі ў ваенкамат прыехалі «пакупнікі». Два афіцэры і дванаццаць сяржантав. У кожны вагон па аднаму сяржанту. Колкі мы ў іх не пыталіся, куды нас вязуць, ні адзін зь іх не адказваў. Маўляў, калі прыедзеце, тады даведаецца.

Да Бранска мы ехалі 4 сутак. Сяржантам мы далі віпіцы, і яны нас, дзе былі прыпінкі, адпускалі ў горад пагуляць. Ніхто нікуды не ўцякаў, бо везьлі нас не на фронт, а ў процілеглы

бок. Калі прыехалі ў Москву, то вагоны пазамыкалі і нас нікуды не выпускалі. Нас павезьлі далей на ўсход у бок Уладзіміра-Горкага. На станцыі Ільіно Горкаўскай чыгункі нас выпусцілі з вагонаў і упешкі павялі ў напрамку вёскі Золіна. Ноччу прывялі ў зямлянчы гарадок у сасновым лесе, дзе і пасялілі. Адна зямлянка на 200 чалавек. Раніцою старшыня даў каманду ісьці ў банию на абмундзіраваныне.

Баня была на адлегласці 5 кіла-метраў. Далі нам усяго па адной шайцы вады. Пасыля началі адзяваць. Усё амбундзіраваныне было старое, толькі абмоткі новыя і, як нам здалося, вельмі доўгія. Нікага абмену не дазволілі: малым ростам даставаліся вялікія штаны, а вялікім—малыя. Сказано было, што ў роце, маўляў, абліняемся. Але калі мы перарапрануліся, то перасталі пазнаўаць адзін аднаго. Вярнуліся ў зямлянку, а нашыя мяшкі, як карова языком зьлізала. Аказалася, што нашыя суседзі штурмам авалодалі нашай зямлянкай і ўсё забралі. З гэтага дня нікто ні абым ня думаш, апрача толькі як наесьціся ўдосталь. Кармілі нас па дзвеятай норме. Раніцой давалі белы хлеб, смятанкае масла, ад якога звычайна абкрадалі столкі, што ад усёй гэтай норме даставалася палаўіна, а то і меньш. За наш кошт харчавалі старшыны, сяржанты, афіцэры і іх жонкі, якія ў гэтым зямлянчым гарадку жылі ўсю вайну. Так што палаўіна ўсёй прадуці ішло ў іх сем'і.

А папалі мы служыць у 30-ю Іванаўскую дывізію, 50-ы вучэбны стралковы полк.

(Працяг у наступным нумары)

Адзін з немцаў перадаў мне жаданыне доктара з вакзальнага лазэрата, каб я напісаў ягоны партрэт алейнымі фарбамі. Мяне сустрэў немец сярэдніх гадоў, які добра размаўляў па-чэшску. Ён ціхім голасам паведаміў мне, што з усходу ідуць шматлікія саставы цянікоў з параненымі салдатамі і яму, як у лістэрка, відаць, як мацынене наступт Чырвонай арміі. Ён быў упэўненым, што хутка будзе меней ісьці эшалонаў на фронт, чым з фронту параненых салдатай назад на фатэрльнад. Сапраўды, мы ў Менску бачылі як праходзілі калёны немцаў у папярэднім каранціне, сфарміраваных з армейскіх часціц з розных па гадах нараджэння салдатаў. Я бачыў кульгаючых і нават аднага гарбуна. Тыя войскоўцы былі з часціцай Тодта—людзей розных прафесіяў. Відаць Гітлеру не было больш скучу браць рэзерву. Так ён гнаў на фронт усіх, хто трymаўся на сваіх нагах, бо на фронце ўсім знайдзеца праца. Так яно і было, бо немцы паусуды вырашнівалі лінію фронту, г.зн. адступалі.

За партрэт я запрасіў паўкіло вельмі эфектыўнага на той час прэпарату — сульфідзіну. Доктар быў зьдзіўлены: «Чаму так шмат, гэта-ж вельмі лёгкі парашок?» Я супакоіў яго тым, што сказаў: «Буду абменьваць на прадукты харчавання». Я не брахаў, бо адсылаў усе лекі ў Узду, Багуславе Галубок, якая у замен іх прысылала кавалак

салада, а іншы раз і клінковы сыр.

На tym вакзале я зрабіў яшчэ некалькі партрэтаў. На гэты раз ужо санітараў. Сэнсаны адбываліся ў цеснім пакойчыку, дзе ложкі былі ў два ярусы, а на адным ложку ляжаў хворы санітар. Я не ведаў, якая хвароба ў яго была, толькі пасля апошняга сэнсану, які цыгнүўся 4

гадзіны, на наступны дзень мянэ пачала трасыці гарачка з высокай тэмпературай. Усе мае перапужаліся, ня ведалі, што рабіць. На щасціце, у Менску апынуўся лекар Владысік. Запрасілі яго да мянэ. Ён аглядзеў і признаў партатыфус. У дзяцінстве, яшчэ ў грамадзянскую вайну, я хварэў на сыпны тыфус, які прынесла ў хату маці, якая працавала ў ваенным лазарэце. Тады маці ледзьве выратавала мянэ, бо адной нагою быў ужо на tym съвешце. Владысік папярэдзіў, каб ніхто зь немцаў не даведаўся аб маёй хваробе. «Інакш будзе бяды, — сказаў ён. — За бяруць, Бог ведама куды, і не знайдзеш канцоў». Праз дзён пяць мянэ наведалі тыя санітары, якіх я малываў. Яны прынеслі лекі, якія і дапамаглі мне.

Улетку на чыгунцы я пісаў партрэт нейкага мэдычнага супрацоўніка, які сам сказаў, што будзе плаціці мне за працу мэдыкаментамі. У самы апошні наш сэнсан, калі мы ўжо разылічыліся, ён прапанаваў паглядзець эшалон з параненымі немцамі. Мне сапраўды было цікава пабачыць гэтае відовішча і таму вырашыў пайсьці разам зь ім на пэрон.

На першых рэйках стаяў эшалон таварных вагонаў, якія былі ўсе расчыненыя. На нас глядзелі вочы парапенага салдата. Яны былі як ў вар'ята, бегалі па твару, негаленаму, мабыць, тыдзень. Салдат ляжаў на бруднай саломе. Убачыўши мяне з мальбертам у руках, ён закричаў: «Прапаганда кампаніі!» Ён кричаў яшчэ нешта, але мяне адцягнуў у бок мой «натуршчык.» Ён-жа і растлумачыў мне, што той салдат прыняў мяне за фатографа з часцыннай прапаганды, якія даюць рэпартажы ў газэты. Тыя газэтныя байкі не адпавядалі рэальнаму становішчу на фронце, і, як я прыкметіў, салдаты і малдошыя афіцэры з грэблівасцю адкідалі тыя часопісы, а газэты скарыстоўвалі толькі ў туалетах.

У першыя гады акупацыі Менска мне было цяжка распазнаваць аўстрыйцаў сярод салдатай ў нямецкай арміі, бо мова адна і тая-ж, вопратка — уніформа-аднолькавая ва ўсіх. Але пазней прыкметіў, што амаль кожны аўстрыйец у казарме мае музычны інструмент і грае на ім. Ды і не такі занослыў ён перад табою, не ж больш абыходлівы. Адсюль аўстрыйцы і больш сымпатычныя за прускіх немцаў. Мае здагадкі падцвердзіліся аднойчы ў такім на столкі значным, сколькі смешным факце.

Стайць чалавек шэсцькіх нямецкіх салдатаў вакол мяне і ўсяляк па падказках хоцуць, каб я апазнай і назваў насякомае, якое живе на кухні. Я кажу: «Таракан». «Не, — рагочуць, — яны, — ну такі рыжаваты. Не могу здагадацца, бо слова рыжы не могу перакласці на нашу мову. Потым кажуць яны: « Такі вузенёк і вельмі рухавы»

«Пруск»—, амаль пракричаў я. Што за рогат стаяў у той час! Амаль пяць хвілін. Гэтыя аўстрыйцы хацелі пацешыцца над прусакамі-немцамі, што жылі на поўначы Нямеччыны і ў сваіх наскоках

на Расею прывезьлі ў нашыя краіны гэтых насякомых, якіх раней ня было — адсюль і назва для паўночных немцаў — прусакі з Пруссіі.

Мы ішлі ўздоўж эшалона і амаль з кожнага вагону нас ганьబілі бруднымі словамі зь небагатай нямецкай выразнасцю, якая намнога ўступае расейскай. Па бруднаму адзеніню вайскоўцаў бачна, што ў лазарце вошы. Так заўсёды бывала зь немцамі, якія па доўгаму часу на фронце не мыюцца і таму хутка вісьвяеюць.

Мэдсёстры развозілі халодную каву. Апранутыя ў белае з блакітнай палоскай адзеныне. Яны сцяпшаліся абыйсыці кожнага. Праходзіў санітар, за шью якога тримаўся парапенены салдат, спіна ў хворага ў бінтах. Тут-же, у памяшканыне, дзе ідуць аперацыі на некалькіх аперацыйных сталах, прынеслы на насялках парапенага. Стогны і нават крыкі чуліся па пэрону, па ўсiamу саставу таварных вагонаў. Але трэба адзначыць, што ўвесь бангофлазарэт працаў зладжана, без мітусыні. Кожны ведаў, што яму трэба рабіць. А між тым карціна вельмі цяжкая, мабыць, ужо не ў першыню так у менскі бангофлазарэт цягніцца з фронту таварных эшалонаў, набітыя да адказу парапененымі салдатамі. У Менску застаўлялі тых, хто меў аперацыю, а астатніх адпраўлялі ў Фатэрлянд на кароткі адпачынак, пасціля чаго зноў на фронт. Усе бальніцы Менска, якія на дзіве ўцалелі, ды асабліва клінічны гарадок, былі набіты нямецкім парапененымі. Калія першых карпусоў, якія гасцініцы, на ўзгорку былі могілкі нямецкіх салдатаў. Зь нямецкай акуратаціяю цягнуліся ў глыбіню двароў стройными радамі крыжы. Але перад адыходам нямецкіх злучэнняў зь Менску — усе нябожчыкі былі адвезеныя на

Радзіму і там пахаваныя па ўсіх правілах уставу.

Час ішоў хутка, савецкая авіацыя пачала ўсё часцей і часцей рабіць налёты на Менск. Налёты ўжо былі не адзіночныя, як раней, а групавыя. Звычайна, яны адбываліся ноччу. Гучаў алярм. Святло гасла і Менск чакаў бомбаў. Нямецкія зяніткі гаўкалі з усіх бакоў, па даху сыпаліся асколкі снарадаў, прабівалі бляху — небяспечна выходзіць з дому.

Нашая гаспадыня, Алена Якаўлена брала з кута абраз, выходзіла на двор і тры разы абносіла яго вакол хаты, пры гэты кажучы: «Нічога ня бойцеся, да нас не далаціць ніводная бомба. Гэта нічога, што каль нас непадалёку радыёзавод.» (Завод прывезлы ў 1939 г. зь Вільні разам з супрацоўнікамі й інжынерамі). Пасля яе слоў звычайна на душы становілася неяк спакайней, можа і на самой справе ікона ды нейкія слова старой адвоздзілі ад нас бяду.

Наогул, было прыкметна, што ў час вайны народ пацягнуўся ў касцёлы ды ў цэркви. Таксама сталі съяткаваць Вялікадзень, Каляды ды іншыя абрадавыя царкоўныя съвяты. Немцы чамусыць больш сурова адносіліся да ксяндзоў, якіх часта хапалі. Нейкі час касцёл не працаўаў, потым зноў пачыналася служба і зноў перапынак. Прычынай былі пропаведзі з антынямецкай накіраванасцю К гэтаму часу Польша. як такавая не існавала. І мяжы ламіж Беларусью і Польшчай не было. Людзі шындалі туды-сюды, усюль ішоў гандаль ці абмен прадуктаў на тавары. Паліакі на кожным кроку выказвалі свае негатыўныя адносіны да немцаў. Яны прыракалі адпомсьціць ім, калі толькі будзе магчымасць.

Невялікая група мастакоў зьбіралася ў хаце Мікалая Гусева і час ад часу

вяла гутарку пра тое, што больш усяго тады хвальявалі. Паведамлялі хто, дзе і што чуў аб становішчы на фронце. Дыскутавалі, ці пасльпоець немцы спаліць Менск, а жыхароў атруціць ці растрэляць перад прыходам савецкіх войскаў. Чуткі паўзлі па горадзе хутка, казалі што немцы распрацавалі плян свайго адыходу, па якому ад Менска нічога не застанецца акрамя попелу і руінў. Абміркоўвалі і іншыя праблемы.

Неяк мастак Алтуф'еў расказаў, што яго выклікалі ў Генеральную Камісарыят і вялі зь ім гутарку, каб ён пачаў прымаць удзел у афармленні съвятаў ды агітацыйных выставак фатаздымкаў і плякатаў. Алтуф'еў аднекваўся, казаў, што ён не афарміцель, а толькі фотограф. Немец пры гэтым усъміхаўся. Потым пацягнуў скрынку пісмовага стала і дастаў каталёт выстаўкі ў беларускім павільёне на Сельскагаспадарчай выстаўцы ў Маскве. «Нам вядома,—сказаў ён, што вы былі галоўным мастаком беларускага павільёна, за што вас узнагародзілі ордэнам Знак пашаны. Пры гэтым немец адгарнуў старонку, дзе была фотарэпрадукцыя галоўнага стэнда, на якім скульптурная група: Ленін паказвае Сталіну далейшы шлях. Аўтарам гэтай кампазіцыі быў скульптар Заір Азгр, яўрэй па нацыянальнасці. Немец глядзеў на Алтуф'еўа з нейкай мінаю спачування, маўляў, вось і па паўся ў хлусні, а казаў не займаешся афарміцельскай справай. А ў слых заз начуў, што яму вельмі падабаецца ідэя, як настаўнік Ленін настаўляе свайго вучня на добры шлях, па якім пойдуть усе народы: ня толькі Расеі, але ўсёго сусьвету. Чым усё скончылася, даў мастак згоду працаўаць або не, мне невядома, бо ў той вечар мне было ня ёмка задаваць на гэтыю тэму пытаныні. А сам мастак апавядыаць пра гэтае неяк

не хацеў.

Праз нейкі час мы сустрэліся з Алтуф'евым на кватэры Гусева. Ён, адка-
заючы на мae запытаванне адноса Бела-
рускай самапомачы, расказаў чым зай-
маецца гэтая новая арганізацыя акрамя
матэрыяльнай дапамогі беларускаму
населенніцтву. Алтуф'еў дадаў, што яшчэ
й асьветніцкай працай, культурай і
школамі, якія перайшлі на суцэльнае
выкладаньне ўсіх прадметаў на бела-
рускай мове. Потым Алтуф'еў перайшоў
на іншую тэму і прапанаваў мне напі-
саць партрэт Прэзыдэнта Беларускага Ра-
ды Астроўскага, маўляў: «Мне патрэбна,
каб ты акрамя партрэта запомніў, а
можа і алоўкам занатаваў, колькі
пакояў займае Рада і як яны акрамя
кабінета Прэзыдэнта разъмешчоцца між
сабою». Беларуская Рада займала
памяшканье бібліятэкі імя Леніна.
Сказаць па праўдзе, гэтая прапанова
мяне зьбянтэжыла, сэрца прадказвала
нейкую небяспеку. Нешта падазорнае
паказалася мне. Сказаў, што на здолею
напісаць партрэт прафэсйна, бо не маю
вопыту ў партрэты спраўах. У гэтым я
на самой справе ня меў прыкладаў, а
каб пісаць прартрэт яшчэ Прэзыдэнта...
Алтуф'еў працягваў настойваць на
сваім, а калі ўбачыў, што безнадзейна
разылічваць на мяне, ён зьеврнуўся да
Мікалая Гусева. Гусеў даў згоду і
напісаў партрэт Астроўскага з широкай
стужкай на грудзі. Я ніколі гэтага пар-
трэта не бачыў, можа таму, што яго не
друкавалі. Акрамя таго Гусеў намаля-
ваў да сьвята 1-га мая вялікі партрэт
Гітлера для гарадзкога парку. Распла-
тай было зыняволеные ў час прыходу
да ўлады Саветаў. У турму трапіў і
мастак Мікола Дучыц, за працу ў ма-
стакім аддзеле гарадзкой Управы. Шкада
было гэтых мастакоў, каб вызваліць іх
абодвух з турмы да Панамарэнкі пайшли

мастакі Ахрэмчык і Азгур.

У канцы травеня да мяне на Нізкі
завулак прыйшоў чалавек, якога я бачыў
у першы раз. Яму было, мабыць, за
пяцьдзесят гадоў, ён вельмі коротка
паведаміў мяне, што мне трэба зьявицца
у Генеральнym Камісарыяце ў такі-та
пакой. Назваў і прозвішча немца, да-
даўши, што ён доктар і вельмі любіць
пунктуальнасць. Я прыйшоў у новы дом
ЦК загадзя. Назваў нумар пакою, падаў
за шклянёю акенца пашпарт. Пачуў як
некта патэлефонаваў, а потым мне па-
далі квіток з нумарам. Зь ім і зайшоў
у кабінет. Прывітаўся сеў і адразу
запытанае ці патрэбен перакладчык.

Адказаў, што перакладчык не па-
трэбен. За гады акупациі я ўжо разу-
меў, за рэдкім выключэннем, што гаво-
рыць немец. Сам-жа я размаўляў дрэн-
на: не хапала слоўніковага запасу ды і
практикі. Але што ня мог сказаць сло-
вамі, малываў алоўкам. Я ўцымянуў даў-
но, што немец патрэбна логіка, тады ён
паверць на слова. Я ўжо меў нейкі
вопыт і меў на ўвазе, што нечага я не
змагу сказаць, нешта не зразумею. Але
калі будзе перакладчык, дык ён выцягне
зь мяне тое, што ты і сам пра сябе не
ведаеш. А па-другое, перакладчык будзе
трэцім чалавекам, аб якім мяне папя-
рэджаў Петэр Грейвен. Зь пераклад-
чыкам я быў-б адзін супроць двах асо-
бай.

Я сядзеў і слухаў доўгія разва-
жаныні доктара — пра тое, што ён у
Менску ўсяго толькі пяць дзён, што яго
папярэджвалі не прымыць на ўвагу, што
рускі чалавек дрэнна апрануты, нават
прафэсары і навукоўцы зараз апранаюц-
ца па-жабрацку. Што воду трэба піць
толькі кіяпчоную, што не ўсе рускія
супроць немцаў і г.д. Я ўжо чую ад
іншых немцаў падобныя разважаныні і
слухаў яго голас без асобай цікавасці.

Адно мне стала зразумела, што ён хоча, каб ты глядзеў на яго як на съядомага, добрага чалавека, нават інтэлігента, зь якім можна даверліва гутарыць. Цікава мне было пачуць, чым скончыца гэтая ўвершоўра й як доўга яе мне яшчэ слухаць.

Пакуль ён гаварыў я ўспамінаў, як у гэтым самым будынку, у 1940 г. першы намесынік сакратара ЦК КПБ Кулагін праводзіў нараду з мастакамі. Як тады лічылася, запрошаныя былі лепшыя мастакі—скульптары Керзін, Азгур, Бразэр, жывапісцы Пашківіч, Ахрэмчык, Манасzon, Давідовіч і аўтар гэтих успамінаў. Гаворка была аб tym, як аздобіць фасад новага будынку ЦК. Былі прапанаваны зрабіць барэльеф з Марксам, Энгельсам, Ленінім і Сталінім або нешта іншае, такое, каб сутнасьць будынку неяк адбівалася праз гэтае архітэктурнае аздабленне. Нарада працягвалася з 10 вечара да 12 ночы. Калі за поўнач усе ўсталі і пачалі развязівцаца з Кулагінім, у кабінет увайшоў Панамарэнка. Ён прывітаўся з усімі, а да Кулагіна з усмешкай звярнуўся па імені вядомага на Русі мецната выяўленчага мастацтва: «Сава Мамантаў». Ніхто іншы толькі Панамарэнка накіраваў свайго першага намесыніка кіраваць выяўленчым мастацтвам у ролі старшыні рэспубліканскага выстаўкама. У той вечар ён, стоячы, як і ўсе мы, пачаў гаварыць аб развязіцьці культуры Беларусі перад першай дэкадай літаратуры і мастацтва ў Маскве. Час ад часу ён даставаў сваю пілку і зьнейкага пісталета-запальніка раскурваў яе. Панамарэнка браў прыклад з Сталіна. Гэта было бачна і па таму, як ён тримаў у руках пілку, як не паваращаючы галавы вадзіць туды-сюды вачима, як любіў працаваць у начы. У туноч мы прастаялі разам зь ім да 2

гадзіны ночы. Разышліся па хатах пешшу, бо трамваі ўжо не хадзілі.

Немец скончыў гаварыць, а потым засяродзіўся на tym, што беларуская інтелігэнцыя павінна дапамагаць вялікай Нямеччыне супроць бальшавікоў тымі сродкамі пропаганды, якімі валодае са-ма. Далей ён мне пррапанаваў, каб я рабіў плякаты, накіраваныя супроць камуністаў і жыдоў, маўляў, насленіцтва на ведае праўды і толькі Гітлер дасць Беларусі волю, якой яна не дачакаецаца з боку камуністаў ніколі.

Яўген Шчахановіч

Ён ўсе болей і болей распаляўся, нават устаў з крэсла і пачаў хадзіць узад і ўперад, быццам лектар перад аўдыторыяй. Нарэшце спыніўся, сеў. Зірнёу мне ў очы:

— Ну як, зразумелі задачу?

— Так,—адказаў я,—але я не плякатасты, нават ня графік.

— А дзе яны?

—Разъехаліся па розных месцах.

—А ваш брат? Ён цудоўны анімаліст, яго зьверы ў казках быццам людзі. Гэтая ўласцівасць рэдкая зьява ў мастацтве, ія кожны мастак па паміці можа на-
малываць зьвера ці птушку. А ён дадаў ім у сымесным выглядзе яшчэ і паводзіны людзей.—Потым, падумаўшы, немец зноў запытаўся:

—А хто з мастакоў, якія апнуліся ў Менску, могуць рабіць плякаты?

—Я думаю, што такіх зараз няма, можа хіба тыя, што ўжо працаюць у газэце «Мінскер цайтрутг» ці ў «Беларускай газэце».

Немец паказаў на другі стол, дзе ляжаў спіс мастакоў і побач герб Вялікага княства Літоўскага (яго рабіў Гуткоўскі). Я хутка прабег вачыма спіс і кажу:

—Я ня бачу тут графікаў.

—Але я ня веру, каб мастак, які можа напісаць партрэт чалавека, ня здолыў зрабіць палітычны плякат.

Тады я пайшоў на тое, што мянэ ўжо двойчы ратавала. Сказаў яму, што калі мастак будзе рабіць пад прымусам, то мэта ўзыдзеяньня на гледача ніколі ня будзе дасягнута: Бо заўсёды бачна фальшивасць твору мастацтва, асабліва ў палітычным плякаце. Немец вельмі ўважліва мянэ слухаў, не перабіаў. Сваім выглядам паказаў, каб я працягваў далей абронтоўваць сваю пазыцыю.

—Палітычны плякат — гэта-ж зброя. А калі так, дык зброяй трэба добра валодаць перад тым, як ёй карыстацца, інакш кулі паляццяць у паветра. Калі я вам скажу праўду, то мне нічога ня будзе дрэннага за гэта?

—Бітэ, бітэ, нічога ня будзе, я абызаю.

—А калі так, то вы-ж даеце мне ў рукі зборю, а ў вашую перамогу я не веру. Дык чаго будзе гэтая творчасць

вартая, і ці будзе глядач верыць мастаку, калі сам мастак на верыць, што нарабілі яго рукі. Усе пацуцьці невядомымі кірункамі перадаюцца ад мастака да гледача... — Я хацеў яшчэ нешта дадаць, але немец залепяў:

—Дзякую, дзякую, разумею.

Адразу з'янялося тое напружанье. Ён неяк павесілеў, пачаў цікавіцца тым, што раблю, захацеў паглядзець мае творы сваім вачыма. Сказаў, што ня толькі ён адзін, але і нейкі доктар любяць краявіды. Запытаўся, калі можна будзе ўбачыць мае карціны.

У мянэ таксама адлягло ад сэрца. Бачу, што пераканаў я яго даволі добра. Можна зараз паабяцць што-небудзь і зрабіць для яго. Кажу:

—Зараз ня маю нічога з партрэтаў, бо хутка іх раблю — у адзін сзанс, і яшчэ сырымі пакую, каб уладальнік мог адаслаць як падарунак на дзень нараджэння маці на радзіму з расейскага фронту. Але нічога, я затрымаю і пакажу вам нешта ў хуткім часе. А вось аднонасна краявідаў, дык іх зараз ніхто не купляе, як гэта было напачатку вайны, калі руіны Менска цікавілі ўсіх немцаў. Зараз у самой Нямеччыне хапае сваі руйнаў. Так што тавар ня мае спросу.

Краявіды-ж з горадам зараз ніхто ня піша, бо небяспечна. Партызаны могуць схапіць ці нават забіць, хто іх ведае, як ім захочыцца.

Мы разьвіталіся, і я зь лёгкай душою пакінү Генеральны Камісарыят:

Праз два тыдні немцаў ужо не было ў Менску.

(Працяг у наступным нумары).

Лісты і вершы Ўладзіміра Караткевіча

20/1-55г.

Здравствуй, Леня!

Только что вернулся из кино, где смотрел нашу лесовицкую киноновинку, а именно 1-ю серию «Бродяги». Давно сошла с экранов, давно начал острить и даже перестал о ней Мирон (кстати, чем то похожий на Синга-Джаггу). Даже Бейбутов начал исполнять номера отсюда, а до нас вот едва-едва доползла. Но все равно хорошо и моя ирония отползает куда-то на задний план что-бы оттуда лизать руки Радж Капуру. Странно, но я дважды встречался с индусами и каждый раз при таких обстоятельствах, что мы бывали посрамлены. В 1-й раз это было когда приехала выставка инд. искусства в Киев. Сопровождающий, Барада Укил, тот самый что написал: «Очищение Ситы огнем» обратился к толпе зевак в 18-летнем возрасте, которые глазели на него как на теленка с двумя головами или на слона в зверинце, и сказал через переводчика: «Я уверен, что вы, молодежь этой страны, умеете говорить по английски. Я хотел бы поговорить с вами на родном английском языке (у чого у него с такой цейлонской физиономией как у парса с картинки и вдруг - английский- родной, убей меня бог если понимаю)».

И стоит в ожидании, сволочь.

Наши парни сыпнули от него как от прокаженного со свистом, улюлюканьем и разными возгласами вроде:

—«Тю-у, сказывся».

В момент остался один. Ну что ж, так ему и надо, гаду. А парни с испугу засосчили в зал где были фотографии с фресок Аджанты и где никого почему-то не было. Там им страшно обрадовался

какой-то вежливый старичок и начал водить до отупения и указывать на стены. Те и радь бы выбраться, да боятся, что там их встретит страшный Барада. Это я уж начал ерунду городить. Но такой случай действительно был. Я готов был поставить в зале станковый пулемет и выпустить десяток очередей в этих пи... А второй случай это «Ураган» и «Бродяга». Я, кусая себе пальцы, передвинул наших на третье место после итальянских и теперь вот этих.

Рад был твоему письму. Спасибо за хороший отзыв. Но только это слишком. Тут меня один приятель недавно покрыл за себялюбивый патриотизм на основании «Орши» и еще кое-чего (причем человек очень понимающий вроде и друг мне), да еще заявил вдбавок, что я во всех вершинах стремлюсь, спасти родину, да мне семейные обстоятельства мешают. Хай вышел вселенский. А насчет «Орши» так тож я одному показал, а он заявил, что нет рифмы (он правда из тех, что рифмы понимают только в том случае, если абаб) ну ладно. Я конечно твоему совету последую. А насчет «Я помню» к сожалению ничего не выйдет, пессимизм, очень коротко. Это жаль, я эту штуку одну из немногих люблю. И ты угадал: в ней и то и другое и третье и собственная боль и боль чужого человека (правда, друга), а может и притворства чуть-чуть. Бумага этого к сожалению не терпит, как-нибудь поговорим при встрече. А я не удивлялся бы даже притворству. Разве мало мы теряем, чтобы прёкрасно понимать что за штука потеря. Кассиль мне как писатель нравится, должно быть и как

человек превосходен. Но если ему и посыпать, то я бы послал ему пару рассказов из детской жизни, а не стихи. Впрочем, не знаю. Это так далеко, да и куда напишешь. В Киев приезжай. Каникулы с 18 м. до 1го апр. Ты конечно напишешь и мы уточним план. Но на всякий случай вот адрес: ул Ленина д. № 50 кв. 17а. Усюкевич Евгения Васильевна (Володя в Киеве?) А на каникулы я в Киеве буду непременно. Ты напиши а потом, когда будешь, можешь и телеграфнуть или по этому адресу или на г. Киев 30. До востребования. Мне.

Житье мое здесь скучноватое. Серия разных мелочных дел отрывает от работы. Я раскачиваясь, чтоб порешить их сразу и навалиться на настоящее дело да всё плохо выходит: одну ногу вытаскиваю- другая увязает. Планов масса. Я даже говорить о них не могу, стыжусь. Выходит маниловщина. Планов куча а работа еще и на шаг не профинулась.

Прежде всего стихи. Цикл под названием «Матчына душа». Это знаешь есть цветок «Душа матери» что растет на курганах. Кажется я послал тебе оттуда сказку «Машэка» и еще кое что? Впрочем пустяк, можно и лишний раз послать. А ты все же напиши, что я послал и посылаю. Чтоб не делать лишнего. Хочу написать несколько маленьких рассказов на полстранички, в основном из нашей общей жизни. «Орша» — ты угадал—должна была быть прологом в поэме о нашей оршанской юности. Но почувствовал что не могу, слаб еще и слишком все это близко, чтобы писать так как было на деле, а не так как кажется.

Слушай, я раскатился на гигантское письмо. Во-первых: люблю длинные письма, а во-вторых: говорить не с кем. Так что ты уж терпи.

Красивое название для цикла стихов «Над сінім Дунаем», не над румынским Дунаем а над песенным, древней рекой, рекой прародины? Чорт его знает. А о разных иных замыслах вроде стихотворных сказок «Ужиная королева», «Легенда о Петрусе», «Болотный властелин» говорить не стоит. Но вот что меня мучает. Представь себе ХVI век. Белоруссия. После унион начали терзать народ. Потомков восставших «панцырных баяр» (пограничной варти на меже с Россией, истребленных после восстания полностью), их малолетних детей и их жен заклеймили и объявили, что никто под страхом лишения языка не может разговаривать с ними и под страхам казни оказывать помощь Баторию и Николаю. Кристофору Радзивиллу хочется чтоб они вымерли и возможно скорее. В такой обстановке среди вымирающих деревень проходят первые годы Люциана Таполи. Конец династии Ягеллонов, осада Баторием Пскова — это фон. Радзивиллу нужны строители соборов, из обреченных деревень отбирают несколько человек и Люциан в их числе. Несвижская школа скульпторов. Люциан бежит из нее. Попадает в Вильнюс, там его почти умирающего подобрал зодчий Андроник. Клеймо удалось вывести, Таполя проявляет исключительные таланты. А обстановка невероятная. Нравственное насилие доведено до глумления, в 1569 г. Полоцк отдан иезуитам, и, жалуются деревни и зямли. А в искусстве ренессанс, тот самый что проявился в творчестве Сальвадора Розы в Полоцке. Андроник читает книги греков, склоняется к мысли что бог отказался от мира и только для слишком уж ретивых нарушителей воли божьей оставил в своих руках узду, время, единое, что «бежит не имея тела чтоб бежать» (подлинные слова). Срабатывают они с

Таполей скульптуру вроде «Посрамление Ноя» дамы в костеле шарахаются, продолжая взирать сквозь пальцы. В общем, настроение, которое можно охарактеризовать песней одного виленского школьара (с латыни).

Я хотел бы спросить кардинала
Как на свет появился он сам,
Если-б Ева яблок не рвала,
Если-б вдруг растерялся Adam.

За искажение церковных канонов, кощунство, уклонение в омерзительные ереси Андроника в 1583 году сожгли по приговору духовного суда. Таполя унаследовал его мастерскую и его характер. Первое его дело—ввязался в заговор Забругатовского и Радзивилла против короля. Заговор националистический. Но им дали привилегии, два главаря отступились, а когда бунт раздавили им снесли головы. Города бурлят. Таполя понял что такое дело гроша ломанного не стоит. В 1598 году после разных удивительных приключений Таполю предали духовному суду. Запахло костром, но на суде он ученостью своей разложил попов на обе лопатки, обосновал свои новшества в скульптуре и его осудили на баницию (изгнание из пределов Белоруссии). Не послушался и остался жить тайно а в 1610 году ему поручили (ему 45 лет) постройку собора в Несвиже. Когда леса упали со шпилем то многие ахнули: он по традиции покрыл островерхие крыши химерами и химеры эти были как две капли воды похожи на Сигизмунда, Радзивилла, епископов и всех кто пакостил ему. Они лезли вверх. Старались столкнуть других, становились друг другу на голову и обрывались даже на незначительной крутизне, а крыши дальше становились все круче и круче, переходили в шпили, которые свободно вонзались в облака. Стали искать скульптора и не нашли. А далее

началось Могилевское восстание. 3 года город превращенный в «улей» (все получали поровну хлеба и одежды) отбивался от войск короля. Несколько раз горожане разбили в дым королевские полки, но потом город все же взяли. Таполе удалось скрыться, в сражении погиб его друг. И начались скитания его по земле. Будет конец как будто соответствующий, но в 2-х фразах его передать нельзя. Я кажется, скжевал и скомкал все, но оно стоит у меня в голове такое ярко раскрашенное, веселое и жутковатое, что в 2-х словах нельзя. Только я, кажется, даже вижу, какой у него нос.

Название, я думаю, будет «Феникс». Это из предсмертных слов Андроника: «Завтра я превращусь в огонь. Я старый феникс, который погибает в огне. Я не надеюсь на других учеников. Ты мое единое создание. Наверное жизнь руководила моей рукой когда я ввел маленького недатыкального оборваша в мой дом. Ты мой феникс. Ты родишься из моего огня маленькой гусеницей в пепле, пока еще бесформенной, но которая когда превратится в птицу, в феникса нового, сможет спеть такую, которую будет слушать весь мор. Ты ярко взлетишь и ты споешь песню и за меня тоже. Может когда-нибудь из пепла так же взлетит моя родина.»

Это конечно малость надуть, но ведь в нашей власти переделать. Слушай, и не надо рисковать, дружок. Не надо. Так же не как не писать «з німі», а надо «з імі». Чортушка, и когда ты язык забудешь, а? А то мне стыдно.

Как дела у тебя и в Москве. Пиши мне, пиши мне очень много. Как только сможешь и будет охота.

Ну дай лапу.

А стихи я уж «няхай другім разам» если не надоел, а то на дворе ночь

глубокая и аз тоскую по ложу своему.

Ну ладно. Всего-всего тебе хоро-ше-го. И извини за навязчивость. За «я, я, я», просто я (гм!) соскучился по понимающим людям, не меня понимающим а вообще, которые могут отличить иронию от гомерического хохота и анек-дот а Пушкине от рассказа Аверченко. Пиши.

18 мая 1955 г.

Милорд
преглубокоерьёзноимногоуважаемый!

Извините меня за моё долгое и упорное молчание, дело в том, что я с 25 апреля по 13 мая находился в столичном Киев-граде, где готовился к сдаче последнего экзамена на кандидатский минимум. Это была специальность, русская литература. Было четыре спецвопроса.

1. Прототип Аввакума и литература раскола.

2. 1812 год в русской литературе 1-й половины XIX века

3. Гротескная сатира у Салтыкова-Щедрина.

4. Творчество М. Пришвина.

Все четыре сдал на «отлично». Общая — «отлично». Кандидатский минимум сдал. Теперь дело за диссертацией. Тема ее »1863 год и русская литература» (восстание 1863 года в Польше и Белоруссии). Я хотел шире—сказали что слишком широко. Но я всё-же посвящу по радзелю отражению этого вопроса в белорусской и польской литературе может быть в качестве дополнения. Думаю попробовать перейти осенью на стационар, а восьм удастся. Летом потому придётся много работать, да я ёще и поступлю на работу на 20 дней, буду читать теорию литературы на курсах усовершенствования учителей. Надо немногого приодеться. Вот таковы дела. 25 июня—начало отпуска, числа 6 июля

буду в Орше, потом с 10 июля по 30—работка, а там останется 20 дней для подготовки к экзаменам на стационар, если только допустят. Лето, во общем, снова пропала, но я не жалею.

Как то ты там устроился в своей сибирской ссылке? Привязанность к станице — Европе — чепуха. Я живу в худшей Азии, чем ты и не жалуюсь. Жаль, что мы не смогли повидаться. Чорт тебя дёрнул не направить телеграмму «Встречай». Надеюсь, моё письмо с извинениями ты в Москве получил? И стыдно тебе писать о гостиницах. Ну да ладно. Извини меня, Лёня но по приезде у меня столько раборы, что просто нет времени переписывать патриотов и прочее. Это уж в следующий раз (напомни мне). Одно без названия, дающее ответ на то, почему я в 24 года холост, другое «Еврейка», По-моему неважно. Я брат, рад бы хоть сейчас жениться, да на той, на которой хочу—видно ничего не выйдет, а другие для меня пока не существуют. Я, конечно, не урод, но я самый обыкновенный человек, на таких внимания не обращают и никто не обращивается на меня на улице. Она ко мне относится с дужеским вниманием — и только. И я рядом с нею был-бы смешон. Книга моя вдобавок, из-за экзаменов ползёт медленно, не знаю когда и кончу. Ну дуль изрядная. Таполя стоит на месте, рассказы выходят всё какие-то бесхребетные. Ерунда какая-то.

Извини меня, но дни так тugo набиты, что ничего не могу выслать толково-вого. Таполя застрэл где-то в подмастерьях у своего талантливого учителя и делает только первые гениальные шаги и в первый раз сталкивается со своим alter ego. Осточертел он мне пока до крайности. Замысел вещи второй: «Пошчак змяйны» (ты надеюсь, не забыл, что это означает, «посвист змеинный», или «Сакавік»

не вышел из набросков и очень опасаюсь, чтобы не оказался мертворождённым.

Увлекает меня сейчас один замысел небольшой повести, которую думаю называть «Дорогі», но еще не приступил. Суть коротко вот в чем. Молодой человек, пользуясь тем, что родителей девушки и ее жениха, за которого она идет без особой любви (когда-то любила этого молодого человека, потом, когда родственники начали говорить, что он без особой профессии, (работник заповедника в глухи лесов), что он фантазер, неосновательный человек и т.д., что живет не в городе, а в какой-то медвежьей дыре—насильно убеждая себя, что это так, почти забыла все и собирается выходить замуж) нет дома (ну и конструкция), что они уехали, подбивает ее на то, чтобы она поехала с ним недели на две в глушь, обещая ей клятвенно, что все это время он даже взглядам не намекнет на то, что любит ее. Она типичная горожанка, довольно рассчитливая по природе, но он заявляет ей, что это его последнее желание, что он хочет, чтобы она поняла, почему он не может оставить ради нее своей работы, своих увлечений по фольклору, истории Полесья и пр. Она, в конце концов, соглашается, тем более, что дело обставлено так, что никто об этом не узнает, а на слово этого человека она полагается целиком, знает, что он тверд. Они едут. В заповеднике ждет работа: учет бобровых нор. Для этого нужно сделать по глухим местам около трехсот километров. Она идет с ним. По пути — серия разнообразных приключений: охота, ночёвки у костра, буран, старые обряды в глухом селе, находка древнего славянского капища на высле, замечательные суровые люди. Она приучается при ходьбе ставить ноги носками внутрь

(удлиняет каждый шаг и делает ходьбу менее утомительной, когда привыкнешь — так ходят полесские звероловы), прощаха дымом от костров, впервые убивет глухаря (не знаю, когда это сделать, зимой, летом или во время быстрого перехода от зимы к весне — как думаешь?) видит самоутверженность, настоящий труд, и главное, видит, что здесь он, который в городе среди чопорных ее родных смешон со своей страстью к зверям, глупи, со своим обычаем громко говорить, размашисто жестикулировать и стесняться, здесь он на месте, настоящий мужчина, храбрец, чуть ли не первобытный «хранитель очага». Его все любят и уважают, он здесь первое лицо, крепкий, уверенный, такой, что не сломается от любой тяжести. Ей начинают казаться мелкими все люди ее прошлого, а он вырастает в громадную фигуру.

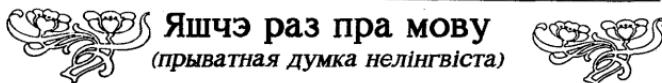
У вот она сама идет на сближение, заставляет его отменить свое слово, несмотря на то, что он упорно не желает делать что-то противоположное тому, что сказал, считая, что-это мимутое восхищение перед красотой доброй и людьми. Ей удается настоять на своем. Люди одержали верх над обстоятельствами, которые господствуют среди некоторых городских семейств.

Не знаю, выйдет ли что. Как ты думаешь, выскажи свое мнение, стоит ли приниматься?

Пиши.

Ад редакцыі: Лісты друкуюцца з захаваннем правапісу і пунктуаціі Ўладзіміра Караткевіча

ВДНІЕ СЛОВА

Яшчэ раз пра мову (прыватная думка нелінгвіста)

3 «Масеевай кнігі»

Усё съярбіць у мяне язык выказаць свае некаторыя меркаваныні адносяна беларускай літаратурнай мовы. Гэтыя свае меркаваныні я даўно хаваю ў сваёй душы, баючыся выказаць іх публічна, у друку, бо-ж могуць упікнуць мяне ў адсутнасці беларускага патрыятызму.

У нас часам хвараўта ўспрымаецца адрозны пагляд на тое ці іншае пытаныне, асабліва, калі яно тычыцца такой сферы, як сфера нацыянальнага. Гэта як нешта съятое, чаго нельга чапаць. Установіўся нейкі тэўны, нібы афіцыйны, казэнны пагляд на гэтай сферы і, барані Божа, не пагадзіца зь ім, паддаць яго крытыцы. Ці гэта тычыцца пытаныня беларускай дзяржаўнасці, ці пытаныня беларускай гісторыі, у прыватнасці, Вялікага княства Літоўскага. Па кожнаму з гэтых і падобных пытаныняў усталівалася ўжо зацвярдзелая догма і парушыць яе пагражае вам, ну, проста адлучэннем ад царквы.

Такім «драглівым» пытанынем зьяўляецца і пытаныне беларускай літаратурнай мовы.

Цяжка запярэчыць факт, што на пачатве фармаваныне беларускай літаратурнай мовы (XIX ст.) мелі ўплыў пісьменнікі польскай культуры, яны надалі беларускай літаратурнай мове свой адметны калірыт, яны, так-бы мовіць, асемянілі яе, засялі яе шматлікімі паланізмамі ў галіне лексыкі, а ў галіне сінтаксису — надалі нашай мове некаторыя неўласцівіць ёй звароты.

У 20-х гадах, у часы беларусызацыі,

граматыка Язэпа Лёсіка ўзаконіла гэтыя «асаблівасці» беларускай літаратурнай мовы і, такім парадкам, паланізмы набылі сваё грамадзянства ў нашай літаратурнай мове, сталіся нібы ейным арганічным элемэнтам. Канечне, у гэтым часе ў беларускую літаратуру прыйшло новае пакаленіне паэтаў і пісьменнікаў, і яно ўнесла ў беларускую літаратурную мову сваю стыхію, надало свой калірыт, час та разбураючы нормы лёсікаўскай граматыкі і, такім парадкам, набліжаючы беларускую літаратурную мову да вытоку народнай, вуснай мовы. Але Лёсік са сваёй граматыкай яшчэ не сыходзіў са сцэны.

Ды ў 1933 годзе урад БССР адкідае Лёсіка, праводзіць рэформу, г.зв. спрашчэнне беларускага правапісу, інакш кажучы — русыфікацию яго. Спрашчаючы, ачышчаючы граматыку Лёсіка, былі ачышчаны і характэрныя рысы беларускай мовы. Калі ў Лёсіка была арыентация на варыяント беларускай літаратурнай мовы першапачатнага пакаленія беларускіх пісьменнікаў, гэта значыць пісьменнікі польскай культуры, дык «творцы» новага правапісу арыентаваліся на расейскую мову. Хоць прыродна беларуская мова бліжэй да расейскай, чым да польскай, расейскамоўны варыяント, ня меньш, як і польскі, пашкодзіў беларускай мове.

Сёняння назіраеца спроба адрадзіць лёсікаўскі правапіс. Бязумоўна, у ім ёсьць што адраджаць, але арыентаци ю на яго лічу неправамоцнай, як і арыен-

тацю на расейскую мову. Надышоў час скарэгіраваць перагледзеца як адну, так і другую тэндэнцыю і стварыць сапраўды беларускую, навукова абгрунтаваную граматыку, якая апіралася-б на фактычнае беларускае маўленне, не баючыся, што такая граматыка ўзы-вля-б у норму ў некаторых выпадках можа і не зусім арыгінальныя формы, за тое яна забяспечыла-б адэкватнасць народных гаворак з нормамі літаратурнай мовы. Бо-ж што мы назіраем цяпер? Мы назіраем вялікае разыходжаныне паміж жывой, вуснай мовай і літаратурнай мовай. Я разумею—гэта нармальна, але ў нас гэта дайшло да скрайнасці. Часамі ствараеца ўра-жаныне, што беларуская літаратурная мова на ўзроўні публіцыстыкі лексічна адрозніваецца ад расейскай толькі аднымі сваімі паланізмамі. Гэта вядзе да таго, што чытач знеахвочваеца, не хоча чытаць па-беларуску, а то і зусім няпрыхільна ставіцца да беларускай мовы як гэтакай, цвердзіць, што ў беларускай літаратурнай мове ёсьць шмат такога лексычнага матэрыялу, якога ён не разумее, гэта ў першую чаргу лексыка польскага паходжання.

Запазычаныні — рэч нармальная і зразумелая, і паланізмы, русыцызмы і германізмы, калі яны набылі ў нашай мове грамадзянства, сталі даступнымі і зразумелымі. Усе такія й іншыя запазычаныні робяцца складовай, арганічнай клеткай у арганізме літаратурнай мове і не іх я маю на ўвазе. Я маю на ўвазе съядомую арыетацыю на польскую ці расейскую мову, арыентацыю, што пра-дыктавана чиста палітычнымі мерка-ваныямі. Як ў нашай гісторыі, гэтак і ў мове, нажаль, усё яшчэ мае месца такая арыентацыя. Арыентацыя — нехта скажаў — гэта наша хвароба, ды надышоў час вылечыцца ад такой хваробы.

Беларуская мова, наступарак цьве-ржаныям некаторых «вучоных», —лін-гвістычна самастойная мова, і ў ёй ёсьць дастатковая сродкаў для выяў-лення псыхікі нашай нацыі. Толькі наша мова, нікая іншая — ні расейская, ні польская, толькі наша мова блізка нашаму харектару, толькі ёй — мяккай і мілагучнай — адгукнецца наша душа. Беларуская мова самастойная, наколькі самастойная наша нацыя. Ні больш і ні менш. Мы ня можам вытвараць літа-ратурную мову непадобную на наш на-род. У нашай мове ёсьць усе «заганы», якія мае наша нацыя. І гэта заканамер-на. Таму-ж яна родная, свая, лепшая ад любой чужой. Арыентацыя беларускай літаратурнай мовы на такую сваю, «за-ганную» мову, думаеца, і забяспечыць ёй найбольшы посыпех.

Яўген Ціхановіч

Пагоня

Анатоль Цыркуноў

Пагоня добры быў-бы герб
 Тутэйшай грамадзе,
 Каб конькі молат меў і серп
 На шлеме і щыце,
 Павінна й съязг тримаць рука
 Чырвоны, без палос..
 Так беларуса-мастака
 Вучыў «великоросс».

Сумую я па Вільні...

Эміліт Лявон

Сумую я па Вільні, калі яе ня бачу.
 Хоць там не нарадзіўся, ды не магу іначай.
 Бо кроў у маіх жылах цічэ ад беларусаў,
 Нас толькі лёс няўмольны згубіць яе прымусіў.
 А прыгажуня—Вільня, зямлі маёй скаarbonка,
 Цяпель для нас чужая, народная старонка.
 У храмах яе гуліх, у белай Вострай Браме
 Падзякі Богу шлюща, ды толькі ўжо ня намі.
 Жывуць на старых вулках магутных продкаў цені,
 Іх часам бачыць можна ў светлых летуценьнях:
 Вялікі Палачанін праходзіць шпарка міма...
 А мы заглянем ў краму да нашага Максіма.
 Яго «Вяночак» возьмем, да сэруца прытуліўши
 Сваё былое ўспомнім, мінуўшчынай пажыўши.
 І аддадзім падзяку ўсім, хто не скарыўся,
 Хто, як Вялікі Вітаут, за роднасыць нашу біўся...

Народзе, мой народзе, дык што з табою будзе?
 Усё, што мог згубіць ты ў камуністычным блудзе.
 Цяпель чужою мовай вядзеш бясконца часу
 Адзіна размову пра каўбасу ды мяса.

«Няма таго, што раньш было...»

Съявлана Багданкевіч

Расыце, прыгажэе сталіца.
Глядзяць непрыступна і сторга
Высоныы камяніцы.
Праспектам сваім ганарыща
Найноўшым, пакрою прамога,
Нібы ў камунізм дарога.
Нідзе тут ні ценю былога...

Той горад— мо ў снах толькі сніца.
Ах, вулачкі Менска старога!
Глядзець-бы на вас — і дзівіца,
Хадзіць-бы — ні нахадзіца!
Дайсы цы прадмэсьця — йшчэ тога,
Дзесь там ля кнігарні спыніца
І стрэнуть — няўзнак — ля парога
Максіма, зусім маладога.

Съявлана Сачанка

Вялікі ветразь надзіманы ветрам.
Куды памкне цябе, мой карабель?
Марудна рухаешся, метр за метрам
Бліжэй да непазнаных шчэ зямель.

Што знайдзеш там? Як стрэнуть, як прывециць?
Адказ падкожа, мусіць, толькі час.
Навейшы шлях мілей за ўсё на съвеце,
Праплыць-бы мне па ім, пакуль агонь не згас.

У далеч карабель нясе парывы ветру.
Развагам не стрымаць ягоны ход.
Лаўлю марское съвежае паветра.
Канчаецца туга. Пачаўся новы ўзълет.

«Каб па-людску, каб ладна жыць...»

Аўген Гучок

Каб па-людску,
 каб ладна жыць,
 Каб душою не быць абдзёртым,
 Не бываць трэба дома,
 а быць,
 Не часьцей,
 а заўжды, —
 і жывым,
 і мёртвым.

Трэба памятаць,
 што твой дом—
 Беларусь ўся:
 фізычная і духоўная,
 А ня толькі мясьціна,
 дзе пад акном
 Цётка Тэкля таўчэцца з воўнаю.

Трэба помніць, што родны край
 Адпрадвеку мяжуе з Богам...
 Дык у сэрцы твайм няхай
 Патрыёта жыве трывога!

Адчуваць сябе трэба гаспадаром,
 А не жыхаром рэзервацыі:
 А інакш —
 да канца твой дом
 Сілы цёмныя возьмуць пад акупацыю.

Каб па-людску,
 каб ладна жыць,
 Каб душою не быць абдзёртым,
 Не бываць трэба дома,
 а быць,
 Не часьцей,
 а заўжды, —
 і жывым,
 і мёртвым.

Жыве Беларусь!

Слова Наталылі Арсеневай

Музика Пётры Нядзьвецкага

СЛ. НАТАЛЬЛІ АРСЕНЬЕВАЙ
МУЗЫКА ПЁТРЫ НЯДЗЬВЕЦКАГА

ЖЫВЕ БЕЛАРУСЬ!

1. РА-ДАСЦЬ ЗДАУ-РАН-КАЙ ЗВО-НІЦЬ ПАД ХМА-РА-МІ ХОДЦь НІ ЗГЛЕ-ДЖУ Я-
А-
Е, НЕ ЗДБА-РУМ ДНІ НАС-ТА-ЛІ ВАЖ-КІ-Я, ЗНА-ГАР-НІ-Я ў зноў жы-
ВЕ і РАСЬ-ЧВ БЕ-ЛА-РУСЬ! зноў ЖЫ-ВЕ ЗНА-МІ, ЗДУМ-КА-МІ
на-шы-мі звадзіў-най, кво-ла-ю МУ-ЗЫ-КАЙ слоў... кпі-лі звіх на-шы
на-ша... НЕСЬ-МЯ-РОТ-НА-Я БЕ-ЛА-РУСЬ!

2. НАША МОВА ЦУДОУННАЯ, СПЕЧУННАЯ УМЕЕ СЫПЕЛЬНЫМ КАДОСЦЕМ ШУМЕЦЬ,
ГАЛАСІЦЬ НАВАЛЬНІЦАЙ УЛЕЎНАЮ, ВЕРАСКІННЕ ВАО МЕДЗУДЗЮ ЗДВІГІЦЬ.
МОВА НАЦДКХ - ВЫКУТА З ЗОЛАТА - НЕ РЖАВЕЕ - БЛІШЧИЦЬ, ЗІХАЦІЧЬ.
ГЭТА МОВА ПАУТАУ і ВОЛАТАУ, СКАРБ, АКІ НАС ТРЫМАЎ ПРЫ ЖЫЦІІ.

3. КАК НА МОВА, АДУНОЕ МЫ РАСТАЛАІ, РАСПЛЫЛІСЯ ІМГЛОЙ між чужых,
ЗВЕБЕГЛІ ў вірай Гусінаю Стаду, але з мозай - і мы відазем ЖЫЦІЦЬ.
Будзем ЖЫЦІЦЬ! дніні яснымі, новыні, пойдзем, пойдзем з табой ў гару,
наша житнія і васильковая Несъмротная БЕЛАРУСЬ!

КАРНІ НАШАГА РДУ

Заспявай сваю песнью, народзе!

Васіль Ліцьвінка

Па стражытных беларускіх звычаях у род не прымалі, калі хлапец ня мог пераплыць хуткую раку, забіць тура ѹ успомніць сваіх продкаў да пятага калена. Памятаю, калі быў малым, хадзіў зь сябрамі калядаваць. Але настаўнікі ў школе забаранялі нам гэтае рабіць, маўляў, гэтыя традыцыі — цемпрашальства, паганства. Толькі на паганская магіі слова заснаваныя ўсе беларускія традыцыйныя абраады, съвяты. А народнае съвята — гэта стан душы. На любы дзень у беларуса была прыкмета, прымаўка, песня. Нездarma ідэяльнай тэрыторыяй для дасыльдання стражытнага славянскага фальклёру называюць вядомыя вучоных наше Палесьсе. Бадай што тут, як нідзе ў славянскім съвеце, захаваўся стражытны фальклёр.

Яўген Ціхановіч

Фальклёр — гэта выдумка, імправізацыя. Стражытны чалавек быў практикам. Яго погляды, назіранні за жывёламі былі пакладзены ў аснову таго ці іншага абрааду. Абраад быў створаны ім для карысці. Гэта быў яшчэ не фальклёр, а жыцьцёвая веды, у якіх быў пачаток вобразнасці, мастацкасці. Здольнасць на выдумку — гэта ўжо фальклёр. Дарэчы, правільна мяркуюць тыя, хто пад фальклёрам разумеюць першую чаргу вусную народную творчасць. Але ж фальклёр — гэта і цэлы тэатр. Паколькі ён вусны, то там заўсёды міміка, голас, інтанцыя, рух, дзеянне і музыка. Фальклёр існуе ў той момант, калі ён выконваецца. Дзед сабраў унук, расказвае ім казкі, — гэта фальклёр. Маці ціхенка напявае: «Люлі, люлі, прыляцелі гулі...» — зноў фальклёр. Вясковая жанчына на вяселльі спяваюць — таксама фальклёр.

Вялікая кітайская сыціна пралягла паміж фальклёрыстычнай практикай і навукоўцамі. Вучоныя дасыльдалі і занатоўвалі фальклёр па ўсіх рэгіёнах Беларусі. Дзякуючы гэтому выдадзены Звод беларускага фальклёру, шматлікія дасыльданні. Але тыражы гэтых кніг для Беларусі зусім маленъкія. Па-другое, культработнікі ў сваёй практицы не карыстаюцца дасягненнямі навуковай фальклёрыстыкі. Адсюль ідуць скажэнні, фальсификацыя, жорсткая стылізацыя.

Што адбываецца далей, няцяжка згадацца. Паміраюць старыя вясковыя жыхары, носьбіты фальклёру. І парываюцца спрадвечныя традыцыі. А на іх месца напорыста імкенцца масавая

культура. Можна сказаць, што з канца 30-х гадоў беларусы, па сутнасці, адвараны ад традыцыяў, сваіх каранёў. Замест іх складаліся творы, якія праслаўлялі партыю, Леніна, Сталіна, камунізм, услаўлялі заможнае жыццё ў калгасе. А народ сціплаў песьні пра каханыне, дзіцятка, што нарадзілася, матку-парадзіху, славіў маладога і маладую, бабулю і дзядулю, кумоў, сватоў, нармальнае чалавече жыццё. І тое агульначалавече, да чаго мы спрабуем вярнуцца, захавалася ў фальклёру.

Нашая беларуская вёска ў глыбінцы, дзе афіцыйная культура не душыла, інтэнсіўна і мэтадычна не звінічала фальклёр, захавала запаветныя куточки. Зрабілі мы з тэлебачанынем на Міёршчыне «Жаніцьбу Цярэшкі», а на Веткаўшчыне «Ваджэнніе і пахаванніе стралы» (здымалі ўжо пасля Чарнобыля), на Паўднёвым усходзе Палессяя мяркую зъняць «Провады русалкі», на Магілёўшчыне — карагоды.

Наш паратунак у дзеяцях. Я глыбока перакананы ў tym, што калі, мы, дарослыя, давядзем да іх съядомасці, што яны нашчадкі славутага славянскага народу, то яны заговораць, засыпваюць, затанцуюць па-беларуску. Іншая справа, што дзеля гэтага трэба прыкладыці немалыя намаганні, перерабудаваць усю сыштэму адукцыі. У імя гэтай высакароднай мэты і ствараеца Асацыяцыя фальклёрыстаў і этнографаў Беларусі, добраахвотнае аўгданінне прыхільнікаў фальклёру. У яго ўвайдуць як практикі, так і навукоўцы: музыканты, харэографы, этнографы, а таксама шматлікія прыхільнікі адраджэння беларускіх нацыянальных традыцыяў.

Асацыяцыя будзе матэрыяльна і творча дапамагаць фальклёrna-этнографічным калектывам, весьці баразьбу супраць скажэнняў і фальсифікацыі

фальклёру, спэкуляцыі і камэрцыйнага спажывання духоўнай спадчыны беларусаў. Бо часта вонкавай «бліскучай» формай падміняеца глыбокая, аздараваўленча-маральнае, ачышчальнае багацце фальклёру. У песьні ідзе разбураныне спэцыфічнага нацыянальнага лірызму беларускіх мэлёдыяў, падмена іх для канкрэтнага ўзьдзеяньня на слухаючо «афрыканскім» рytмамі. Як вынік—знішчэнне жывых парастакіў беларускі народнай песьні, нівеліроўка яе мясцовай самабытнасці.

Кожная інтэрпрэтацыя фальклёру мае права на жыццё. Галоўнае, каб тыя, хто бярэцца за гэта, усё-ж спачатку добра вывучылі традыцыю, і ня толькі агульнацыйнальную, але і рэгіянальную. Як лепши прыклад прывяду фальклёрны калектыв Беларускага дзяржаўнага юніверсітэту «Неруш», зь якім выдатна й апантанна працуе Валянтына Гладкая.

Яўген Ціхановіч

Гэты гарадзкі калектыў уважліва і шматбакова вывучае абрацы і песьні той ці іншай мястцовасці. Нават у адзеніні яны дэмантструуюць асаблівасці розных рэгіёнаў Беларусі, захоўваючы лексычныя і нават фанэтычныя адметнасці ў тэкстах. Такі шлях, мне ўяўляеца, найбольш пэрспектыўным для фальклёрных ансамблів горада.

Здыўляючыя прыклады прыгожага, па-беларуску сардэчнага выкананія беларускіх народных песен дадаў падчас свайго падарожжа па Беларусі Багдан Андрусышын, вядомы як Данчык і нью-йоркскі калектыў «Васілек». Але-ж найбольш блізкую да арыгінала, што будзе заўсёды недасягальным, інтэрпрэтацыі той ці іншай традыцыі, абраца, песьні даюць калектывы і выканаліцы, для якіх гэта традыцыя родная, свая, матчына. Выключнымі прыкладамі такіх калектываў былі гурты съпевакоў зь вёсак Тонек Лельчыцкага і Клятнага Пінскага раёнаў, цяперашняі калектывы зь вёскі Вялікае Падлесьсе Ляхавіцкага (заснаваны яшчэ Г.Цітовічам) і Лобча Лунінецкага раёнаў. Да такога ўзоруно інтэрпрэтацыі фальклёру імкнуцца «Лявоны» з Воранаў, прафэсійны ансамбль «Святая». Гэты пракцэс, дзякую Богу, нарастае.

У мінулым годзе адзначаліся 10-я ўгодкі заснаваныя навукова-даследческія лябараторыі (НДЛ) беларускага фальклёру і дыялекталёгіі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэту. Яе навуковы аспект — рэгіянальнае даследаванне сучасных пракцэсаў у фальклёре, што можа даць навуковыя рэкамэндацыі супраць яго нівеліроўкі. У актыве яе — удзел у зыбіральніцкай працы больш 2 тысяч студэнтаў, амаль поўмільённыя фонадаследчыя, жанравыя і этнолингвістычныя архівы, вучэбная праца ў дзесятках дзіцячых садках школах, сярэдніх і вышэйшых навучальных устано-

новах, вучэбная фонапісія і відэатэка, удзел у стварэнні папулярнай фальклёрнай тэлеперадачы «Запрашаем на вячоркі», якая выходзіць 2 разы на месяц, больш за 20 рэгіянальных зборнікаў фальклёру і многае іншае. З увядзеннем фальклёру ў вучэбныя праграмы іншых вышэйшых устаноў (цяпер больш-меныш грунтуюна ён вывучаецца толькі на філэягічных факультэтах) перад НДЛ адкрываюцца новыя перспективы каардынацыйнага цэнтра ўсяго сучаснага фальклёрыстычнага руху.

Добра было-б наладіць творческі пабрацімства з аналагічнымі цэнтрамі беларускай культуры за мяжой, маючы перш за ўсё на мэце захаваць і яшчэ ў большай ступені адрадзіць нацыянальна-самабытнае аблічча нашага спакутаванага народу, які на працягу амаль паўтысячагодзізя так жорстка спрабаваў (дарэчы, гэтыя спробы працягваюцца з усіх бакоў і цяпер) дэнацыяналізаваць.

Яўген Шчукановіч

Прыкметы старэй за звычай

Валер Санько

Птушкі

Генадзь Грак

Зіма

Птушкі дружна пайшлі ў адлёт — перад суроваю зімою.

Жоравы адлятаюць да Пакровы (14 каstryчніка) — да ранняй зімы.

Гусі і жоравы не прысьпешваюць з адлётам у вырай — сьцюджа настане позна, зіма будзе мяккая і кароткая.

У апошнія дні верасеня з нябесных вышыняў даносяцца звонкія поклічы хутка лёткіх гусей і жораваў — вось—вось настане зіма, будзе яна доўгая і ха-лодная.

Першыя начныя замаразкі авалязкова стукнуць праз тры тыдні пасля адлёту ў вырай асноўнай масы жораваў.

Куры восеньню рана ліняюць — зіма будзе цёплая.

Гусі хутка, вялікімі ланцугамі пайшлі ў адлёт — хутка выпадзе сънег. Высока ляціць гусі — сънегу будзе шмат, нізка — мала.

Вераб'і сядзяць натапыраныя — перад дажджом, ўзімку — перад сънегападам.

Вераб'і ціха сядзяць на дрэвах ці пабудовах — будзе сънегапад, але ціхі, бяз ветру.

Вераб'і зьбіраюць калія куратнікаў пух і пер'е, уцяпляюць гнёзды — праз колькі дзён прыйдуць моцныя халады.

Вераб'і зімою раптам сталі хавацца ў схроны — перад марозным завірушным надвор'ем.

Вераб'і дружна расчырыкаліся — перад адлігаю.

Цецерукі і курапаткі ўцякаюць з закрытых місцын і рэдкіх пералескаў у лясную глухамань — неўзабаве пачнецца завіруха, у сънег хавающа — праз некалькі гадзін пачнецца мяцеліца.

Зіркастая сава часта крычыць — на холад.

Берасьцякі скрыпяць — перад непагодзьдзю, съцюжаю.

Сыч пранізліва крычыць ноччу — перад дажджом і халадамі.

Сънягір гучна скрыпіць — перад сънегападам, завірухаю, у канцы зімы — перад слотаю.

Чырванагрудыя сънягіры весела съпя
ваюць свае песні — перад адлігаю.

Вароны сядзяца на сънег ці гальлё
дрэваў галовамі ў розныя бакі — заўтра
будзе бязьветраны дзень.

Вароны зъбіраюца чародамі, ля-
таюць, кружаюца — перад маразамі ці
сънегападам.

Вароны хаваюць дзюбы пад крыльле
— перад марозам, завірухаю.

Вароны крычаць на поўдзень —
перад цёплым надвор'ем, у бок поўначы
— перад пахаладаньнем.

Галкі бесперастанку гайнімі ля-
таюць і крычаць — перад дажджом,
узімку — перад сънегападам, мяцеліцаю.

Асьцярожныя галкі на вачах людзей
бесперастанку сядзяца прама на сънег
— перад адліаю, на вершаліны дрэў —
перад маразамі, на ніжнія галіны
дрэваў — перад вятрамі.

Галкі вечарам сабраліся ў чароды і
гарлапаніць — заўтра будзе яснае над-
вор'е, узімку — перад пацяпленьнем.

Сарока пад дах лезе — перад заві-
рухаю.

Куры рана на седалы садзяца —
перад марозным надвор'ем, і чым вышэй
садзяца — тым халадней будзе.

Куры хвастамі круцяць — перад за-
вірухаю, мяцеліцаю.

Кура па хаце лятае — перад ма-
розам.

Кура на адной назе стаіць — да
съюжы. Стаіць кура на адной ножцы
непагодзь на дзъвюю.

Сыч гаспадара выжывае, калі ў хаце
крычыць зімою (гаспадар памрэ).

Певень на вуліцы часта стаіць на
адной назе перад марозам.

Певень у мароз запяе — трэба ча-
каць пацяплен'ня.

Качкі ў сънезе купаюца — перад
адлігаю.

Качкі галовы пад крыло хаваюць —
пахаладаньне блізка.

На марозе качкі раптам сталі хло-
паць крыльлем — перад пацяплен'нем.
Казарка вяртаецца з стэпу да мора —
вецер з мора, «марона», будзе гаспада-
рыць і на зямлі. Марозы спадуць.

Гусі хлопаюць крыльлем — да маро-
заў, палошчушца — да цяпла.

Гусі ў сънезе купаюца — да адлігі.

Гусі ў марознае надвор'е крыльлем
захлопалі — будзе адліга.

Гусі сядзяць, падцінулі лапы —
наступяць халады зь мяцеліцаю.

Гусь стаіць на адной назе — да
марозу.

Гусь лапу падціскае — да съюжы.

Гусь нос пад крыло хавае — да
холаду.

З Ъ ЖЫЩЯ ЗЫГРАЩІЙ

Стары год канчаем, новы зачынаем

з буйнаю травою,
багатаю зямлёю,
зъ зярном ядраністым,
ураджаем урадзістым...

Так казалі нашыя бацькі, дзяды, прадзяды і тыя, хто сустрэу 1992 год на «Полацку». Як і ў мінулы год сабралося шмат беларусаў і іх сяброў. Залі была ўпрыгожна стройнай ялінкай, каляровымі паветранымі шарамі, срэбрана-залацістай мішурой. Гучалі амэрыканскія і беларускія вальсы, факстроты, полькі ды так агніста, што танцавальная пляцоўка апушчала толькі перад поўначу. Роўна а 12 гадзіне ўсе паднялі келіх з шампанскім, каб павіншаваць адзін аднога, што дачакаліся абавязчэння незалежнасці Беларусі і прызнаньня яе як дзяржаву Амэрыканскім урадам. А таксама пазыцыі ўсім сябрам і сваякам дачакаца наступнага 1993 года і новых, якшэ лепшых вестак з Бацькаўшчыны.

Як святкавалі Каляды нашыя продкі?

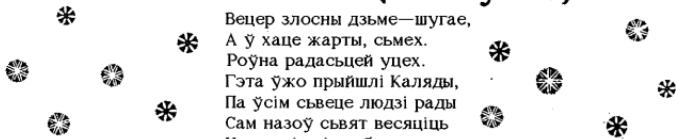
Як рыхтавалі да яе куцьцю? Як захоўвалі і пераходзілі яны гэтую прыгожую традыцыю, якая, нарэшце, дайшла да нас, нашчадкаў. Калядам не падуладні стагодзьдзі, ні адлегласці. Тысячи кіламетраў паміж Менскам і Кліўлендам. Але noch перад Калядам — святая для ўсіх беларусаў, незалежна, у Беларусі або ў Амерыцы жывуць яны.

6 студзеня пасля вячэрняй службы сабраліся ў падцаркоўнай залі царквы Жыровецкага Божага Маці кліўлендцы, каб разам, як некалькі ў адной сям'і, адзначыць Куцьцю.

Старажытныя прыкметы кажуць, калі Каляды надыйдуць раней за поўню — год выда囊ца спрыяльнім для будучага ўраджаю, калі ў поўню — год згубным для жывёлы будзе. Калі на Куцьцу мароз — год багатае уродзіць. А вось што прынісে злянёныя травяны дыван, які ukryў зямлю замест снега, нашыя продкі нічога не казалі. Мажліва, такі чуд прыроды, ім прости быў невядомы. Прыхажанам-жа царквы Жыровецкага Божага Маці ў Кліўлендзе, такая зъява ўжо добра знаёмая. Другі год запар яны сустракаюць Каляды пад вяснявую адлігу.

Нашыя продкі клікалі да сябе ў хату Мароз, каб пачаставаць яго куцьцёй і задобрыць на новы ўраджай. Кліўлендцам прыйшлося адмовіцца ад гэтага абраду. Яны Каляды зазывалі інакш. Пасля частавання поснымі справамі, якія падрыхтавалі Андрэй Стречань, Валя Яцэвіч, Марыя Шавейка, Эва Яраховіч і інш. прыхажане царквы, пачаліся сіпевы. Загучалі калядкі і шадроўкі, прыгожыя беларускія песьні. А як-же інакш? Каляды надыходзяць, радасць прыносяць. Каляды на парог, а каўбасы ў мяшок. Прыйходзьце да нас людзі добрыя: сядайце, сипявайце, гаспадароў ухваляйце. Паспрабуйце нашае Куцьці, каб міколі ня ведаць бяды.

За акном мяцель гуляе,

Вечер злосны дзъме—шугае,
А ў хаце жарты, съмех.
Роўна радасцей уzech.
Гэта ўжо прыйшлі Каляды,
Па ўсім свеце людзі рады
Сам назоў съвят весціць
Немажліва іх забыць.

З гэтых вітальных словаў а. Міхася Страпко пачалася калядная ялінка ў царкве Жыровіцкае Божая Маці ў Кліўлендзе. А папярэднічала гэтаму прыгожаму съвяты больш чым месячная праца арганізатараў ялінкі, маленькіх акцёраў, іх бацькоў.

12 студзеня пасля съвітлургіі у падцаркоўнай залі Michael Gay, Alexis Strapko, Timothy Clos, Brian Miroewski, Brittany Kovalenko, Yanka Lazar Chanenka, Cathy Huges, Andrea Clos, Stacy Kovalenko, Jennifer Stethanie Strapko расказалі сваім сябрам, бацькам і Санта Клаусу, адкуль пашлі Каляды, як прыходзіць да добрых, паслухмяных дзетак Дзед Мароз і што адбываецца ў ноч перад Калядамі. Са сцэны гучалі песні (Deck the Halls, Jingle Bells ex.) і вершы (Міша Гай прыгожа чытаў па-ангельску казку «The night before Christmas», а Янка Лазар-Ханенка «Susy Snow flake»). Анжела Алдрете выканала на кларнече дзъве калядныя песні, і ўсе дзяўчынкі і хлопчыкі, якія ўзделылічалі ў гэтым прадстаўленні паказалі сцэнку на біблейскую тэматыку. Пэўна, што съвята не абыйшлося без беларускіх песняў і танцуў. Калядкі прыгожа съпяваў хор Жыровіцкай Божай Маці і ўсе прысутныя. А вось танец «Янка» ладна танцевалі Брыттани Каваленка і Янка Ханенка. «Лявоніху» скакалі Міша Гай і Алексіс Страпко. А маленькім сънняжынкамі былі Cathy Hoghes, Brittany Kovalenko, Stacy Kovalenko, Alexis Strapko, Jennifer Stethanie Strapko.

Усіх маленькіх акцёраў і дзетак, што прыйшлі на съвята Санта Клаус (Віктар Страпко) павіншаваў зу съвятамі. Ён-жа пад вясёлы гоман раздаў ім падарункі.

Застаецца дадаць, што рэжысёрам съвята была Лідзія Лазар-Ханенка, Марыя Алдрете — пастаноўшчакам танцуў. Съвяглана Белая акампаніравала на фартэп'яня.

Прыняцьцё для харыстаў

царквы Жыровіцкае Божая Маці ладзілася 25 студзеня царкоўным камітэтам пафарії. Пасля вячэрняй службы сабраліся ў падцаркоўнай залі харысты Тацыяна Кананчук, Ірына Трэцяк, Вераніка Мельнік, Кацярына Валюковіч, Съвяглана Белая, Любя Блізнык, Анатоль Лук'янчык, Уладзімір Дунец, Марыя Патапенка, Валянтына Ягоўдзік (на жаль, не ўсе харысты сабраліся), а таксама іх родныя, сябры царокоўнага камітэта, працоўнікі царквы. Пэўна, што прыняцьцё не абыйшлося без песняў. Съпявалі тыя песні, якія народ наш съпявае на ігрышках і вечарынках, у працы і на съвятах. Песні, якім бацькі іх вучылі і якія сёняня ў Беларусі, мабыць, ужо і не пачауш. Настрой быў съвяточны. Бо Каляды прыйшлі, радасць прынясьці.

Паведамленне

Съвяткаваньне 25 Сакавіка адбудзецца на «Полацку» 22 сакавіка.

Съв.памяці Юркі Гасьцеева

Юрка Гасьцеў нарадзіўся 4 ліпеня 1924 г. у Клецку. Там-жа скончыў пачатковую і сярэднюю школу. У 1944 г. выехаў у Нямеччыну. Каля вайны заканчылася, шукаючы працы, пераехаў у Францыю, дзе і сустрэў беларусаў, якія эмігравалі ў 30-я гады. Тыя парэкамендавалі яму фірму Ленросоу —Шнайдэр, дзе працаўаў сп. Дэкарскі. Юрка пазнаёміўся з ягонай дачкой Стэфаніяй, якая вельмі спадабалася яму. У 1946 г. Юрка і Стэфанія пажаніліся.

У Францыі съв. пам. Юрка пажыў 12 год. Тут нарадзіліся дзеци: дачка Аня —Марыя і сыны Андрэй, Міхась, Станіслаў. Восеньню 1957 г. ён выехаў у ЗША, у невялічкі гарадок Натрону, што каля 100 міляў на поўнач ад Піцбурга. Сталай працы не было, а сям'я была вялікая. Трэба было шукаць нейкага ратунку.

Будучы ў Францыі, Юрка Гасьцеў атрымліваў беларускія газеты, ён знаў, што ў Кліўлендзе арганізуваўся беларускі асяродак. Таму, трапіўшы ў Натрону, вырашыў навязаць лучнасць зь беларусамі Кліўленда і папрасіць дапамогі. Памысна супала, што старшынёю БАЗА быў Вікатор Сыпічонак, які таксама да 1950 г. жыў у Францыі й асабістая ведаў Юрку Гасьцееву. Сыпічонак падшукаў памяшканне і зарганізаваў пераезд Ю. Гасьцеева ў Кліўленд. М.Кабяко папрасіў мэнеджэра «Эджэкс Корп.» Узяць Гасьцеева на працу. Пасля пару год працы, калі съв.пам. Юрка атрымаў дыплём з заканчэннем індустрыйнае школы, атрымаў павышэнне, стаў форманам, а 1980 г. намінавалі на пасаду галоўнага формана. У 1986 г. с.п. Юрка выйшаў на пэнсію.

Ю.Гасьцеев з пераездам у Кліўленд уключыўся ў грамадзкае, царкоўнае і палітычнае жыццё. Быў ён даволі шчыры ў гутарцы, не хаваў свае погляды.

Вельмі актыўны быў у БАЗА, два разы абіралі яго кліўлендцы на старшыню БАЗА. Некалькі гадоў ўзначальваў аддзел беларускіх ветэранаў. Ахвярна працаўаў пры пабудове царквы Жыровіцкага Божага Маці. Быў шчодырм ахвярадаўцам, калі зьбіралі гроши на выдавецтва, на грамадзкія, царкоўныя і палітычныя мэты. Шчыры прывітаў ідэю стварэння часопіса «Полацак». Ня толькі быў яго падпішчыкам, але прапагандаваў часопіс іншым.

Рэдакцыя часопіса складае сям'я нябожчыка спачуваныне. Мы разумеем, што Стэфанія спраціла спаўчувальнага мужа, Аня-Марыя, Андрэй, Міхась і Станіслаў бацьку. Беларускае грамадзтва Кліўленда—адданага сябра, які пакінуў нас 27 снежня 1991 г.

Юрка Гасьцеев пахаваны на беларускім магільніку, сэкцыя 25, лёта 363. Абрад пахавання праводзіў пратаярэй а.Міхась Страпко, а дапамагаў яму ераманах Якуб.

ET 1974

